Scanare şi corectare: Cristina Vuşcan
SARMIZEGETUSA, CUIB DE VULTURI
DAVID SAVA
EDITURA ION CREANGĂ
Bucureşti - 1977
Ediţia a II-a

DAVID SAVA
Sarmizegetusa, cuib de vulturi
Ilustraţii şi coperta de D. RISTEA

În cîmpia istrului

Pe cursul Istrului, cum se numea Dunărea în vechime, pe malurile bălţilor şi lacurilor, stau, an de an, în uscătorii, grele încărcături de peşte; în gropile de la Helis şi în alte părţi ale cîmpiei se aflau strînse grînele cu bobul de aur; prin cămări: urcioare de miere, calupuri de ceară galbenă-verzuie; în podurile caselor, vrafuri de piei de lup, de vulpi, de jderi, de nevăstuici şi de alte sălbătăciuni; apoi vite şi sclavi de toate neamurile stau şi aşteptau, ciopoare. Negustorii greci veneau la numărătoare, încărcau mărfurile în care cu roţi de lemn dintr-o bucată, robii îi încolonau pe drumuri şi, cu paza geţilor, porneau pe căile lungi şi întortocheate ce duceau spre cetăţile Histria, Callatis, Tomis aflate pe malul Pontului Euxin (Marea Neagră). Aici negustorii plăteau preţul cumpărăturilor în bani de argint şi aur, ori dau în schimb postavuri, podoabe, amfore.

Vestea bogăţiilor din cîmpia Istrului trecuse peste mări şi ţări şi împăraţi lacomi şi-au adus hoardele de oşti încoace, să le cotropească şi să le ia sub stăpînirea lor.

Lisimah, general al lui Alexandru Macedon, apoi rege al Traciei, şi-a făcut şi el socoteli să pună stăpînire peste cîmpiile mănoase ale geto-dacilor din stînga marelui fluviu. Şi-a încercat norocul în multe rînduri. Dar Dromihete, căpetenia triburilor de pe aceste meleaguri, sta de veghe.

Era prin anul 300 î.e.n. cînd ce o fi socotit îngîmfatul? Să-l luăm pe get pe neaşteptate, să-l luăm din aşternut, şi-a zis el şi a făcut în grabă pregătiri pentru o nouă cotropire. Şi-a bulucit hoardele pe malul drept al Istrului, peste care socotea să treacă noaptea, la adăpostul întunericului, în luntrele scobite de pescari din trunchiuri de plopi şi sălcii.
Dromihete statornicise iscoade, dosite în tufişurile din lunca apelor. Aveau poruncă să fie treji şi cu ochii în patru la orice ceas din zi şi din noapte. Şi iscoadele l-au simţit pe vrăjmaş de la cea dintîi clintire a oştilor lui. I-au dus ştire căpeteniei. Aşa, getul şi-a chemat olăcari şi i-a muştruluit din vorbă să se împrăştie în cele patru zări, să-i ajungă pe taraboştii abia sloboziţi de la curtea lui, să-i întoarcă înapoi. Să vină iar cu arcaşii, cu suliţaşii, cu călăreţii şi cu alţi luptători ce or mai afla în cale. Voia să-i dea vecinului viclean încă o dată a înţelege că-i sînt închise căile ce duc spre Helis, inima ţării, aflată în stăpînirea neamurilor geto-dace.
Olăcarii au încălecat pe deşelate caii, au zvîcnit pe poarta cetăţii, apoi au sărit peste şanţurile de întăritură şi s-au pierdut prin lanurile de grîne, dese ca peria şi înalte pînă sub boturile armăsarilor.
Au străbătut codrii nesfîrşiţi din întinsul cîmpiei, de pe dealuri.
Se duceau, unii în sus, spre apa Ordessos (Argeş), pînă sub geana unde mijeau coamele munţilor, alţii în partea dinspre soare-apune, pînă la Alutus (Olt) şi dincolo de Alutus; unii pe cursul Istrului pînă la pescarii din mlaştinile cuprinse între braţele şi gurile fluviului; alţii încolo, către Hierasus (Siret) şi dincolo de Hierasus. Pînă acolo, şi mai departe, peste munţi şi văi, se întindeau aşezările neamurilor geto-dace. Căpeteniile de triburi de pe întreg cuprinsul cîmpiei îi dau, în vremea aceea, ascultare lui Dromihete. îi dau ascultare fiindcă el pusese stavilă cotropitorilor şi aşa le adusese zile paşnice în casele şi bordeiele lor.
Şi s-au întors taraboştii, urmaţi de luptători. Au străbătut în graba mare, unii în tropotul cailor despotcoviţi, alţii bătînd cu tălpile opincilor căile întortocheate ale cîmpiei. Aşa, cum le

vestiseră olăcarii, zoreau să sosească la locurile arătate de căpetenia lor cea mare şi, la vreme neaşteptată de vrăjmaş, să-i cadă, unii dintr-o parte, alţii dintr-alta, în coaste, în faţă, în spate şi să-l fulgere ca trăsnetul.
La curtea din Helis, Dromihete se arăta fără griji. Se prefăcea a nu şti nimic din ce urzeşte vecinul lui viclean, să nu dea de bănuit iscoadelor duşmane ce s-ar ascunde în preajma sa. Ochii îi erau însă treji, mintea limpede şi voinţa nestrămutată.
Getul îşi orînduise oştile prin locuri ferite. Pe duşman îl ţinea în văzul lui. Acum sta cu răbdare la pîndă. L-a lăsat pe vrăjmaş să-şi aducă o mare parte din hoardă pe malul stîng, la o fugă bună de cal de ascunzătoare. Adică, noaptea, într-o linişte de se părea că te afli în pustiu, luntrele cutezătorului şi-au croit drum prin undele molcome ale Istrului. S-au apropiat de ţărmul cestălalt şi au zvîcnit dintr-însele pe pămînt mulţime de luptători. Căpeteniile mînaseră luntrele dincolo, să mai aducă un rînd de ostaşi.
Oglinda apei — în lumina lunii, care se ivise pe cer dintre nori — era acum pătată de mogîldeţe mişcătoare. Getul sta şi-i privea.
Văzuse atîtea rînduri de oşti măreţe trecînd Istrul şi încoace şi încolo: încoace de voie, încolo de nevoie. «Aşa urmează să fie şi acum», a socotit bărbosul.
în zori, cînd cotropitorii se socoteau pe pămîntul get ca şi pe al lor, s-au trezit înconjuraţi de oştile lui Dromihete. Nu le simţiseră cînd au venit. Le adusese parcă vîntul. Şi, pînă să se dezmeticească năvălitorii, getul cu ai lui i-au împins de pe mal încolo spre uscat. Iar pe fluviu coborau de din sus şi urcau de din jos plute pline cu luptători pletoşi. S-au încăierat şi pe apă şi pe uscat.
Bărboşii de pe plutele din valuri au aruncat harpoanele, au agăţat luntrele macedonenilor şi le-au dat mai aproape de ei, unde au ridicat săbiile asupra îndrăzneţilor. înspăimîntaţi, lisimahienii au făcut, care cum a putut, calea-întoarsă prin talazuri, spre partea de unde porniseră mai de cu noapte, alţii

au săltat braţele în sus, semn că se dau de bună voie în mîinile geţilor.
în cîmpie, tot aşa. Luaţi din faţă, din spate şi din părţi, cum nu se aşteptau trufaşii oşteni, şi strînşi tare în cleşte, au ridicat deasupra capetelor armele, le-au lepădat la pămînt, în faţa biruitorilor.
Lucrurile nu au mers aşa cum ai bate din palme. Luptătorii şi-au încrucişat armele în cumplită mînie şi cu groaznică tărie şi dintr-o parte şi din alta. Zăngăneau săbiile, bubuiau scuturile de lovituri, se ciocneau, săreau unii asupra altora, se tăiau, se trînteau la pămînt, se sculau, se apucau iar în braţe, se smuceau ca într-o cumplită urgie. Sîngele curgea şiroaie şi pe feţele unora şi pe ale celorlalţi. Pe jos, polog de morţi. Ciungii se zvîrcoleau să mai lovească şi ei o dată cu mîna, cu piciorul sănătos. Spunea unul, mai la urmă, că un bărbos, căzut ca un trunchi de stejar, s-a ridicat printre ceilalţi cu vreo trei pe umere, i-a scuturat la pămînt, i-a tăpălăgit sub opincile lui păroase şi numai după ce i s-a golit tot trupul de sînge s-a prăbuşit iar sub picioarele luptătorilor. Aşa aici, aşa mai încolo, aşa pe tot întinsul locului unde se da bătălia. Nici un vaiet, nici un scîncet, numai pufăit înfundat, scrîşnet de dinţi şi sclipiri de vîrfuri de lănci. Se luptau vrăjmaşii, se luptau geţii. Nu ştiai care vor ieşi învingători. Destul că bărboşii s-au arătat a fi mai vajnici. Ei îşi apărau «neamul şi nevoile». Aveau atîta tărie încît să moară de două şi de trei ori în aceeaşi bătălie, să stăvilească puhoaie după puhoaie de năvălitori.
Duşmanul sta acum şi aştepta să audă glasul învingătorului, care să le spună ce soartă le hărăzeşte. Dromihete sta şi el şi privea din spinarea calului mulţimea de capete descoperite, aplecate cu faţa la pămînt. Se întindeau mulţime de spinări încovoiate pînă departe, pînă sub sprînceana unei surpături de deal. Acolo se aflau, la spatele îngenuncheaţilor, călăreţi geţi.
Şi-a mutat bărbosul privirile încruntate de colo, colo. Căuta să dea cu ochii de căpetenia duşmană. Unul sta, mai la o parte, sta în picioare, cu sabia lăsată în jos. Rîcîia cu vîrful ei ţărîna de la picioarele lui. I-a făcut semn să se apropie. Căpetenia s-

a urnit din loc şi, cu paşi rari, şovăielnici, a pornit spre călăreţul ce-i dase încuviinţare să i se înfăţişeze.

Dromihete a înlemnit. în faţa lui sta Agathocles, fiul regelui vrăjmaş, Lisimah. L-a privit îndelung, apoi i-a cuvîntat:

— Buiestru! Buiestru ca un mînz nărăvaş, neînvăţat la ham!

Agathocles a ridicat privirile spre get. A voit să rostească o vorbă, dar învingătorul nu i-a dat răgaz, nu i-a dat că nu sfîrşise ce avea el de gînd să-i spună.

— Faptele tale de mai înainte te-au arătat mai iscusit şi mai viteaz decît cele din zorii acestei zile. Acuma ce a socoti tatăl dumitale şi vecinul nostru, regele Lisimah?

Agathocles s-a răzgîndit şi l-a lăsat pe învingător fără răspuns. Şi-a îndreptat iar privirile spre pămînt. Ce ar fi putut spune? Nimic. Era învins şi prins. El, care îngenunchease în atîtea bătălii mulţimi de armii, acum era învins şi prins. Oastea, armele şi steagurile lui se aflau la picioarele «sălbatecului», că la lupta cu «sălbatecii» îl pornise taică-su.

— Aşa nu avem cu cine să punem treburile la cale. Pedeapsa încă nu-i de cuviinţă să i-o dăm celui care împlineşte gîndurile şi poruncile altuia. Războaiele le pun la cale şi le poartă capete încărunţite în bune şi rele. Noi cu Lisimah avem socoteli şi nu cuuu... şi-a încheiat Dromihete cuvîntarea şi a făcut semn unuia să-l ia pe Agathocles şi să-l ducă la curtea lui, la Helis.

Acolo l-a pus la locul ce i se cuvenea. I-a trimis lui Lisimah vorbă, arătînd că i-a învins oştile, că fiul lui, Agathocles, este viu şi nevătămat. Se află în puterea sa, a lui Dromihete. îl are în mare cinste şi i se împlinesc toate lipsurile şi toate voile, ca în Lisimahia. Este dornic să i-l dea înapoi cu alai regesc. Pentru asta, getul îl poftea pe Lisimah să se ostenească în persoană, cu oricîtă oaste după el, la curţile din Helis, ori să-şi trimită soli, să statornicească împreună, pentru stăpînirile lor, înţelesuri de pace şi bună vecinătate. I-a trimis învinsului şi alte semne de înţelegere şi bunăvoinţă, i-a trimis: un cal şarg cu coama arcuită, un chiup de grîu din cel mai frumos, miere aromată ceruită de albine în faguri, blănuri de jder. I-a mai

trimis o sabie încovoiată. «Semn că uităm cele trecute. Aşa să-i spuneţi lui Lisimah, urmaş al lui Alexandru Machedon», şi-a sfătuit Dromihete solii şi i-a lăsat să ia în picioare calea spre curţile tatălui lui Agathocles. Getul le-a dat trimişilor săi însoţitori, căpeteniile din oastea prinsă, cari să facă în faţa tatălui celui zălogit de el mărturie cu vorbele lor că cele ce spun sînt întocmai, voia limpede a învingătorului.
Lisimah o fi ascultat cum o fi ascultat solia geţilor, dar de mers la curţile lui Dromihete nu a mers. Şi nici veşti despre vrerile lui nu a trimis. Ba a prins a urzi gînduri de răzbunare. Fala, se vede, nu-i îngăduia să cadă la învoială cu geţii «sălbateci» şi aşa să-şi vadă iar fiul în Lisimahia. îl rodeau la inimă atîtea neizbînzi suferite din partea comaţilor. îl muncea gîndul să-l îngenunche pe get şi să-l aducă şi pe el sub ascultarea lui cu toate întinderile mănoase din cîmpia Istrului.
Au trecut ani după ani, mulţi la număr, şi vrăjmaşul nu a dat semn că ar avea dorinţă să-şi vadă fiul. Atunci Dromihete şi-a chemat taraboştii la sfat. Aşa stau rînduielile în ţara getului: la anume soroace şi cumpene să se strîngă luptătorii şi să spună unul una, altul alta, ca astfel să afle măsura lucrurilor, calea cea bună, sfatul înţelept, să nu facă sminteli şi nici să abată, fără rost, năpasta peste capetele oamenilor fără vină.
— Ce-i facem buiestrului? şi-a întrebat căpetenia, în sfat, taraboştii.
Bărboşii au stat, au gîndit, au chibzuit mai întîi în sinea lor, scărpinîndu-se în creştete şi rîcîind cu vîrfurile săbiilor în ţărîna de la care aşteptau parcă sfatul înţelept.
Lisimah se arătase nepăsător faţă de fiul lui prins. Asta îi dezvăluia gîndurile. Cutreierase şi supusese mări şi ţări pînă în depărtata Asie. Se temeau de el regi şi împăraţi. Ei, geţii, îi învinseseră oştile. îl aveau pe fiul lui în mîinile lor, captiv. Şi el tăcea. Nu da nici un semn de ce plănuia. Era doar peste Istru. Armii avea fără seamăn de multe. Aşa, urma ca taraboştii să ia bine seama ce au de spus şi de făcut, care să fie preţul capului lui Agathocles, prinsul lor.

— Ne-au spurcat apele Istrului, a glăsuit unul într-un tîrziu, în adunare.
— Şi ne-au luat holdele în copitele cailor, a adăugat altul.
— Atunci? a glăsuit iar Dromihete.
— Atunci? Atunci să ascultăm glasul pămîntului străbun, care a primit şi a cinstit atîţia trimişi paşnici, dar i-a ostoit în măruntaiele lui pe cei vicleni, a dat altul a socoti şi a spune cu vorbă grea, apăsată, apoi a stat să audă ce or mai zice ceilalţi.
— Să dea pentru fiul lui preţul cuvenit, dacă nu, se vor afla alţi cumpărători. Prinsul nu-i fiecine, a chibzuit unul, un taraboste, cu turme de sclavi, pe care-i vindea negustorilor din Callatis.
— Preţul? Preţul lui este scris pe tăişul săbiei ăsteia, l-a înfruntat altul, care se rezema numai pe un picior, pe celălalt îl lăsase în bătălia cu pricinaşul.
Dromihete a ascultat şi vorbele unuia şi ale celuilalt. I-a ascultat cu băgare de seamă pe toţi. El le ştiuse de mai înainte gîndurile.
Acuma sta şi le da dreptate. Legea războiului era una: învingătorul îl avea în puterea sa pe învins şi altă ieşire pe seama lui, în vremea aceea, nu era decît răscumpărarea, sabia, ori tîrgul de sclavi. Apoi o luau de la început şi cădeau cînd unii, cînd alţii. Dromihete, ştiind nestatornicia lucrurilor, a socotit să încerce altă cale, a socotit că e vremea să-i întindă duşmanului o punte de împăcare şi bună vecinătate, prielnică mulţimilor. Era rîndul lui să vorbească în sfat. Taraboştii spuseseră ce au avut de spus. Ei începuseră a tuşi cu înţelesuri. Adică arătau că sînt dornici să-i audă şi vrerea lui.
— Să-l slobozim, zic eu, le-a cuvîntat regele.
— Să-l sloboziiim? au murmurat cu toţii în cor, mustrători.
— Şi încă cu mare cinste şi alai, şi-a întregit regele gîndul, fără tremur în glas.
Taraboştii au prins a da semne de mînie.
— Mînia? Mînia vădeşte neînţelepciune, i-a luat căpetenia repede cu vorba. Lisimah s-a arătat tare, ori viclean, lăsîndu-şi odrasla în mîinile noastre. Noi să-i slăbim corzile inimii, ori să-l

punem la îndoială, a mai spus Dromihete, apoi a stat iar pe jilţul lui.
Şi aşa a rămas: să-l sloboadă.
Dromihete a poruncit de l-au adus pe Agathocles la scaunul de judecată unde, în faţa taraboştilor, i-a pus chiar el în mîini armele cu care venise, i-a dat generalii de care fusese înconjurat, cal de călărie, daruri pentru tatăl lui şi l-a însoţit cu mare alai pînă la malul Istrului.
Acolo i-a mai zis doar atît:
— Acumaaa... i-i spune lui Lisimah, tatăl care te-a zămislit şi te-a trimis încoace, ce te-a îndemna cugetul tău. De la geţi să-i duci închinare de sănătate şi bună-pace. Apoi l-a îmbrăţişat şi l-a lăsat să se ducă.
întîmplările următoare au mers însă, şi după asta, pe făgaşul de mai înainte. Lisimah o fi cugetat că are destulă tărie ca să-l îngenunche pe Dromihete. Şi-a tălăzuit iar oastea pe malul drept al Istrului. Era cîtă frunză şi iarbă. El, Lisimah, în fruntea ei.
Dromihete s-a aşteptat şi la una ca asta. Ba nu i-a fost greu să priceapă că acuma va avea mult de furcă cu macedoneanul şi că harţa va fi lungă şi cu mare pagubă. Şi-a adus iar la Helis taraboştii, cu luptătorii lor. Acolo, iar sfat:
— Lisimah vrea supunerea noastră, a grăit Dromihete.
Taraboştii au tăcut cu toţii. N-au dat răspuns vorbelor lui Dromihete. Se arătau mînioşi şi vrăjmaşi.
— Ostatecul? Nu-l mai avem pe Agathocles, fiul lui Lisimah? le-a dezvăluit el gîndul pe care-l mocneau sfetnicii din sfatul ostăşesc. Nu-l mai are nici Lisimah. A pus chiar el de l-au scurtat de cap.
— Lisimah şi-a ucis pruncul!? s-a mirat un taraboste.
— Şi l-a ucis tocmai ca să vă înspăimînte pe voi. Lisimah vrea ascultarea voastră, pămîntul vostru, avuţiile voastre, braţele geţilor, sclavii voştri. Daţi-i-le pe toate! a tunat acuma Dromihete în adunare.
Taraboştii înlemniseră. Unii aflaseră ce l-a aşteptat acasă pe Agathocles, alţii nu aflaseră.

— Macedonenii au cucerit întinderile din dreapta Istrului. Lisimah fierbe de mînie că geţii din cîmpia întinsă i se împotrivesc cu înverşunare şi că l-au făcut de atîtea ori să treacă în grabă, împreună cu ostaşii, cîţi i-au scăpat din lupte, fluviul înapoi pe malul celălalt.
Taraboştii s-au înseninat la faţă.
— Aşa, ne dăm de bună voie în mîinile lui? a mai glăsuit Dromihete.
— Nu! Nu ne-om da, fără l-om aduce şi pe tatăl ici, unde a stat fiul. Şi l-om sili să îngenunche cu toată armia lui la picioarele tale, a vorbit cu glas molcom şi tărăgănat un get între două vîrste.
— Atunci pîrjolul între ei şi noi! a hotărît căpetenia.
— Pîrjolul! au spus toţi în cor.
Şi şi-au scos geţii, de prin case şi bordeie, bătrînii, copiii, femeile, betegii, i-au încărcat în care, au legat la leuci vaci de lapte, au stivuit între loitre saci cu mei şi grîne, chiupuri cu miere, peşte uscat, păstrămuri, cojoace, piei, vase de lemn şi de lut ars şi nears, şi-au luat rîşniţele, bulgări de sare, au înşiruit în urma lor turme de vite şi au pornit convoaiele pe drumuri spre adăposturile din strîmtorile Ordessosului, Alutusului. După asta au făcut facle din cîlţi muiaţi în răşini şi ceară, le-au aprins, au ocolit satele, holdele grele de spice coapte şi le-au azvîrlit într-însele. La început, focul a ridicat flăcărui mici, ce pîlpîiau ca nişte lumînări, mii şi mii de lumînări. Flăcările au crescut de s-au făcut pălălăi şi au cuprins tot întinsul, cît îl puteai vedea cu ochii. Ardeau aşezările oamenilor, ardea cîmpia şi focul înălţa vîlvătăi pînă la cer. Părea că arde tot pămîntul. Fumul împînzea slăvile şi le întuneca. Flăcările zvîcneau, creşteau şi scădeau pînă se stingeau ici şi se aprindeau dincolo. Focul curgea ca un fluviu pe întinderea cîmpiei. Şi-au pîrjolit totul, şi-au pîrjolit şi şi-au prefăcut ostenelile în scrum şi cenuşă.
Oştile lui Dromihete au intrat şi ele parcă în pămînt. Avea ţara geţilor destule îndoituri şi încreţituri, văi şi poiene, dosite de codri fără sfîrşit. Acolo s-au retras.

Şi au stat la pîndă.
Lisimah şi-a trecut nestînjenit hoardele peste apele Istrului. Copitele cailor lui au sculat în slăvi cenuşa pe întreg întinsul şesurilor. Călăreţii, trimişi înainte să iscodească locurile dosnice, ridicau în urma lor dîre de funingine, arătînd astfel căile pe unde umblau oştile vrăjmaşe.
Aşa, au împînzit ţara geţilor. îl căutau pe Dromihete. «Unde o fi? A intrat în pămînt. îi e frică!», socotea căpetenia vrăjmaşă, plină de îngîmfare.
Şi au trecut zile după zile, săptămîni şi luni, dar ochi cu Dromihete nu au dat. Se socoteau stăpînii şesurilor atît de roditoare şi atît de mult rîvnite de ei. Acum însă erau pustii. Nici picior de om. Şi pîrjolite: scrum şi iar scrum. Vînturile sculau scrumul în slăvi şi-l purtau de colo, colo. Nici turme de vite, nici coşniţe cu faguri de miere, nici grîne, nici nutreţ pentru cai, nici fîntîni cu apă! Nimic! Nici sclavi! Pustiu, numai pustiu. Un pustiu înnegrit, un tăciune mare de pe care se cojea funingine. Şi văzduhul era îmbîcsit de funingine.
Scuipau macedonenii sperlă năclăită în salivă, o scuipau şi icneau din coşurile piepturilor sînge. îşi sfîrşiseră şi merindele cu care porniseră de acasă.
— Gropile şi cămările geţilor sînt pline, le spusese Lisimah luptătorilor lui.
Pline au fost. Acuma însăăă...
Istoviţi de drum, de căutări, de arşiţă, de nemîncare, au umplut drumurile, mai întîi cu betegi, apoi cu stîrvuri de ostaşi şi cai, peste care s-au grămădit ciorile şi corbii. Cu şchiopii şi slăbănogii în care, cu ştafete pe de lături, înainte şi înapoi, căutau locuri de odihnă. Lisimah, în rădvanul lui, sta şi socotea. A cutreierat şi a cucerit atîtea ţări. Una ca asta din ţara getului nu i-a fost dat să mai pătimească. Acolo a întîlnit oştile cu care avea de luptat, s-a ciocnit cu ele, le-a învins şi popoarele i s-au supus. Aici şi cîmpul, şi apele, şi văile, şi văzduhul, şi cotiturile drumurilor îl vrăjmăşesc. Sta şi socotea. Socotea şi nu ştia ce are de făcut. Ostaşii i se împuţinau. Cei pe care îi mai avea erau osteniţi, înfometaţi. Biruinţa? Biruise?

Pe cine, că n-a dat ochi cu cei pe care îi căuta de atîta vreme. Să aştepte ajutoarele pe care le chemase?
Răspuns la toate astea i-a dat Dromihete care şi-a adus duşmanul tocmai acolo unde chibzuise el că-i va fi sfîrşitul. A răsărit acum getul cu oştile lui ca din pămînt, ori ca şi cum ar fi coborît din văzduh, de după norii de funingine. Adică s-au ivit din toate părţile de i-au dat vrăjmaşului ocol. Au făcut în jurul lui un ţarc larg, ţarcul l-au tot strîmtat pînă s-au trezit faţă în faţă, aproape unii de alţii. Apoi întîmplările au urmat întocmai după vorbele tarabostelui între două vîrste, rostite la sfatul de la Helis: toată oastea duşmană, cîtă a scăpat din încăierare, a îngenuncheat în faţa căpeteniei gete, iar Lisimah a stat, cum a stat şi fiul său, Agathocles, cu capul aplecat în faţa lui Dromihete.
Lisimah, îngîmfatul rege, urmaş al lui Alexandru Macedon, era învins şi prins cu toate căpeteniile şi armiile lui.
Vestea înfrîngerii sale a umplut apoi lumea. Regi şi împăraţi din ţări depărtate şi-au pus pe drumuri solii să aducă getului daruri, laudă şi mărire.
Căpeteniile triburilor lui Dromihete au ţinut iar sfat.
— A fost întocmai după vorbele lui Catur (aşa-l chema pe tarabostele între două vîrste, care prevestise căderea duşmanului), a început unul sfatul.
— A fost întocmai după voia lui Zamolxis, zeul nostru, care îşi arată faţa lui de azur limpede, a adăugat altul.
Sfatul l-au ţinut noaptea, la lumina faclelor de răşină. Cerul se boltea senin, un senin albastru, mătăsos, încremenit în nemişcare. Pe coviltirul de deasupra lor începuseră, în zori, a clipoci, ici şi colo, ochi de stele somnoroase, nedormite, ce staseră şi ele cu geţii la sfat toată noaptea.
— A fost după vrednicia săbiilor oştilor noastre, a adăugat unul, încărunţit bine pe la tîmple, care se încăierase cu oştile lui Lisimah şi atunci cînd acesta nu era rege, ci numai general al lui Alexandru Macedon.
— Şi după înţelepciunea căpeteniei noastre, a mai adăugat un glas gros şi ruginit.

— Şi acum ce-i facem? a întrebat iar Dromihete sfatul.
El le ştia gîndurile celor din adunare. A stat însă să-i asculte şi, la urmă, să le arate că tot mai au de mers pînă ce vor da de căile ce duc spre cetatea înţelepciunii.
Taraboştii, la început, s-au cam codit să-i răspundă la întrebare. Unii se arătau miraţi de vorbele căpeteniei lor. «Ce-i facem? Ce-i facem?» au bombănit cîţiva pe sub mustăţi. Alţii stau şi aşteptau. Băgaseră de seamă că regele lor îşi avea şi acuma socotelile gata făcute de mai înainte. Aşteptau să le audă din gura lui. Unul, un bărbos mai tînăr însă şi-a pierdut răbdarea. A zvîcnit de pe laiţă şi a izbucnit:
— Cum: «Ce-i facem?»...
— «Să-l slobozim!» a îngînat altul vorba lui Dromihete din sfatul cînd au chibzuit asupra lui Agathocles. Să-l slobozim şi pe tatăl cum l-am slobozit şi pe fiul lui! Nevîrstnicii îs buieştri că-s nevîrstnici, vîrstnicii că n-au destulă minte! Iaca pămîntul! Un tăciune stins! «Să-l slobozim», a încheiat el scuipînd în lături a scîrbă.
Dromihete i-a lăsat pe taraboşti să-şi spună unul după altul voia. Mulţi grăbiţi să sfîrşească odată cu îndrăzneţul cotropitor au ţinut-o una: să-i taie pe toţi luptătorii vrăjmaşi sub ochii lui Lisimah, regele lor, care mai la urmă să stea şi el sub ascuţişul săbiei încovoiate.
— Să fie după înţelegerea pe care o arătaţi voi astăzi lucrurilor — şi-a început Dromihete cuvîntarea — şi aşa să ne aşezăm iar hodina noastră şi pacea femeilor şi a copiilor noştri pe tăişul săbiilor şi în vîrfuri de suliţi? Apoi, ştim noi ce-i dincolo de ziua de azi? Iaca, de viforniţe ne adăpostim în casele şi bordeiele zidite de mîinile noastre. Au ars, dar le-om pune la loc. Să ridicăm acuma sălaş în care să nu mai bată vîntul vrăjmăşiei. îi plină lumea de vestea că urmaşul lui Alexandru Macedon se află în puterea geţilor. Apoi, vrăjmaş supus nu este cel mort, ci cel viu. Să-l ţinem dară sub ascultarea noastră.
Taraboştii au prins a clătina din capete. Unii s-au mai înmuiat, alţii o ţineau pe a lor. S-au aflat însă acolo şi capete care să ia aminte la înţelesul vorbelor lui Dromihete şi i-au mustrat pe cei

grăbiţi să-i treacă pe cotropitori prin ascuţişul săbiilor. Apoi, au mai stat, au mai chibzuit, s-au mai sfătuit pînă colo cînd soarele se ridicase de o suliţă pe cer.
— Care vă este voia? i-a întrebat atunci căpetenia lor.
— Voia noastră îi voia înţeleptului Zamolxis. El te-a povăţuit să faci din duşmani prieteni, a cuvîntat Catur. Catur ţinea cumpăna între taraboşti.
— Atunci să fie, iaca, aici, în cetatea noastră de scaun, mare ospăţ, la care să vie Lisimah cu toţi slujitorii şi cu toţi prietenii lui, a hotărît Dromihete.
Şi aşa, getul a pus de l-au adus pe Lisimah în faţa lui şi a căpeteniilor lui. I-a dat armele, lucrurile scumpe pe care le avusese el mai înainte, i-a orînduit în preajmă-i curtenii cu care venise, înveşmîntaţi cu toţii în hainele lor de mare preţ, l-a îmbrăţişat ca pe un prieten, apoi l-a dus cu alai la masa întinsă în cinstea lui.
Pe masă, mîncăruri şi vinuri alese, în vase de argint şi de aur; pe mărgini, laiţe acoperite cu postavuri şi blănuri scumpe, pe care să stea dumnealor.
Lisimah s-a lăsat purtat după porunca învingătorului. El nu ştia ce are de făcut. «O fi avînd şi asta, în îndoiturile ei, un cîrcel de al getului, un şiretlic», şi-a zis prinsul. Dromihete a înţeles că pe vrăjmaş îl frămîntă anume îndoieli.
— Pe Zamolxis, a zis bărbosul şi a poruncit să se toarne vin în două cupe, să-i dea mai întîi oaspetelui, ca să o ia pe care a dori el, apoi pe cealaltă să i-o aducă lui.
Lisimah a luat o cupă, a luat-o Dromihete pe cealaltă, şi-au urat sănătate, au băut şi aşa Lisimah cu ai lui s-au aşezat în jurul mesei pline cu bunătăţi regeşti.
Alături se afla o altă masă, masă de rînd. împrejur, laiţe cioplite doar din bardă, neacoperite, un jilţ tăiat din lobde de stejar, neîmpodobit în nici un fel, blide şi linguri de lemn, cupe de corn, urcioare de lut ars şi nears şi mîncăruri sărace: turtă de mei, zeamă de buruiană, brînză, peşte şi miere. Aici s-a aşezat Dromihete cu căpeteniile lui.

Lisimah iar nu ştia ce să zică şi ce să creadă. «Ce să facă? Ce va mai urma după asta? Getul e plin de taine! Are într-însul atîtea ascunzişuri!» a mai socotit el şi a dat cu mîna ca şi cînd ar fi voit să spargă pîcla ce i s-a aşternut înaintea ochilor. Dromihete îi citea gîndurile ca din carte. L-a lăsat să se perpelească aşa cum se perpeleşte carnea pe jar. Vrăjmaşul mînca şi nu mînca. I se opreau dumicaţii la jumătatea înghiţitoarei. îl trecuseră năduşelile. Sfetnicii lui, tot aşa.
într-un tîrziu s-a sculat gazda ospăţului de pe jilţul lui din lodbe de stejar şi a început să destrame pînza de păianjen ce-l orbise pe oaspetele lui:
— Viaţa voastră este falǎ şi mărire; a noastră, aspră şi nevoiaşă, dusă între prisăci şi sălbătăciuni, între prieteni şi neprieteni, care ne încearcă tăria. Şi noi am socotit cu cale să dăm fieştecăruia ce este după cuviinţa sa. Numai un lucru ne întunecă înţelegerea noastră: cum un rege atît de mărit a coborît din slava sa între nişte «barbari»? Ce l-a îndemnat să-şi lase palatele împodobite în porfir, aur şi nestemate, grădinile pline după voie de umbre şi lumini şi să calce pe meleagurile noastre sălbatice, zgrunţuroase, mărăcinoase, cu primejdii la tot pasul? Ne uimeşte cinstea ce ne-aţi făcut. Şi să avem iertare de primirea de care s-a învrednicit nepriceperea noastră. Dar ne ostenim, iaca, să vă arătăm şi ceealaltă faţă a geţilor, cea a vremurilor de pace, pe care am dori să le statornicim între ţările vecine. înţelepciunea stă acuma la voi. Şi ea cere să nu ne mai siliţi să punem mîinile pe săbii.
Lisimah a înţeles întocmai ce era de înţeles din vorbele bărbosului. A înţeles şi a întors ruşinat capul în altă parte, să nu-i întîlnească privirile getului. Vorbele lui Dromihete îl împungeau drept în inimă ca nişte ace. El ce să-i răspundă? E învins şi se află în mîinile lui. Ar vrea să-i întoarcă gîndurile spre alte lucruri.
— Şi am mai avea de spus încă o vorbă, a continuat Dromihete. Pe întinderile din dreapta Istrului sînt aşezări gete, trecute silnic sub ascultarea Lisimahiei. Vrerea noastră este să

se întoarcă fiii noştri la casa şi la fraţii lor cu tot avutul pe care-l au din moşi-strămoşi.
Lisimah sta şi asculta mocnit.
— Iar drept semn de înţelegere şi bună vecinătate, cerem ca fiica lui Lisimah să stee în cetatea de scaun a geţilor, soţia noastră, întru slava ei şi liniştea plaiurilor acestora.
Aşa s-a întîmplat. Lisimah şi-a cunoscut în faţa alor săi înfrîngerea. A trimis soli să o aducă pe fiica sa în ţara din stînga Istrului, unde au rînduit un ospăţ după cuviinţa tatălui ei şi a bărboşilor ce se aflau de faţă. A întors apoi geţilor ţinuturile din dreapta fluviului, aşa că geţii şi-au întregit iar hotarele, să fie ca mai înainte, pînă în valurile Pontului Euxin.
După asta regele, învins de oştile gete şi îngenuncheat de înţelepciunea căpeteniei lor, s-a întors la curţile lui din Lisimahia, unde o fi stat şi o fi socotit îndelung asupra întîmplărilor din Geţia şi asupra înţelesurilor vorbelor lui Dromihete.

OROLES

Triburile strămoşilor noştri geto-daci şi-au statornicit aşezările pe tot întinsul ţinuturilor dintre Marea Neagră, gurile Nistrului, munţii Balcani şi Carpaţii Nordici cu mult timp înaintea întîmplării povestită mai jos:

Pe la anul 200 î.e.n., în partea de răsărit a Transilvaniei, poate şi pe versantul moldovean al Carpaţilor, domnea peste seminţiile comate regele Oroles.
în vecinătate se pripăşiseră bastarnii. Bastarnii, neam războinic, veneau tocmai din ţinuturile Vistulei şi ale Oderului. îşi făcuseră vad pe cursurile apelor din Moldova.
Pe obcinele împădurite, pe colnice, prin poienile dealurilor şi ale munţilor Carpaţi răsunau în vremea aceea bocănit de securi, behăit de oi, nechezat de cai, chiote de oameni. Erau aşezările dacilor. Bastarnii le-au adulmecat. Deprinşi cu jafuri,

căpeteniile pripăşiţilor au făcut socoteli de cotropire. Şi-au pornit ordiile de călăreţi într-acolo.
Dacii au luat şi ei cunoştinţă că în apropiere s-au aciuiat neamuri ce trăiesc din prăzi. Se aşteptau să cadă şi asupra lor şi s-au pregătit să-i întîmpine aşa cum se cuvenea. Anume, le-au stat în cale să le dea bună vreme, să-i întrebe de păsul ce i-a adus pe coclaurile în care îşi duc ei traiul de atîta vreme. S-au ciocnit o dată, de două ori, de multe ori. Dacii au închis toate căile ce străbăteau munţii.
Au rînduit pe vîrfuri de stînci străji care să prindă în văz zările, iar cînd se vor ivi nepoftiţii, să sune din tube.
Aşa au dus-o dacii multă vreme în harţă cu vecinii lor. Dacii îşi apărau plaiurile cu multă străşnicie. Dar într-o bătălie, cotropitorii au învins oastea lui Oroles. în partea locului, o legendă a prelungit ecoul întîmplării pînă în vremurile noastre.
Bastarnii, spune legenda, au ţinut sfat. Şi-au zis că altmintrelea n-au cum să-i răpună pe daci decît să le întindă o cursă. Au stat ei multă vreme de au chibzuit ce anume să facă. Unul mai sfătos, un bastarn încărunţit în rele, s-a ridicat în picioare şi a spus ce i-a trecut lui atunci prin minte. Anume, a zis el că n-ar fi rău să îmbrace o sută de luptători de ai lor în cojoace de oi şi berbeci, apoi turma asta, însoţită de bastarni cu bărbi şi cojoace ca ale dacilor, să meargă în patru labe spre inima munţilor. Acolo, la un semn, să se întoarcă şi să cadă în spatele luptătorilor lui Oroles. Apoi ei, cei de aici, să-i ia din faţă.
Mai marele bastarnilor a sărit de pe buturuga pe care sta şi l-a luat pe mintosul lui ostaş în braţe, l-a săltat în sus şi a strigat din toate puterile: «Aşa să fie!» Apoi l-a pus pe născocitor să împlinească şiretenia chiar cum a spus-o el.
Şi într-o dimineaţă, cînd cele dintîi raze ale soarelui cădeau peste codrii verzi, dintr-un pisc de stîncă, o strajă a dacilor şi-a pus mîna streaşină la ochi, să ia mai bine seama la ce vedea acolo, jos, pe malul apei. «Un ciopor de oi!» a gîndit dacul şi n-a mai spus nimic. Altă strajă a zărit şi ea turma. Şi încă o strajă

şi încă alta au urmărit-o în susul apei. «O turmă de oi!» au chitit ei, toţi.
Turma s-a dus cît s-a dus în susul văii. Deodată oile s-au sculat în picioare, au lepădat cojoacele, şi au ieşit la iveală ostaşi bastarni. S-au întors şi au căzut în spatele luptătorilor lui Oroles, ce se aflau într-o poiană, la odihnă. Acum au sunat şi tubele străjilor din vîrfurile de stînci. Dau vestea că bastarnii vin şi din faţă.
încăierarea a fost crîncenă. Dacii s-au bătut pînă au luat seama că sînt împresuraţi. Atunci au slăbit lupta şi au dat să scape din încercuire. Aşa i s-a părut lui Oroles.
Dar ce să vezi acum? Spune tot legenda că a căzut acolo ca picată din văzduh o altă ceată de luptători daci, cu Brigeţio în frunte.
I-au lovit pe bastarni dintr-o parte cu atîta iuţeală, că ei n-au mai avut răgaz să ia seama la ce e şi ce nu e. Destul că bastarnii au luat-o la sănătoasa. Brigeţio, după ei. A azvîrlit arcanul în gîtul unui fugar. Calul s-a dus înainte, iar ostaşul a rămas întins pe pămînt, la coada lui. I-a sărit în spinare, i-a smuls suliţa de sub el, apoi l-a legat burduf. Cînd să zvîcnească în spinarea murgului, a zărit un alt călăreţ bastarn. Venea să-şi scape ortacul. Fata, că Brigeţio era o fată de a dacilor, a azvîrlit între picioarele şargului suliţa ce o avea în mînă. Şargul s-a împiedicat, s-a dat peste cap şi l-a prins pe ostaş sub trupul lui. Amazoana l-a ferecat şi pe ăsta în laţ, l-a legat de primul, a sărit în spinarea telegarului ei şi aşa i-a împuns pe cei doi cu suliţa, să meargă în trapul calului.
Brigeţio stătuse pe malul apei. Zărise şi ea turma de oi, ce i s-a părut de îndată că nu prea ar fi oi. Nici nu behăiau, nici nu păşteau, nici tălăngi la grumaji n-aveau. Le-a văzut labele. Nu erau picioare de oi. A priceput repede ce ar putea să fie. S-a dus într-un suflet în poiana unde erau femeile dacilor, le-a sculat în picioare, au pus mîinile, care pe ţepoaie, care pe topoare, pe săpoaie şi s-au luat pe urmele vrăjmaşilor. Au ajuns în bătălie tocmai cînd bastarnii îi răzbiseră pe daci.

Din luptă dacii s-au întors cu capetele aplecate spre pămînt şi cu mîinile goale. Nici un prins, nici un mînz vrăjmaş, nici o sabie de a bastarnilor. Doar Brigeţio i-a adus în faţa lui Oroles pe cei doi captivi ai săi.
Regele Oroles şi-a mustrat ostaşii în faţa femeilor:
— V-au înţărcuit bastarnii ca pe nişte somnoroşi! Şi pîndarii voştri? Luptători sînteţi voi? Femei, nu luptători! Ba nici atît, că soţiile voastre nu s-au dat învinse şi nu s-ar fi lăsat odată cu capul, le-a zis Oroles ostaşilor lui şi a arătat cu mîna spre Brigeţio şi ceata de femei ce aveau încă în mîini armele cu care îi alungaseră pe bastarni.
Ce puteau spune ostaşii? Nimic. Fuseseră gata să intre cu capul în jujeu. Noroc cu femeile lor. Au aplecat privirile spre pămînt.
— Aşa, de-acum răsturnăm rînduielile din aşezările noastre: bărbaţii vor face treburile femeilor, iar femeile pe ale bărbaţilor, ba dumnealor vor dormi noaptea, în pat, cu capul unde puneau picioarele şi cu picioarele unde puneau capul, a rostit regele o osîndă pentru cei ce s-au lăsat împresuraţi de vrăjmaşi.
Ajunşi pe la casele lor, spune legenda, i-au luat şi femeile la rost:
— Aşa? Biiineee! Ia să ne schimbăm noi portul, i-a zis Siccia lui Rundacio, soţul ei.
— Măi femeie, tu nevastă, că n-o fi chiar aşaaa..., a încercat Rundacio să-şi îmbuneze soţia.
Siccia o ţinea însă pe a ei, adică pe a lui Oroles.
— La război, înapoi; la plăcinte, înainte, i-a mai zis dînsa şi i-a tras peste cap o cămăşoaie lungă pînă la glezne, şi l-a împins de la spate la lucrurile pe care, pînă atunci, le făcuse dînsa.
Aşa în casa lui Rundacio, aşa la Drabal, aşa la Catur, aşa peste tot. Şi în aşezările dacilor lui Oroles a început «să cînte găina».
Să-i fi văzut acum pe bărbaţi! Scăldau copiii, spălau, cîrpeau, măturau, meliţau cînepa, torceau, ţeseau, găteau fiertura; noaptea dormeau cum le suna pedeapsa.

Dar femeile? Femeile au îmbrăcat hainele bărbaţilor, au pus mîna pe arme şi au purces să facă muştruluială ostăşească, în locul soţilor lor.
Asta a mers aşa o zi, două, nouă, a mers pînă cînd Rundacio s-a răstit la soţia lui:
— Te-ai întrecut cu gluma!
— Nu m-am întrecut cu gluma, ci urmează să-i îngenunchem noi, femeile, pe vrăjmaşi, să-ţi aduc un bastarn, doi, robi, care să facă ce faci tu acuma, i-a răspuns nevasta şi l-a împins cu codiriştea suliţei de la spate, l-a împins spre copaia de frămîntat turtă de mei.
A zburat apoi năstruşnica veste şi poveste peste dealuri, peste munţi şi văi. A umplut ducatele şi regatele dacilor din Moldova, din Dobrogea, Muntenia, Oltenia, Banat şi Transilvania. A trecut şi la alte seminţii. O ruşine ca asta ba să mai vezi, ba să mai fi mîncat cineva. Şi încă în văzul şi auzul lumii.
Se uitau bărbaţii unii la alţii şi nu aveau ce să zică şi ce să facă.
Nu i-au învins bastarnii? I-au învins! Nu i-au scăpat femeile lor din încercuire? Atunci rabdă şi taci. Fă înainte treburile femeilor.
— Pînă cînd? a întrebat tot Rundacio într-o adunare de bărboşi, toţi în haine femeieşti.
— Pînă cînd? Pînă or afla bastarnii că, la daci, poartă femeile iţari, şi-a dat o părere Catur.
— Atunci?
— Atunci să-i vestim noi pe bastarni să vie să ne încrucişăm iar săbiile şi aşa să ştergem ruşinea ce stă pe obrazele noastre, a spus tot Rundacio.
Bastarnii n-au aşteptat să-i vestească dacii că au dorinţa de a-i înfrunta iar. Au aflat şi ei de cele ce se întîmplă la vecini şi au socotit că e potrivit să dea ochi cu armata de femei a lui Oroles. Şi-au urnit din loc ordiile şi le-au pornit spre locurile unde îi mai învinseseră pe pletoşi.
Oroles le-a spus acuma femeilor:
— De ţinere de minte îi destul!

Apoi, cele două oşti s-au ciocnit iar. Zăngănea fierul, bubuiau scuturile, se prăvăleau la pămînt bărbaţi daci, se prăvăleau însă bastarni tot doi şi trei de fiecare bărbos căzut. Pînă la urmă, bastarnii cîţi au scăpat din harţă, au luat-o la sănătoasa. Fugeau mîncînd pămînt cu gura. înapoi nu se mai uitau. Şi-au căutat scăparea dincolo de apele Siretului.
Luptătorii lui Oroles au adus acuma acasă bastarni, robi care să facă, în locul lor, treburile femeieşti.
După asta, Oroles i-a dezlegat şi de porunca de a dormi cu capul la picioarele femeilor.
A trecut noua veste şi poveste peste dealuri, peste munţi, peste văi, de a umplut iar ducatele şi regatele dacilor. A fost scrisă în cronicile de atunci. Aşa a ajuns să afle toată lumea. A ajuns şi la noi să ne dea ştire despre vechimea neamului românesc pe aceste meleaguri.

CLOILIOS

Pînă la vremea asta, pînă prin veacul al doilea î.e.n., romanii vînturaseră zările şi supuseseră neamuri după neamuri în Europa, Asia, Africa. Acum era rîndul Macedoniei.
Şi ce şi-o fi zis Perseu, regele macedonenilor, cînd legiunile romane, conduse de consulul Lucius Aemilius Paulus, se îndreptau spre ţara lui? «Geţii din cîmpia Istrului au cai iuţi, săbii grele şi braţe puternice». A repezit soli peste fluviu, în ţara comaţilor, unde a întîlnit una din multele căpetenii de uniuni tribale geto-dace, l-a întîlnit pe Cloilios. Acolo, sfat şi tocmeli:
— Regele, căpetenia oştilor macedonene, urmează să înfrunte pe cotropitorii cei mai temuţi, pe romani. Oşti are, însă pofteşte şi luptători geţi.
Cloilios o fi stat, o fi socotit că anume are prilej de mari şi însemnate dobînzi pentru el şi ostaşii lui.
— Regele îşi deschide pentru voi larg jitniţile sale, îi spusese solul.

Aşa era în vremea aceea: regii tocmeau pentru războaiele lor oşti întregi cu plată, mercenari. Aveau şi romanii în armiile lor sumedenie de mercenari de toate neamurile: germani, mauri, traci, gali, şi cine poate şti ce alte seminţii purtau platoşe romane, scuturi şi coifuri romane? Destul că şi Perseu şi-a alăturat nu numai prietenii, ci şi oşti care să lupte pentru dobînzi de război.
— Cîţi? Cîtă oaste cere de la noi regele vostru? l-a întrebat atunci Cloilios pe solul Macedoniei.
— Cîtă oaste? Cîţi luptători? şi-a tărăgănat macedoneanul vorba în timp ce a desfăcut un papirus, pe care erau însemnate chiar de mîna lui Perseu vrerile regeşti: 10000 de luptători călări şi alţi 10000 de pedestraşi, toţi cu armele lor, scria acolo.
— Hm! Cam mulţi! s-a făcut a se mira Cloilios, vrînd să-şi dea timp de socoteli, ce şi cît anume să poftească pentru el şi ostaşii pe care îi va trece Istrul şi-i va alătura macedonenilor.
— Mulţi? Dobînzile vor fi şi ele nu numai după vrednicia săbiilor ce veţi ridica de pe pămînturile voastre, ci şi după mulţimea lor, a dat şi solul a-l întărîta pe Cloilios.
Apoi au urmărit firul papirusului, pe rîndurile în care se arăta ce şi cît slobozeşte macedoneanul din vistieria lui pentru căpetenie şi pentru fiecare luptător în parte.
— Nu-i destul, a grăit Cloilios, arătîndu-şi mirarea pentru zgîrcenia macedoneanului. Noi nu-i ducem regelui slăbănogi călări pe gloabe şi nici huietici, care să se sperie de umbrele tufelor, a mai adăugat Cloilios.
Trimisul regelui a scos atunci din tolbă un alt papirus, cu alte însemnări. Cloilios a făcut acuma doar semn din cap, dîndu-i solului să înţeleagă că nici aici nu-i atît cît socoate el că ar trage în cumpănă vrednicia ostaşilor lui. Solul a mai scos din tolbă un papirus. Stihuitorul i l-a tălmăcit şi pe ăsta şi Cloilios a dat semne de învoială.
Scria acolo că regele Macedoniei are de dat: o mie de stateri de aur pentru căpetenia cea mare; cîte zece stateri de aur pentru fieştecare călăreţ şi cinci stateri de aur pentru fieştecare

pedestraş. Pe căpeteniile cetelor îi va dărui cu hlamide împodobite cu şnururi din fir de aur şi pietre preţioase, apoi le mai făgăduieşte brăţări scumpe şi cîte un cal din cei de soi.
— Şi parte din prăzi? a întrebat Cloilios cînd stihuitorul s-a oprit din citit.
— Şi parte dreaptă din prăzi, a desluşit stihuitorul din rîndurile de pe pergament.
— Şi sclavi? a mai întrebat Cloilios.
— Şi sclavi, a citit stihuitorul, ţinînd arătătorul pe papirus, unde era însemnat că are să primească şi sclavi.
Cloilios a mers de multe ori în lungul şi în latul odăii unde ţinuseră sfatul cu tocmeli. Tăcea. Părea că stă la îndoială. Solul a luat papirusul, l-a desfăcut iar, l-a pus sub ochii bărbosului de i-a arătat însemnele şi numele regelui său. Getul i l-a smîncit din mîini, s-a uitat peste el ca mîţa în calendar, l-a înfăşurat pe sulişorul de care era atîrnat, l-a dat unuia dintr-ai săi, i-a apucat braţul macedoneanului şi l-a strîns, gata să i-l fărîme, semn că învoiala rămîne aşa cum sta tipărită pe pergament.
Cloilios a dat sfară în rîndurile triburilor lui, arătînd ce fel de tocmeli are el cu Perseu, regele Macedoniei: zece stateri de aur pentru călăreţi şi cinci stateri de aur pentru pedestraşi, cai de soi şi hlamide căpeteniilor, prăzi şi sclavi tuturora.
Vestea a ajuns şi la vecinii geţilor, bastarnii şi celţii. Căpeteniile bastarnilor şi ale celţilor s-au înfăţişat degrabă la Cloilios cu ploconeli şi temeneli.
— Să ne iei şi pe noi, au cerut ei.
— Să vă iau şi pe voi? Îţi ţinea pasul cu pletoşii noştri? Şi îţi ridica cu tărie săbiile, aşa ca să nu rămînem de ocară în faţa regelui Macedoniei? a întrebat Cloilios.
Geţii avuseseră harţă şi cu unii, şi cu alţii, şi cu bastarnii şi cu celţii. îi ştiau. Au avut cu ei mult de furcă pînă să le pună oprelişte la marginea ţării. Aşa, căpetenia cea mare, Cloilios, n-a stat să mai aştepte şi alte tocmeli, s-a învoit să-şi aducă şi ei călăreţii şi pedestraşii lor.

Şi Cloilios şi-a trecut oştile alcătuite din geţi, bastarni şi celţi peste Istru, s-au înfăţişat regelui Perseu. Perseu i-a privit îndelung, stînd în spinarea calului. îi mijea un gînd. Se vedea bine că în minte ticluieşte ceva, ceva cu ascunzişuri tainice.
Cloilios a stat şi el şi a chibzuit cît a chibzuit, apoi aşa, dintr-o dată, aflîndu-se încă şi el în spinarea calului, a tunat:
— Vrem plata înainte, nu după bătălie!
— înainte? De ce înainte? Nu înainte, ci după înfrîngerea vrăjmaşului, a răspuns regele Macedoniei.
Cloilios ţinea, se vede, la proverbul: «Ce-i în mînă nu-i minciună». Voia să vadă cu ochii lui purcoiul de taleri de aur. Nu de alta, dar să le dea ostaşilor lui curaj.
Perseu s-o fi gîndit şi el: «Dacă pierd lupta, a mai plăti hoaba!» Ori măcar le-a mai scădea ceva din ce avea să le dea.
Ostaşii lui Cloilios au simţit cum stau lucrurile.
Perseu a dat să mai spună o vorbă, dar Cloilios, iute din fire, nu l-a mai ascultat, şi n-a mai intrat în luptă alături de macedoneni.

CUIB DE VULTURI

Pînă prin anii 60, 70 î.e.n., aşezarea de scaun a căpeteniei căpeteniilor daco-gete se afla la cîmp deschis vînturilor, în Argedava.
în vremea aceea huiau depărtările de tropote de cai, de zăngănit de arme, de chiote de războinici. Seminţii şi neamuri de felurite înfăţişări, cu felurite graiuri, se urniseră din locurile lor de pînă atunci şi, pe jos, călări, în care încărcate cu bătrîni, femei, copii, calabalîcuri, tîrînd după ei turme de dobitoace, de robi, au pornit să-şi caute alte aşezări. Se vînturau de colo, colo, stricînd pe unde ajungeau tihna băştinaşilor.
Se apropiaseră de ţinuturile daco-geţilor: dinspre miazănoapte, celţii; din răsărit, bastarnii; iar de la miazăzi, de peste Istru, romanii, cumplitul şi temutul cotropitor de ţări şi mări, pornit tocmai de pe malurile Tibrului. Romanii sfărîmaseră şi cuceriseră împărăţii mari în Africa, în Asia, în Europa.

Călcaseră în picioare Ilyria, Macedonia, Tracia, ţări ce făceau un fel de punte spre meleagurile geto-dacilor.
Burebista, regele dacilor, a adulmecat vrerile nesăţiosului balaur cu mii de capete. A socotit că e vremea să-i pună în cale tăria munţilor din ţara lui, a săbiilor din mîinile mulţimilor de luptători comaţi; să strîngă în jurul lui pe toţi regii, regişorii, ducii şi taraboştii geto-daci, ce-şi duceau veacul fiecare de capul lui, nevrînd să ştie de vînturile ce s-au pornit să bată peste ei.
într-o zi a privit spre înălţimile ce-i străjuiau dinspre miazănoapte zarea cetăţii de pe Ordesos. S-a uitat îndelung, apoi a încălecat şi, cu ceata de călăreţi după el, a apucat în sus, pe cursul rîului.
S-a dus, s-a tot dus, poposind unde şi unde în umbra tufanilor, pe la tîrlele gospodarilor bărboşi. Bărboşii l-au ospătat cu caş şi urdă dulce, cu păstrăvi perpeliţi pe jar, cu mied, l-au culcat în cojoace de oaie. Au stat la vorbă. Şi, din vorbă în vorbă, supuşii lui au priceput că se lasă spre ţară furtuni cu viforniţe. Şi vorba s-a dus din om în om, de a umplut cu vestea ei sălaşele de pe tot cuprinsul stăpînit de neamurile daco-gete dinlăuntrul cetăţii de munţi.
Şi-au urmat calea prin hăţişuri, tîrînd acum caii după ei de căpestre. Au urcat şi coborît povîrnişuri, au trecut prin văi adînci, prin codri întunecoşi. Au ajuns pe un pisc ce împungea cu vîrful lui pînza cerului. S-a oprit. Şi-a rotit ochii împrejur peste creştete de munţi. însoţitorii lui au priceput că regele lor zămisleşte în capul lui gînduri mari.
— Acolo, a tunat regele şi a arătat cu mîna într-o parte, unde a zărit el dumbrăvi, nedei şi poieni, unele sprijinite pe sprîncene de munţi, altele ascunse la subsuori de stînci.
— Acolo, a mai spus o dată, şi au apucat potecile întortocheate ce duceau spre locul ales de el să-i fie cuib de vulturi.
Pe drum, l-au întîmpinat cîntec de mierle, fluierat de sturzi şi de alte zburătoare, muget de zimbri, răget de cerbi, urlet de lupi.

I-au tăiat calea, mai întîi un pîlc de căprioare, apoi un şuier urmat de o ciurdă de mistreţi, dintr-un smeuriş a ieşit o dihanie roşcată, s-a ridicat în două picioare şi i-a spus ceva mormăind. Era o ursoaică. I-a spus, se vede, lui Burebista, pe limba ei: «Bine ai venit!»
Peste creştete de stînci se roteau în zbor şoimi. Unul avea în gheare un miel. Un taraboste a întins arcul, a tras şi pasărea a venit de-a rostogolul de i-a căzut sub botul calului.
— Ce ţi-a greşit? îi împărăţia lui, legea lui; îi partea lui, i-a zis regele.
Au ajuns la locul căutat. înălţimi cu costişe repezi; sub ele despicături adînci. împrejur, rînduri, rînduri de coborîşuri, sprijinite pe pereţi de piatră cu poteci înguste, ascunse sub ruguri de jnepeni şi mărăciniş. Păreau anume rînduite aşa, să încîlcească şi să ascundă urcuşul spre podmoalele de sub poala cerului.
Apoi... meşteri comaţi, şi meşteri străini, tocmiţi de Burebista, cu mulţime de sclavi după ei, au prins să ciuntească coamele munţilor, ale stîncilor, să netezească locul pe care să facă vetre pentru aşezări întărite cu ziduri, turnuri cu metereze, cu porţi boltite, închise de canaturi încheiate din lodbe groase de stejar, proptite pe dinlăuntru cu bîrne cît să nu le poată da la o parte decît trei-patru voinici.
Burebista şi-a pus meşterii să clădească în munţii Orăştiei un rotocol de întărituri şi cetăţi: Costeşti, Blidaru, Piatra Roşie. Urmaşii lui au ridicat Vîrful lui Hulpe, Feţele Albe; în părţi: Craiva, Căpîlna, Tilişca şi Băniţa şi altele. în centrul rotocolului de redute, se afla cuibul de vulturi: SARMIZEGETUSA.
A întocmit, în cetăţi, ateliere. în ateliere Burebista a adus fauri, dulgheri, olari, argintari, bănari. Au huit zi şi noapte mai ales covăliile. Acolo se bătea fierul din care au scos săbii, suliţe, coase, seceri, securi, plazuri, cuţite de plug, cuţitoaie, încuietori, dălţi, cleşti, ciocane şi cîte altele.
Sfatul a început încă de cu seară.
în sală, jilţuri cioplite din trunchiuri de copac, puse în jurul mesei cu tăblii groase cît latul palmei. Taraboştii stau adînciţi

în gînduri. Deasupra mesei spînzura, legat de grindă, candelabrul cu şase braţe. în candelabru, opaiţe. Mucatru, un comat trecut mult de anii tinereţii, sta de veghe, la uşă. Sabia încovoiată o avea la şold. Cînd slăbeau luminile din opaiţe, slobozea în jos lanţul de care sta legat candelabrul, turna ulei, ridica mucurile, apoi îl sălta iar în sus, la locul unde se cuvenea să stea. în încăperea largă şi înaltă, luminată de flăcările opaiţelor, era aşa cum ar fi o noapte cu lună plină. Spre lături şi în unghere era întuneric de tot. Pe pereţi se mişcau umbrele bărboşilor, după cum se mişcau şi ei în jilţuri. Glasurile groase, ruginite, bolboroseau sub bolta de lemn sprijinită pe grinzi cum ar bolborosi cineva într-un poloboc gol.
întîiul care a cuvîntat a fost Burebista:
— Senatul, senatul roman rîvneşte cetăţile de pe malul Pontului Euxin. Şi-a împins legiunile pînă sub zidurile lor. Antonius Caius Hybrida a dat, la Histria, faţă cu oşti alcătuite din histrieni, geţi, celţi şi bastarni, conduse de căpetenia răsărită dintre ai noştri.
Legiunile, cohortele, centuriile romane s-au sfărîmat de piepturile apărătorilor. Şi pulberea lor a dus-o vîntul pînă la Roma. Steagurile îngîmfatului general sînt acuma în Genucla, cetatea noastră, să facă mărturie despre tăria braţelor ce poartă săbii încovoiate.
Taraboştii stau şi ascultau. Unii au fost acolo. Pe feţele lor, pe braţe, pe piepturi, în carnea lor aveau împunsături de săbii şi lănci romane.
Rhabon, un pileat cu umeri şi spate cît să aşezi pe ei o casă, sta mai în urmă cu capul aplecat spre podea. Strîngea în palmă mînerul săbiei, gata să-l sfarme. îl trecuseră năduşelile. Cu călcîiul bătea faţa duşumelei de cărămidă. Fusese în ceata care a doborît la pămînt steagurile lui Hybrida. Vorbele regelui i-au răscolit gîndurile şi i-au adus în minte toate cîte s-au petrecut în încăierarea cu îngîmfatul general.
Histrienii stăteau dîrji pe meterezele cetăţii. Romanii o băteau cu baliştele, bocăneau în pereţi şi în porţi cu berbecii, rezemaseră de ziduri scări, aprindeau facle de răşină pe care

le aruncau în capetele apărătorilor. Vîrfuri de suliţi, de căngi, de săbii străluceau sus, în lumina soarelui. Aşteptau să se ivească sub buza zidurilor coifuri romane. îi aşteptau ca să-i împungă, să-i apuce în cîrlige şi să-i tragă la ei, să-i întrebe de socotelile ce i-au adus de pe malurile Tibrului tocmai aici, la Pontul Euxin.
Atunci soseşte oastea în fruntea căreia se aflau geţii cu căpetenia lor. Hybrida şi-a uitat de cetate. Şi-a întors cohortele spre noii veniţi. Şi-a asmuţit centuriile de călăreţi asupra comaţilor.
S-au încăierat. Geţii au încercuit centuria în mijlocul căreia se aflau steagurile.
Acuma, Hybrida nu mai voia altceva decît să-şi apere acvilele de aur. A întins în jurul steagurilor un unghi de ostaşi. Unghiul a împuns cu vîrful în rîndurile geţilor, vrînd să facă o spărtură, să iasă din strîmtoarea în care intraseră şi să o ia la sănătoasa.
Rhabon a auzit atunci un chiot ce a înăsprit mînia luptătorilor geţi. Şi cît ai clipi din ochi, căpetenia cetei lui a zvîcnit din loc şi, cu sabia într-o mînă, cu suliţa în ceealaltă, s-a aşezat în calea romanilor. El, Rhabon, alături. Au sărit apoi geţii de şi-au încrucişat lănciile în calea vrăjmaşului. Vrăjmaşul avea steagurile. Şi steagurile trebuiau apărate odată cu capul.
Au căzut capete după capete. Au căzut capete de ale romanilor, capete de ale geţilor. Căpetenia geţilor, cu Rhabon şi încă cîţiva alături au tăiat în dreapta, în stînga, pînă au ajuns la steaguri. I-au împuns pe stegari şi getul din frunte le-a smîncit din mîini codoriştile în vîrful cărora se aflau vulturii de aur, fala Romei.
Şi, pînă în seară, mîndria oştilor împlătoşate s-a spulberat cum se spulberă colbul ridicat de vînt din drum.
Rhabon s-a sculat de pe jilţul lui, de a crescut pînă sub candelabrul în care sta opaiţul cu şase flăcări. A făcut semn cu mîna că are de spus şi el o vorbă. Regele, Deceneu şi toţi taraboştii şi-au întors capetele spre el, să-l asculte.

— Căpetenia? Căpetenia oştilor care l-au îngenuncheat la Histria pe Hybrida? A arătat spre Burebista. El a smucit din mîinile romanilor steagurile cu vulturi în vîrf, a prins a hohoti în rîs pileatul, ca atunci cînd îţi vin în minte lucruri năstruşnice. A stat iar pe jilţul scobit dintr-o buturugă bătrînă.
— Isprăvi ale trecutului. Şi trecutul e plin de cumpene, de miere şi venin. Toate sînt drepte, cum drepte sînt poruncile lui Zamolxis. Dar fala otrăveşte inimile, l-a mustrat înţeleptul Deceneu pe Rhabon.
— Senatul din Roma fierbe de mînie. Pe Hybrida l-au ruşinat senatorii în faţa mulţimilor şi l-au trimis în exil. Dar să ţinem minte că Roma nu uită, nici nu iartă, a adăugat regele.

*

Era trecut mult de miezul nopţii şi căpeteniile daco-geţilor stau să chibzuiască ce e bine şi ce nu e bine, ce mai au de urmat ca să abată în lături furtuna pornită spre ţara lor.
Atunci o tubă a spart cu glasul ei răguşit liniştea nopţii de afară.
Căpeteniile au stat să o asculte. Răsuna rupt, smîncit, săltîndu-şi şi coborîndu-şi viersul. Vorbea parcă. Vorbea pentru cei ce-i cunoşteau tremurul ascuns în viers. Burebista îl cunoştea. îl cunoştea şi Deceneu, şi Rhabon, şi mulţi din taraboştii de faţă. Straja din turnul de pază al cetăţii da veşti despre semnele adulmecate din vînt. în adierea nopţii ostaşul de pază a simţit mai întîi în nări sperla, dogoarea focurilor, apoi a zărit flăcările ce se aprinseseră pe creştete de munţi.
Atunci, iaca şi călăreţii! Au oprit la poarta cea mare. Aveau telegarii înspumaţi. Colb năclăit pe crupele cailor, pe oblîncurile tainiţelor. Pe sprîncenele ostaşilor praful făcuse streaşină.
— Deschideţi! a tunat unul din spinarea telegarului.
Portarul a ridicat din dosul canaturilor stinghiile ce stau în cătărămbi de fier. Au clănţănit din fălci încuietorile, iar ţîţînele au scrîşnit în frecuş de rugină şi călăreţii au intrat în cetate,

unde au descălecat. Li s-au deschis apoi uşi după uşi, pînă au ajuns în faţa regelui. Regele i-a fulgerat cu privirile lui de vultur.
— Critosiros! Oştile lui Critosiros cu săbii lungi şi drepte, cu două tăişuri, cu coifuri pe cap, cu zăbale în gura cailor, cu pinteni de fier la călcîie, ne-au călcat hotarele, a vorbit unul din ostaşii prăfuiţi.
Erau boii, o ramură din neamul celţilor. Porniţi din părţile Rinului, seminţiile celte au împînzit ţinuturile din jurul lor pînă în Italia de nord, peninsula Iberică şi Anglia. Unii coborîseră spre Tisa. Aici au dat de triburile dacilor.
Burebista, urmat de Deceneu, de taraboşti, a urcat în turnul cel mare al cetăţii. Au privit în zările nopţii. Focuri! Focuri după focuri. Pe crestele de munţi, străjile aprinseseră focurile, semn că a intrat sabia străină în ţară.
Regele dacilor a dat poruncă să sune tubele. A sunat mai întîi tuba din turnul cel mare al cetăţii Sarmizegetusa. A sunat lung, atît de lung, că părea a nu se mai opri. Apoi tuba a dat glas de chiote, de chemare. A sunat în toate cele patru părţi ale vîntului. I-au răspuns tubele din vîrful lui Hulpe, de pe Blidaru, Piatra Roşie, Băniţa. Adică tubarii de acolo au auzit chemarea din Sarmizegetusa şi i-au dat răspuns. După asta, de pe creştete de munte, de pe piscuri de stînci, tube după tube au dat vestea mai departe.
Aşa, din culme în culme, din colină în colină, pînă în zori, porunca regelui a ajuns în toate aşezările de comaţi, înşiruite pe costişe, prin văi şi pe cîmpiile de pe malurile rîurilor.
Dacii au stat şi au ascultat alarma ce venea din toate părţile. Au înţeles porunca regelui.
— Pacea şi hodina copiilor noştri stă pe tăişul săbiilor şi în vîrfuri de suliţi, a grăit un comat.
Şi dacii şi-au chemat de prin case femeile, le-au dat în seamă tîrlele, prisăcile şi ce au mai avut în gospodării, iar ei şi-au scos de prin unghere suliţele, săbiile, le-au dat pe tocile, şi-au încercat corzile arcurilor. Călăreţii şi-au hrănit caii, i-au frecat cu şomoioage de paie, să le aţîţe sîngele, au legat de oblîncuri traiste cu grăunţe.

Locul de întîlnire a fost undeva, în părţile de dincolo de cetatea Porolissum. Curgeau acuma în josul apelor pîlcuri, pîlcuri de luptători.
Acolo, Burebista a urcat pe muchea unui gorgan cu oase vrăjmaşe într-însul. Sta în spinarea calului. Sta şi-şi privea luptătorii bărboşi. Aştepta să-i pice trimişii lui din părţile cotropite de celţi.
Trimişii au sosit. Tîrau după ei celţi prinşi iscodind căile şi cărările dosnice prin care socoteau să se strecoare încoace, spre inima ţării dacilor. Burebista i-a săgetat cu fulgerele din luminile ochilor lui.
— Dezlegaţi-i, a poruncit regele.
Ostaşii i-au dezlegat.
— Daţi-le şi caii şi armele lor, a mai zis Burebista.
Le-a făcut apoi semn să-i aducă sus pe creştetul gorganului, lîngă el. Acolo le-a cuvîntat:
— Ţara, ştiu, vă este zarea şi vîntul. Dar, vedeţi, aici e hotar de aşezări statornice, cu rădăcini pînă în afundul pămîntului. Aşa să-i spuneţi lui Cristosiros. Şi să-i mai duceţi de la noi vorbe de bună pace şi urări de sănătate cu viaţă lungă.
A făcut apoi ostaşilor lui semn să le deschidă calea spre stăpînul care i-a pus pe drumuri.
— Nu! Staţi, s-a răzgîndit Burebista. Scormoniţi aici, a zis el şi a arătat muşuroiul pe care sta.
Ostaşii lui au scormonit. A ieşit la iveală mai întîi o tigvă cît un bostan.
— Asta a fost a unei căpetenii, că-i prea din cale-afară de mare, a zis un ostaş.
S-au ivit apoi oase de oameni, de cai. Frînturi de arme.
— Şi asta să i-o spuneţi lui Critosiros, a mai glăsuit Burebista, şi i-a lăsat pe ostaşii celţi să ridice în călcîiele cailor colbul cîmpului dogorit de soare.
Cine să ştie dacă celtul, Critosiros, şi-o fi ascultat ori nu iscoadele slobozite de dac cu vorbe de pace şi bună înţelegere! Destul că el şi-a urmat îndemnul lui lăuntric de vîntură-lume.

Celţii erau, în vremea aceea, cei mai mari meşteri ai fierului: aveau fauri vestiţi. Faurii le căleau şi le băteau arme grele de fier, cu care socoteau să supună toată suflarea de om de pe pămînt.
Critosiros şi-a urnit din loc ordiile şi a pornit cu ele spre locurile de unde i-au venit trimişii sloboziţi de Burebista. Socotea să-i întîlnească pe daci, să-i învîrtejească în goana cailor lor şi să-i îngenunche la picioarele lui. Socoteli de om nechibzuit. Oştile lui Critosiros au dat faţă cu luptătorii lui Burebista şi s-au ciocnit.
Burebista i-a făcut pe celţii lui Critosiros una cu ţarina de sub picioarele lor. Aşa a lăsat scris în cărţile lui un cronicar al vremurilor acelora. Cîţi au scăpat din luptă şi-au căutat norocul în altă parte.
Destul că luptătorii pletoşi au mai ridicat un gorgan de pămînt sub care au grămădit de-a valma oasele războinicilor daci şi ale vrăjmaşilor.
Au urmat la rînd, tot atunci, şi alte seminţii celte. Burebista le-a vînturat şi pe acestea de pe meleagurile de miazănoapte ale Transilvaniei, unde se aciuiaseră.
După asta, regele a aşezat hotarele ţării lui pe Dunărea de Mijloc şi pe malul rîului Marus (Morava din Cehoslovacia), unde a lăsat străji de pază cu focuri aprinse şi olăcari cu cai întărniţaţi gata de drum spre Sarmizegetusa.

*

O dată la cinci ani, dacii cercau voia lui Zamolxis, zeul lor, îi destăinuiau păsurile şi-i cereau încuviinţare asupra a tot ce socoteau că le e prielnic şi trebuitor traiului lor. Se făcea adunare mare de lume la poalele muntelui sfînt Cogaion. Veneau pletoşi de toate rangurile, de toate vîrstele, din toate părţile şi colţurile locuite de seminţii daco-gete. Marele preot se ivea între ei ca sol al zeului.
Aducea porunci în care se arătau vrerile cerului, sălaş al sufletelor războinicilor şi nerăzboinicilor.
Era sorocul sfatului cu Zamolxis.

A curs lume după lume de duci, taraboşti, capilaţi. Au venit, care pe jos, care călări, care în cotigi, în rădvane cu roţi dintr-o bucată, trase de roibi păroşi. Şi-au pus în desagi şi traiste, merinde; în urcioare şi amfore mustuia zeama de struguri. Au oprit sub munte. I-au dat ocol. Gemea pămîntul de atîta lume cîtă se strînsese la praznic. Şi-au scos merindele, au desfundat vasele cu udătură. Praznicul a ţinut toată ziua şi toată noaptea, pînă în zori.
în zori, cerul întunecos. Arăta mînia zeului. Ceva nu-i era pe plac.
O căpetenie a ridicat în picioare arcaşii. Arcaşii au tras cu săgeţi în nori, să-i spargă, să-i împrăştie. Norii străpunşi de săgeţi s-au spart şi cerul s-a făcut ca mătasea albastră, albastru-deschis. Pe povîrnişul muntelui sfînt, marele preot, Deceneu, cobora sprijinit în cîrja lui de păstor. Lumea nu-l mai văzuse de cinci ani. îmbătrînise. Avea privirile încruntate. Toată suflarea de om a căzut cu faţa la pămînt. înţeleptul a tunat, de a huit golul de deasupra capetelor aplecate cu nasurile în iarba de la picioarele lor:
— Tu! Tu, Crahore! Şi tu, Pritoreus, şi tu, şi tu, şi tu — i-a spus pe toţi pe nume — vă împleticiţi! Aveţi ochii împăienjeniţi de băutură! Duhniţi a zeamă puturoasă. Aţi împuţit înălţimile pînă la slăvitul zeu! Zeul vă scoate de sub grija sa. Fugiţi, fugiţi din faţa lui!
Unii au fugit, să se ascundă de privirile luminoase ale cerului, alţii şi-au chemat sclavii, prietenii să-i ucidă şi aşa să scape de mînia lui Zamolxis.
— Viile! Să smulgeţi din pămînt buruiana asta otrăvită! Asta-i voia bunului şi mintosului nostru stăpînitor, a mai poruncit Deceneu.
Şi dacii l-au ascultat, că, întorşi acasă, au smuls viile din rădăcină. Şi n-ai mai văzut, în toată ţara, un om băut.
Dacii înălţau la cer, la Zamolxis, şi un trimis de-al lor, unul, un om dintre ei, să-i ducă zeului veşti despre ce e şi ce nu e pe pămînt. Să-l descoase pe Zamolxis asupra vrerilor şi nevrerilor

lui. Asupra gîndurilor ce le are cu comaţii, ce le hărăzeşte de sus, din zările albastre. Voiau să ştie la ce să se aştepte.
De dus s-au dus mulţi în ceruri, dar de întors nu s-a întors nici unul cu veşti despre ce a văzut el acolo, cu răspuns răspicat la cîte îl întrebau ei pe Zamolxis.
Aşa şi astăzi. Taraboştii aveau să-l întrebe pe Zamolxis de unele, capilaţii de altele. Căpetenia îşi avea şi ea grijile sale.
Şi-au tras la sorţi trimisul. Trimisul a fost Dergizeno, un dac între două vîrste, arătos, ţiitor de minte — cîte nu trebuia să ducă el în ceruri şi carte nu ştia, să le însemneze cu plaivasul.
A început spovedania.
Fiecare voia însă să-i spună ce are de spus în taină, să nu afle vecinul lui ce păsuri mocneşte. Dergizeno a intrat în peştera sfîntă de sub muntele Cogaion, unde i-a primit pe toţi, unul cîte unul.
A trecut cam mult, mai bine de o săptămînă, pînă să-i asculte.
— Să-i spui atotştiutorului că-s bine, sănătos şi eu şi femeia. Avem trei copii. Am dori şi alţii, mulţi. Să ne dăruiască. Să ne ude arătura, fîneţele, să fie floare pentru muştele din ştiubeie. Să ne dea tărie braţelor, ca să nu scăpăm săbiile din mîini. Atît doresc eu. Nu! Stai! Mai am una: Viile! Toate, toate? Nici strop deee... veselie? i-a spus lui Dergizeno un capilat.
— Atrigeros, megieşul meu, are moşii întinse, herghelii de sirepi, prisăci şi sclavi, fără seamăn de mulţi sclavi. Şi cîte nu are? Tu, luminate, atîta să-mi faci: să închizi ochii şi să nu iei seama cum l-oi tăvăli eu pe jos şi mi l-oi lega de coada unei mîrţoage, care să-l ducă, să-l tot ducă pînă n-o rămînea din el nici o bucăţică. îţi aduc jertfă. îi omor pe toţi slujitorii lui. Nu, numai jumătate din oamenii lui, sclavi şi liberi. Asta să i-o spui de la mine zeului, i-a zis un taraboste lui Dergizeno.
— Eu? Eu vreau scaunul de domnie al regelui Burebista. Scaunul din Sarmizegetusa. Să-i spui lui Zamolxis că atîta vreau, i-a cerut Cotiso lui Dergizeno. Cotiso era o căpetenie de triburi dace de prin părţile Diernei.
«Scaunul regelui!!? a tresărit Dergizeno. Scaunul lui Burebista? Să i-o şoptim lui Deceneu, iară Deceneu să i-o

ducă regelui. Nu! Am jurat să fiu tainic. Şi jurămîntul... I-om arăta-o şi pe asta lui Zamolxis şi Zamolxis e înţelept şi puternic. A şti ce are de făcut», a chibzuit solul sfînt, aşa că n-a mai spus nimănui ce gînduri îl frămîntă pe Cotiso.

Regele!

A venit şi regele Burebista să-l înştiinţeze pe stăpînul azurului de ce e pe pămînt, în ţara lui. Lumea s-a dat în lături, să-i deschidă calea spre peştera unde îl aştepta Dergizeno.

— Nu! Nu într-ascuns! în auzul neamurilor ce poartă plete. Să ştie şi mari şi mici, cei tari şi cei slabi, păsurile ocîrmuirii, a spus Burebista şi Dergizeno a ieşit la lumina zilei, s-a ridicat pe un piedestal înalt de piatră, unde s-a dus şi căpetenia căpeteniilor, şi marele preot.

Lumea s-a strîns în jurul lor, nobilii mai aproape, capilaţii mai pe de lături. S-a făcut linişte. A tăcut şi murmurul pădurii de din sus de cetate.

— Roma cotropeşte neamuri după neamuri, seminţii după seminţii, ţări după ţări. Ascultaţi! a început Burebista.

Lumea a tăcut. A stat să asculte.

— Ce se aude? a întrebat regele.

— Se cutremură pămîntul, a spus unul.

— Zăngănit de săbii şi suliţe, a zis altul.

— Răpăit de paşi călcaţi de sandale.

— Şi tropote de călărime, a mai spus unul.

Era plin văzduhul de clinchete de oţel. Dacă puneai urechea la pămînt, auzeai în depărtare tropotul călărimii şi al pedestrimii romanilor, hurducăturile roţilor de sub berbecii şi baliştile lor.

— Zamolxis îi ştie? Să ne dea semne despre vrerea lui, i-a spus Burebista lui Dergizeno.

Cerul s-a posomorît. S-a mîniat zeul. Dacii au căzut cu faţa la pămînt. Arcaşii au tras cu săgeţile în nori. Norii s-au spart şi apele înălţimilor s-au limpezit iar.

— Asta-i vrerea zeului, porunca lui, a cuvîntat Deceneu, care sta în dreapta regelui. Săgeţile dacilor să întunece, în calea cotropitorului, soarele.

Arcaşii au tras iar şi în văzduh s-a ţesut o pînză de săgeţi de a umbrit pămîntul.
Un tunet a izbucnit undeva, dincolo de muntele sfînt, a urmat o săgeată de foc, un fulger a căzut din înălţimile albastre drept în creştetul Cogaionului. Apoi totul s-a liniştit.
Dacii au înţeles ce era de înţeles din semnele pe care le da zeul la cererea lui Burebista. Au înţeles că vrăjmaşul trebuie să cadă sub fulgere de suliţi şi săbii.
— Săbii şi suliţe? Săbiile şi suliţele neamurilor geto-dace se frîng şi se sfarmă între ele. Triburile geto-dace îşi încrucişează săbiile între ele, nu cu duşmanul, a mai spus Burebista.
Căpeteniile tuturor triburilor erau de faţă. Unii s-au înfricoşat. S-au înfricoşat la gîndul că zeul i-ar urgisi. Au căzut iar cu faţa la pămînt, semn că-i dau ascultare lui Burebista, semn că-şi unesc săbiile cu săbiile regelui. Alţii au dat să apuce calea întoarsă spre locurile de unde au venit. Credincioşii regelui le-au tăiat însă calea şi i-au întors înapoi, i-au pus să îngenunche în faţa lui Burebista, căpetenia cea mare a tuturor daco-geţilor, să-i jure credinţă.
«Apa rîurilor sfinte să ia foc în gurile noastre şi Zamolxis să nu ne primească în cerurile lui», au spus ei după marele preot Deceneu, apoi şi-au atins frunţile de sabia lui Burebista. A jurat şi Cotiso, cel care-i ceruse lui Zamolxis scaunul de stăpînire întemeiat de Burebista în Sarmizegetusa.
Au înfipt acuma codiriştile suliţelor în pămînt, l-au apucat pe Dergizeno, unul de picioare, altul de cap şi l-au săltat în sus, de unde a căzut în cele şase vîrfuri de oţel, subţiri ca acele. Solul i-a mai privit o dată de acolo de sus cu ochi mari şi un zîmbet de bucurie, semn că Zamolxis îl primea în ceruri. Dacii au căzut iar cu faţa la pămînt.

*

în zorii unei zile cu cer senin, Burebista a ieşit din cetate şi a urcat povîrnişul muntelui sub care se afla Sarmizegetusa. A urcat pînă pe piscul cel mai înalt. Acolo şi-a pus palma streaşină la ochi.

A privit în partea de unde se ridica soarele ca un glob de foc. A arătat cu mîna într-acolo. Şi-a oprit-o într-un loc, apoi într-altul.
«Olbia! Tyras! Histria! Tomis! Callatis! Odessos! Messembria! Apollonia! Cetăţi puternice la Pontul Euxin! Sînt întemeiate de negustori greci. în preajma lor neamuri getice: tirizii, crobizii, tyregeţii! Vulturul roman s-a ivit în văzduhul cetăţilor. Le-a prins în rotocoalele ce le face pe de departe, în văzduh», a socotit regele şi iar a arătat cu mîna într-acolo. îşi însemna, în gînd, locul unde se aflau cetăţile de pe malul mării.
Un vultur a chiscuit atunci deasupra capului lui Burebista.
Burebista a pus săgeata în arc, a tras şi pasărea s-a rostogolit la picioarele lui. «Aşa a fi şi cu pajura de aur a romanilor, dacă s-a ivi în preajmă...», a arătat iar cu mîna unde va cădea pajura de aur a romanilor, cînd va cuteza să se arate pe acolo.
A pus să sune iar tubele, din munte în munte, din deal în deal, din colină în colină.
A sunat acuma şi pe o parte şi pe alta a munţilor, pînă la apele Istrului. Şi-a stîrnit din tihnă luptătorii. Şi pe cei ce-i juraseră credinţă la poalele Cogaionului.
«S-o luăm înaintea romanilor. Să facem din cetăţile pontului hotar întărit în calea cotropitorilor), şi-a înştiinţat Burebista căpeteniile ce aveau să-l însoţească în rostogolirea oştilor lui spre marea cea mare.
Şi, într-un amurg, oştile lui Burebista au poposit sub zidurile Olbiei.
— Cetatea să stea de acum înainte sub ocrotirea puterii noastre, le-a trimis Burebista vorbă prin solii săi, care au fost lăsaţi să străbată pe sub porţi boltite pînă la căpetenia olbienilor.
Olbienii i-au dat răspuns că la una ca asta ei nu se învoiesc.
— Nu vă învoiţi? Să ne învoim noi să se furişeze altă stăpînire la subsuorii noştri? Să ne împungă de aici în coaste? i-a întrebat regele dacilor.
— Care stăpînire? s-au mirat elinii din cetate.
— Care stăpînire? Cea pe care n-o mai încape pămîntul.

— Numai odată cu capul ne dăm în mîini străine, au mai spus olbienii.
Aşa, Burebista şi-a pus oştile de i-au dat cetăţii ocol. A încins-o cu un brîu de săbii şi suliţi, cu aruncătoare de cîlţi aprinşi şi bolovani, cu berbeci de spart zidurile.
Olbienii nu s-au speriat. Dacii nu erau primii care le cereau supunere. Au închis porţile, au ridicat punţile de peste şanţurile de întăritură, şi-au aşezat pe metereze apărătorii.
A început lupta.
Şi lupta a ţinut mult. N-au dat înapoi olbienii, n-au dat nici dacii. Olbienii o ţineau pe-a lor: îi cetatea noastră; dacii pe-a lor: se furişează romanii în coasta noastră. Să le stăvilim calea pe uscat şi pe mare spre locurile cu aşezări statornicite de neamurile comate din vremurile de demult.
Dacii au bătut apoi în zidurile cetăţii, au bătut pînă au dezghiocat-o piatră cu piatră. Olbienii au căzut în mîinile lui Burebista. Unii s-au răscumpărat cu bani de aur, alţii au fost robiţi, au sporit ciopoarele de sclavi ale căpeteniilor ce-i biruiseră. Din Olbia au rămas spinări de pereţi, cioturi de coloane ce mai stau doar într-o rînă, fărîme de statui din bronz şi marmoră, hîrburi de amfore din care se risipiseră grînele, uleiul, vinurile; în moloz, podoabe de aur şi argint, veşminte scumpe, toate sfîrtecate, frînturi de arme. Peste Olbia s-a aşternut apoi pustiul şi uitarea.
I-a urmat la rînd Tyras-ul.
Apoi Histria. Histria a stat sub asediul dacilor trei ani. A stat pînă ce histrienii n-au mai avut ce face decît să pună cetatea sub ascultarea cuceritorilor. Dacii au despresurat-o de ziduri. Şi-au răscumpărat şi histrienii prizonierii, atîţia cît au putut plăti cu aurul ce-l mai aveau.
Tomis. Tomis se afla doar la o fugă bună de cal de Histria. Tomitanii au încărcat în grabă în corăbii avutul, femeile, copiii şi i-au îndepărtat în larg. în oraş n-au rămas decît luptătorii. Burebista a împresurat cetatea. A ţinut-o sub bătaia săgeţilor, a baliştilor timp îndelungat. Au făcut spărturi în ziduri, i-au smuls

din balamale porţile şi luptătorii elini au ridicat şi aicea steag alb de supunere.
Callatis, Ordessos, Messembria, Apollonia au intrat şi ele una după alta, sub ascultarea lui Burebista.

*

Pe malul drept al Istrului se aflau daco-moesii. Acolo soseau căile pe care cezarul le însemnase pe papirus. împungeau toate cu vîrfurile lor ca nişte suliţe în coasta daco-geţilor. Burebista le ştia, cum îşi ştia potecile din preajma cetăţilor lui aflate în munţii Orăştiei. Ştia şi gîndurile cotropitoare ale Romei. Dar i-a luat-o Romei înainte. De aici, de pe malul drept al Istrului, străjile lui pot ţine în priviri întinderile de unde se auzeau întruna zăngănit de arme, tropot de călărime, de pedestrime.
Trebuia închis cercul de întărituri împrejurul Daciei şi înspre miazăzi.
A pus sub ascultarea lui toate seminţiile de pe malul drept al marelui fluviu. Apoi şi-a împins luptătorii pînă în munţii Haemului (Balcani). A aşezat şi aici străji cu focuri aprinse, să fie de pază. Olăcari cu caii întărniţaţi ziua şi noaptea stau gata de goană spre cetatea de scaun din Sarmizegetusa.

*

Burebista îşi împlinise gîndurile. Pe toate. Statornicise hotarele ţării. Cuprinsese înăuntrul lor toate seminţiile daco-gete. îndepărtase primejdia bastarnă, celtă. Pusese o ghirlandă de cetăţi în calea celui mai temut cotropitor, romanii. în cetăţile întărite vegheau căpetenii de oşti, taraboşti încercaţi în lupte.
Regi şi împăraţi îşi mînau solii spre Sarmizegetusa să-i aducă laude şi mărire «celui dintîi şi celui mai mare dintre regii Daciei, stăpînitor al tuturor ţinuturilor de dincoace şi de dincolo de Dunăre».
Iulius Cezar turba de mînie. Cetăţile Pontului Euxin le socotise ca ale lui. Generali vestiţi adăstaseră poruncă să se urnească din taberile în care stau şi să le pună sub ascultarea Romei.

Burebista le-o luase înainte. Dacul întemeiase o ţară atît de mare şi de puternică încît să ştirbească măreţia Romei.
Cezarul s-a aşezat la masă, a scos suluri de papirus, pe care a prins a trage linii apăsate, a însemnat puncte, cercuri, turnuleţe.
Era planul lui de război împotriva cutezătorului. însemnase pe el munţi, dealuri, ape, aşezări de neamuri, locuri pentru drumuri, poduri, arme şi maşini, număr de legiuni, hrană pentru oşti şi cai.
N-a uitat nimic. Şi-a cercetat calendarul. A însemnat într-însul anul, luna, ziua cînd urma să pornească chiar el în fruntea ordiilor ce avea să le ridice împotriva lui Burebista.
Romanii luptau cu săbii, suliţe, cu balişti; cetăţile le spărgeau cu berbeci ce aveau bot de oţel. Unde nu izbuteau cu armele ştiute, foloseau una care despica şi fărîmiţa tăria neamurilor ce li se împotriveau. O numeau: «dezbină şi stăpîneşte». Aşa şi acuma: Era prin anul 44 î.e.n. La curtea lui Cotiso, căpetenie de prin părţile Olteniei şi ale Banatului, taraboştii intrau, ieşeau, se şoşoteau. între ei, un străin, un roman.
— Burebista? Numai Burebista? Burebista a pus genunchii pe grumajii taraboştilor. El şi numai el la toate? N-aveţi altul? Unul mai plainic. Cotiso n-ar fi bun în scaunul regesc din Sarmizegetusa? a cuvîntat străinul în sfatul tainic al nobilimii.
Cei de faţă s-au uitat unii la alţii. Şi-au făcut semne din priviri.
«De ce Cotiso şi nu Zaldapa?» a socotit unul care îl avea la inimă pe Zaldapa şi nu pe Cotiso.
S-au ivit apoi şi alţi dornici să se vadă stînd pe scaunul din cetatea întemeiată de Burebista. Şi dezbinarea, ţinta romanului, a fost gata.
Căpeteniile comaţilor şi-au ridicat luptătorii în picioare şi au pornit unii împotriva altora.
Zaldapa şi-a chemat la sine un sclav credincios, pe Tarivertus. I-a dat un pumnal.
— îl vezi? Să mi-l străpungi cu el pe Cotiso. Te amesteci printre sclavii lui. Afli unul care să se învoiască să-i piepteni tu barba tarabostelui, să i-o căneşti în locul lui. Atunci... După

asta te înşurubezi pe unde şi cum îi şti şi îţi vezi de cărările tale. Din partea mea eşti slobod. Slobod să mergi în insulele în care ai văzut întîi şi întîi lumina zilei, i-a zis stăpînul şi l-a lăsat să se ducă acolo unde îl mîna el.
«După Cotiso, Burebista şi drumul spre Sarmizegetusa rămîne deschis», şi-a zis Zaldapa.
Cotiso însă nu era de ieri, de alaltăieri. El ştia multe. îl ştia şi pe Zaldapa. I-a adulmecat mişcările lui Tarivertus de cum l-a zărit în curtea sa. L-a oprit din cale şi i-a scos din sîn pumnalul.
— Zaldapa? l-a întrebat el vîrîndu-i arma în lumina ochilor.
Sclavul s-a bîlbîit, cît s-a bîlbîit, apoi a stat să asculte ce-i spune Cotiso.
— La Sarmizegetusa! Acolo te duci, să dai ochi cu Burebista. Te duci, bine; nu te duci, te ard pe jar.
Cotiso i-a dat doi însoţitori de ai lui, cu poruncă să-l aibă sub priviri pas cu pas. Pe alte căi însă a ajuns şi el, Cotiso, în cetatea Sarmizegetusa. I s-a înfăţişat regelui şi i-a cuvîntat:
— Taraboştii urzesc surparea puterii tale.
— Cum să urzească surparea...? l-a întrebat regele.
Cotiso i l-a arătat, prin pridvor, unde se aflau ei, i l-a arătat pe Tarivertus.
— Să-l descoasem cine e şi ce gînduri are, a spus Cotiso.
Burebista a poruncit de i l-au adus pe străin în faţa lui. L-a luat la întrebări:
— Al cui sclav eşti? Cine ţi-e stăpînul?
— Zaldapa, a răspuns sclavul.
Atît, că nu l-au mai lăsat să spună nici o vorbă. Unul din însoţitorii lui i-a smuls din sîn pumnalul şi i l-a dat lui Burebista.
— Aşa stau lucrurile!? s-a mirat regele.
Zaldapa uneltise şi mai înainte împotriva lui Burebista. Se dovedise a-i fi vrăjmaş de moarte.
— Şi tarabostele Ariort şi Roirta şi... Toţi sînt pe cale, cu luptătorii lor, spre Sarmizegetusa, i-a mai spus Cotiso lui Burebista.
— Să-i întîmpinăm la larg, a zis regele.

Burebista a încălecat şi a stat în fruntea oştilor lui. Alături, Cotiso.
Mergeau să-i întîmpine pe răzvrătiţi.
De pe sprînceana unei dîlme au zărit ei trîmbe de colb, ridicate în slăvi. Veneau trîmbele spre el. Burebista şi-a pus mîna streaşină la ochi, să ia seama la ce o fi acolo.
— Oşti! a zis el.
A voit să mîie într-acolo soli, să afle cine e căpetenia şi ce păsuri are. Atunci, din faţă, a vîjîit o săgeată. Una, numai una, că alta n-a mai venit. Săgeata s-a înfipt în pieptul regelui. Regele s-a rostogolit de pe cal, la pămînt.

*

La Roma, în acelaşi an, poate chiar în aceeaşi zi şi în acel ceas, a căzut şi cezarul, a căzut în chipul în care a căzut şi Burebista. Nobilii lui l-au străpuns în ziua mare, în văzul senatorilor, l-au străpuns cu pumnalele şi el s-a rostogolit la pămînt, cum s-a rostogolit şi regele neamurilor comate.
Aşa, au căzut de pe cerul lumii de atunci, deodată şi în acelaşi chip, două stele de aceeaşi strălucire: Cezar şi Burebista.

TAITI

După moartea lui Burebista, întinsul stat dac, întemeiat de acesta, se destramă şi se împarte între regi, duci şi alte căpetenii dacice, care poartă lupte între ei, ori cu romanii de peste Dunăre.
Astfel, către sfîrşitul sec. I î.e.n., în Dobrogea domneau trei regi daco-geţi: la miazăzi, Roles; în centru, Dapyx; spre miazănoapte, Zyraxes. Roles, mai ambiţios, voia să stăpînească singur tot întinsul ţinutului dintre Dunăre şi Marea Neagră. A făcut legături cu romanii, pe care i-a ajutat în luptele cu bastarnii, obţinînd titlul de «prieten şi aliat al poporului roman». A mai primit ajutor împotriva celorlalţi doi monarhi dobrogeni, pe care, împreună, i-au învins. Roles are apoi încuviinţarea romană de a cîrmui singur Dobrogea.

O legendă pune cearta dintre cei trei regi pe seama ambiţiilor şi vicleniei lui Roles:

Taiti, fiica lui Dapyx, călărea prin stepa dobrogeană. Odată s-a rătăcit. Cu cei doi ostaşi ai săi, care o însoţeau pretutindeni, a ajuns în ţinuturile vecinului de la miazăzi. A întîlnit străjile de la hotarul acestuia. Din una, alta, străjile au aflat cine e şi au dus-o în cetatea lui Roles.
Roles — spune legenda — avea şi el un fiu. Se numea Cothelus.
Cothelus a îndrăgit-o pe Taiti de cum a dat cu ochii de dînsa. A oprit-o în cetatea lor. Zile întregi a întors vorba în fel şi chip, încercînd să-i intre în voie.
— Arcaşii noştri trag azi să întunece cerul, i-a spus el.
Taiti a stat, s-a uitat, dar n-a spus nici o vorbă.
— Mîine trimitem sol la Zamolxis, i-a spus Cothelus a doua zi.
Taiti a văzut-o şi pe asta, dar tot n-a spus nimic. Serbările se petrecuseră întocmai ca la ei.
— Să călărim prin pustă, i-a mai spus fiul lui Roles.
Şi au călărit.
La larg, pe murgul ei păros, cu coamă şi coadă stufoasă, Taiti a luat-o înainte. O ţinea într-acolo de unde venise dînsa. Cothelus a rămas în urmă. A lăsat-o să zburde, să se depărteze cît a vrea ea. El îi ghicise gîndul. I-l citise din priviri. Dar cînd să zvîcnească peste hotar, dincolo în ţara ei, se iveau, ca ieşiţi din pămînt, călăreţi de ai lui Roles şi o îndreptau spre cetatea regelui lor.
— Ce gînduri vă pasc? l-a întrebat Taiti pe Cothelus.
— Taiti! Vezi, să rămîi în cetatea noastră, i-a răspuns fiul lui Roles.
Taiti şi-a scuturat boghiul de pe cap, răvăşit de goană, l-a scuturat în dreapta şi în stînga, semn că nu se învoieşte.
Feciorul lui Roles s-a posomorît.
— Ce ai? Ce s-a-ntîmplat? l-a iscodit tatăl lui.
— Tată, aş avea şi eu o dorinţă. Şi aş cere să mi-o împlineşti, i-a răspuns principele.

Roles atîta avea: un copil! Ţinea la el ca la ochii săi din cap. Era bătrîn şi Cothelus urma să-i ia, după moarte, locul la tron. I-ar fi împlinit nu o dorinţă, ci oricîte. Ar fi fost gata să facă pentru el război.
— Şi care ţi-e dorinţa? I-a întrebat regele pe Cothelus.
— O vreau de soţie pe Taiti, i-a destăinuit el necazul lui cel mare.
Acuma s-a întunecat Roles la faţă.
— Nu te învoieşti? s-a mirat moştenitorul tronului.
Roles se gîndise mai de mult să se încuscrească cu vecinul său, bătrîn şi el, şi aşa, după moartea lor, fiul lui să stăpînească ambele ţări. Dar ce te faci cu Dapyx? Cu Zyraxes? Le cunoştea planurile. Ce nu ştiu regii? Taiti era făgăduită lui Costos, fiul regelui Zyraxes. I-a destăinuit lui Cothelus cum stau lucrurile.
— Taiti îi în cetatea noastră şi nu le-o mai dăm, a răspuns fiul.
Atunci a sunat afară o tubă. Era tuba străjii din turnul cetăţii. Da veste că la poarta cea mare stau şi aşteaptă soli. Erau solii lui Dapyx. Solii au intrat în cetate şi s-au înfăţişat lui Roles. I s-au închinat. I-au dat daruri de preţ. Apoi au cuvîntat:
— Dapyx, regele nostru, vă urează mulţi ani de mărire şi fericire, tărie braţelor oştilor voastre şi belşug în hotare. Cere însă să-i sloboziţi fiica.
— îi urăm lui Dapyx aşişderea, tot ce ne doreşte dînsul nouă. îl poftim însă la vorbă şi învoieli în cetatea noastră, le-a dat Roles răspuns solilor, i-a încărcat cu daruri şi i-a lăsat să plece.
Dapyx a venit. Roles i-a spus păsul, voia fiului său, Cothelus.
— Asta nu se poate! Nu se mai poate! Taiti e făgăduită. Şi vorba noastră îi vorbă. înapoi nu ne-om trage-o. Nu este în firea noastră să ne dezicem de ce am spus o dată, a răspuns Dapyx.
— Omul leagă, omul dezleagă! Şi asta e în firea lucrurilor, şi-a dat o părere vicleanul Roles.
— Apoiii... mai e şi fiica noastră. Voia ei, a adăugat Dapyx, numai aşa ca să se găsească în vorbă.

Au adus-o pe Taiti la sfat.
— Nu! a spus fata tare şi răspicat.
— Să mai vedem, să mai aşteptăm. Timpul este doctor mare. Vindecă! întinde pojghiţi peste bube, care apoi nu se mai văd, a adăugat şiretul Roles şi nu i-a dat lui Dapyx fata.
Dapyx nu a putut răbda înfruntarea vecinului, «prietenul şi aliatul poporului roman». îi ştia gîndurile de cucerire. întors acasă, s-a pregătit de război. Şi-a strîns în grabă oştile şi s-a îndreptat spre cetatea lui Roles.
Roles ştia şi el ce urmează. L-a chemat într-ajutor pe romanul Crassus. Crassus atît a aşteptat. I se împlinea dorinţa lui: să aducă sub ascultarea Romei pe cei trei regi din Sciţia Minor (Dobrogea).
în vremea asta, Taiti făcea şi ea socoteli să scape din capcana în care a dus-o nebăgarea ei de seamă. Ea se afla sub pază. Ziua, oamenii lui Cothelus se ţineau ca umbra după dînsa. Noaptea stau la uşa ei două străji.
într-un miez de noapte, Taiti a deschis uşa, a păşit pe prag cu două cupe în mîini, pline cu mied.
— Să beţi pentru mine. E noaptea în care Zamolxis m-a dăruit tatălui şi mamei mele, le-a zis fata celor două străji.
Străjile s-au codit.
— Nu vreţi? îmi sînteţi duşmani? Ce a zice Cothelus cînd i-oi spune?
Unul a întins mîna şi a luat cupa. După el şi celălalt. A luat şi Taiti o cupă şi au băut toţi trei.
După cîteva clipite, străjile s-au prăbuşit la pămînt. în băutura lor, Taiti pusese seminţe pisate de cucută. Le avusese cusute într-o dungă a hainei. I le dase bunică-sa, care îi spusese: «Cine ştie cînd îi avea trebuinţă de ele!»
Taiti a dezbrăcat o strajă, şi-a pus pe dînsa hainele ostăşeşti, i-a luat suliţa, a ieşit afară, a trecut printre paznici, pe sub nasul gărzilor. S-a dus la grajd, unde şi-a încălecat murgul. La poartă a făcut semne că are de dus undeva în chip grabnic o poruncă. Portarii i-au deschis şi ea a zvîcnit pe gura larg

căscată între usciori şi praguri şi a zburat unde o mînau gîndurile ei.
La cîmp deschis, ostaşii lui Roles şi Crassus au înfrînt armata lui Dapyx. Dapyx s-a închis atunci în cetatea sa puternic întărită.
Vrăjmaşii au înconjurat-o din toate părţile. Au prins a bate cu berbecii în pereţii ei de piatră. De sus, de pe metereze, apărătorii aruncau în capetele celor de jos bolovani. Trăgeau cu săgeţi. Erau hotărîţi să nu se lase învinşi. Şi duşmanii ar fi bocănit mult şi bine în zidurile cetăţii. S-a aflat însă între căpeteniile lui Dapyx un trădător, căruia îi era mai scumpă pielea lui decît toată ţara. Trădătorul le-a cuvîntat de sus, dintr-un crenel, într-o limbă pe care geţii nu o cunoşteau, le-a cuvîntat duşmanilor că el le va deschide, la noapte, poarta cea mare a cetăţii. Trădătorul aşa a făcut. Apoi, cetatea a căzut. A căzut şi regele Dapyx.
în vremea luptelor dintre oşti, Taiti a strîns femeile, bătrînii, copiii, turmele de animale ale geţilor şi le-a ascuns din calea cotropitorilor în peştera Keire. Ea s-a aşezat la pîndă în gura surpăturii de sub stîncă.
Cothelus cu oastea lui de călăreţi nu l-a urmat pe tatăl său. A adulmecat urmele Taitei. A auzit într-un loc răget de vaci, behăit de oi. Răsuna înfundat, aşa ca şi cum ar răbufni din fundul pămîntului. S-a dus într-acolo de unde venea glas de dobitoace flămînde. A ajuns la peşteră. Taiti s-a ridicat în picioare. A stat ca o statuie în faţa lui.
— Taiti! O vorbă şi oştile noastre şi ale voastre vor lăsa armele la pămînt.
— Nu! «Prietenul şi aliatul romanilor) s-a dovedit a fi duşmanul geţilor şi nu avem ce vorbi cu el, i-a răspuns Taiti.
A făcut un semn şi s-au ivit femei ce purtau coşuleţe de nuiele. Femeile au ridicat capacele coşuleţelor şi au azvîrlit dintr-însele o ploaie de vipere asupra lui Cothelus şi asupra însoţitorilor lui.
Cothelus s-a făcut vînăt şi a murit sub ochii Taitei.

Taiti a încălecat şi, furtună, a apucat calea spre cetatea lui Zyraxes, tatăl lui Costos.
în urma ei au sosit Roles şi Crassus. L-au aflat pe Cothelus mort. De mînie, au zidit gura peşterii şi au lăsat să moară de foame şi femeile, şi copiii, şi bătrînii, şi vitele de acolo. Aşa spune istoria.
Legenda ne arată că s-a întors Taiti cu Zyraxes şi Costos şi au dezidit intrarea peşterii de au slobozit oamenii şi dobitoacele.
Acuma, Roles şi Crassus îl aveau în faţa lor numai pe Zyraxes, regele geţilor din ţinuturile de miazănoapte ale Dobrogei.
Oştile lor s-au ciocnit într-o bătălie, două. Zyraxienii au fost mai puţini şi nu le-au putut ţine piept duşmanilor. Taiti a născocit fel de fel de curse, capcane, pe care le-a aşezat în calea urmăritorilor, într-un loc a pus ostaşii de au săpat şanţuri largi şi adînci, le-au acoperit cu crengi subţiri, peste care au presărat un strat de iarbă, aşa ca o cositură. Costos şi tatăl lui s-au aşezat cu luptătorii lor, la pîndă. Ostaşii lui Crassus, în goană, s-au rostogolit în capcană, unii peste alţii. Şi, pînă să se ridice în picioare, să se aşeze iar în linie de bătaie, zyraxienii au ucis mulţi duşmani, apoi s-au făcut nevăzuţi.
într-altă parte, Taiti l-a sfătuit pe Zyraxes să-şi pună ostaşii să împlînte într-o ierbişte de pustă suliţe cu vîrfurile otrăvite în sus. Regele a ascultat-o şi a făcut cum i-a spus fata, apoi s-a prefăcut că fuge cu oastea în neorînduială. Urmăritorii i-au zărit şi au dat pinteni armăsarilor să-i prindă din urmă. Au intrat în cîmpul cu suliţe. Caii s-au trezit împunşi în pîntece. S-au dat unul după altul peste cap, trîntindu-şi călăreţii tot în vîrfuri de suliţe otrăvite.
După asta, Taiti a pus ostaşii de au strîns fînul uscat, ce fusese cosit de pe o tarla întinsă. L-au grămădit purcoaie, purcoaie. Au sosit duşmanii. S-au bucurat că au aflat hrană pentru caii lor osteniţi şi înfometaţi, de atîta goană. S-au oprit, au descălecat, armăsarii lor şi-au vîrît boturile în nutreţ, şi au prins a-l ronţăi cu lăcomie. Ostaşii şi-au descătărămat pieptarele, şi-au descins armele şi s-au întins şi ei pe pămînt

să-şi odihnească o clipită, numai o clipită, oasele frînte de atîta hurducătură. Atunci a apărut Zyraxes cu oastea lui. I-a prins pe vrăjmaşi cu mîinile goale şi a făcut şi aici măcel, apoi s-a topit în zare.
Acum urmăritorii călcau ca pe ace. înaintau cu mare grijă, pipăind pămîntul pas cu pas. Au ajuns la Genucla, cetatea lui Zyraxes. Au asediat-o. Lupta a ţinut mult timp. A căzut Zyraxes, a căzut Costos, a căzut cetatea. A rămas Taiti.
Pe Taiti au prins-o ostaşii lui Roles.
— Ţi-a venit şi ţie rîndul, i-a zis regele.
— Şi ţie, «prieten al romanilor!» s-a răstit fata şi, pe neaşteptate, a smuls din mîna unui ostaş o suliţă şi a azvîrlit-o asupra lui Roles.
I-a împlîntat-o într-un umăr. Ostaşul a ridicat sabia să-i reteze capul fetei.
— Nu! a urlat regele. Să-i scoateţi ochii, a poruncit el.
Ostaşii lui Roles i-au scos ochii, apoi au lăsat-o să se ducă unde o şti ea.
După asta, Taiti a bîjbîit pe drumuri ca o nălucă. îşi pipăia calea cu un toiag. A trecut prin cîmpii, prin locuri cu aşezări de oameni.
«Fiica regelui Dapyx!» spuneau geţii. Au încercat să-i dea adăpost. Ea însă nu s-a oprit din mers decît atît cît să-şi potolească foamea, setea, să aţipească o clipă. într-un loc a auzit nechezat de cal. A stat şi a ascultat cu luare-aminte. După o vreme, i-a răsunat tropotul. S-a dus într-acolo de unde venea nechezatul şi tropotul.
Era murgul ei. Murgul s-a oprit smîncit lîngă ea. A adulmecat-o cu nările. A sforăit pe nas a mulţumire. A bătut cu copita în pămînt. A îngenuncheat pe picioarele de dinainte şi Taiti l-a încălecat. A dus-o ca vîntul în susul unei văi.
Erau locuri cunoscute. Le colindase tot călare pe murgul ei. Nu le mai vedea, dar ştia unde se află. Urmărea costişa pas cu pas: urcuşul, cotitura cu tufani, surpătura, pieptul muntelui, desişul. Frunzele copacilor îi mîngîiau obrajii. Murgul gîfîia. Se opintea. îi simţea izul de sudoare... A întors-o pe potecă.

Coboară proptindu-şi pasul. Taiti aude vorbă de om. în nări prinde miros de oaie friptă. «Poiana de la izvorul pîrîului», a socotit ea.
Acolo, învălmăşeală de glasuri de bărbaţi, femei, copii. Era tabăra geţilor liberi, ostaşi de ai lui Dapyx şi Zyraxes, care nu s-au supus cotropitorilor.
— Taiiiti! a tunat o volbură de vorbe.
Taiti a descălecat. S-au îmbrăţişat. A prînzit cu luptătorii ce-şi statorniciseră aici adăpost pentru vremuri tari.
— Şi-acum, căpetenia e cu noi! a spus un pletos.
Au urmat pentru Roles multe griji, multe nopţi nedormite.
Taiti cu geţii liberi cădeau ca fulgerele asupra oştilor lui. Pe ea o ducea murgul ei în frunte, mereu în frunte. Apăreau, loveau şi se topeau ca nălucile.
Asta a mers aşa pînă au pierit toţi luptătorii din poiana de la izvorul pîrîului. Bătrînii, femeile, copiii s-au împrăştiat acuma şi ei. S-a dus care pe unde l-a mînat nenorocul lui.
A rămas Taiti.
Taiti, călare pe murg, a dat, după asta, noaptea, multă vreme, singură, ocol cetăţii lui Roles. Venea, îi da roată o dată, de două ori, apoi o înghiţea întunericul depărtărilor. Străjile o urmăreau din turnul cel mare, în lumina lunii.
A venit şi Roles să vadă călăreţul ce-i strică lui tihna nopţii.
— Trageţi, a tunat el din gură.
Cîţiva arcaşi au tras şi săgeţile au zbîrnăit într-acolo, înspre călăreţ. S-au înfipt în pămînt. Murgul ei a nechezat şi s-a topit în noapte.
Taiti nu l-a lăsat pe Roles nici după asta să-şi doarmă liniştit somnul.
în amintirea acestei fete, Taiti, dobrogenii numesc azi Taiţa apa pe care a urcat şi a coborît de atîtea ori fiica regelui Dapyx.

PILDA LUI SCORILO

La Roma, ca şi în Dacia, au fost mulţi ani tulburi. Şi acolo luptele pentru putere şi mărire s-au ţinut lanţ.
Dacia, după moartea lui Burebista, s-a împărţit mai întîi între patru, mai apoi între cinci căpetenii. Braţele luptătorilor pletoşi însă n-au slăbit. Nici săbiile n-au fost lăsate să ruginească. Căţăraţi pe piscuri de munţi prăpăstioşi, pletoşii stau şi vegheau zările. Adulmecau zvonurile aduse de vînturi. Iarna mai ales, cînd gheaţa întindea pod peste Dunăre, coborau de pe înălţimi, treceau în iureş podul şi zgîlţîiau legiunile romane, aşezate în Moesia. Romanii intraseră la gînduri. Aveau nopţi de nesomn, în care plănuiau supunerea cutezătorilor. în for, în pieţe, pe străzi, în terme, pe stadioane, la prînzurile nobililor, în loc de bineţe, romanii se întrebau îngrijoraţi: «Ce se mai aude despre daci?»
O seamă de căpetenii din Dacia socoteau chiar că e timp prielnic să lovească provinciile întemeiate de romani la sud de marele fluviu.
— Oştile romane se încaieră între ele şi noi să aşteptăm pînă s-or desmetici dumnealor, să cadă asupra noastră cu toate legiunile şi cu toate maşinile de luptă? a ţipat un duce la regele dac Scorilo, în cetatea Sarmizegetusa.
După duce, un taraboste. în urmă toată adunarea a prins a bocăni cu săbiile în duşumeaua de cărămidă a palatului şi a striga: război romanilor!
— Acum! Nu mîine, acum! s-a auzit mai din fundul sălii un glas mînios.
— Frica? Dacii nu ştiu ce e frica, a tunat altul.
— Să-i lovim pînă nu-i tîrziu, şi-a dat cu părerea un războinic plin de urmele rănilor pe piept, pe braţe.
Scorilo a stat, i-a ascultat, a chibzuit. I se citea pe faţă că nu e de părerea adunării. El a trăit atîta. Avea 40 de ani de domnie. A văzut şi a auzit multe întîmplări. Ştia tîlcul lucrurilor. El vedea totul ca într-o oglindă. îi cunoştea mai ales pe romani. într-un tîrziu a dat semne că vrea să vorbească şi el. Mulţimea de glasuri a amuţit.
— Să ieşim în curte, a spus regele.

Nobilii s-au uitat unii la alţii. îşi dau coate. Nu-şi puteau închipui ce urmează, ce vrea regele lor să facă în curte.
— Să ieşim şi în curte, a bombănit un mucalit bătrîn.
Şi au ieşit cu toţii în curtea cetăţii.
Acolo, Scorilo a poruncit să se aducă doi cîini, dar nu aşa nişte jegăreli, ci zăvozi care s-au trîntit cu fiare sălbatice.
Un capilat a ridicat mîna în sus, semn că are de spus ceva. Scorilo i-a dat voie să vorbească.
— Am eu unul, un cîine, cît să dărîme la pămînt ursul. Numai că-i nemîncat de vreo două zile. îl ţin în lanţ, că...
— Să-l aduci, i-a zis regele şi omul l-a adus, ţinîndu-l scurt de legătoarea de la gît.
— Am şi eu unul, a ţipat alt capilat, şi l-a adus şi el.
Scorilo s-a repezit în cuhnea palatului, a luat de acolo un ciolan cu carne pe el, a venit iar între mulţime şi a azvîrlit ciosvîrta în mijlocul curţii.
— Dezlegaţi-i, a ţipat atunci regele la capilaţii ce ţineau cîinii de legători.
Capilaţii i-au dezlegat. Şi ce să vezi!? S-au repezit hămesiţii să apuce ciolanul. Ciolanul era însă numai unul, iar cîinii, doi.
Şi s-au trîntit dulăii, s-au flocăit între ei pînă au rămas fără laţe. Schelălăiau de durere, dar de lăsat tot nu s-au lăsat. Capilaţii îi asmuţeau, fiecare pe al lui, să nu se dea învins. Şi trînta a ţinut multă vreme, fără să poată careva să apuce osul. Ducii, taraboştii, cît au fost ei de duci şi taraboşti, s-au trezit prinşi în stratagema lui Scorilo. S-au împărţit în două, unii cu un dulău, ceilalţi cu celălalt, unii cu Ciobanu, ceilalţi cu Grivei — aşa-i strigau capilaţii.
Scorilo a stat iar şi s-a uitat la sfetnicii săi. Zîmbea pe sub mustaţă. A văzut că i-a adus în apele lui. într-un tîrziu a făcut semn lui Mucatru, slujitor de nădejde. Mucatru ştia ce are de făcut.
A ridicat un oblon. De după oblon a zvîcnit un lup. Lupul s-a trezit în mijlocul curţii. Dulăii l-au privit o clipă, numai o clipă. Şi-au uitat de sfada lor pentru ciolan şi s-au repezit amîndoi asupra dihaniei.

Ducii şi taraboştii au făcut ochii mari. L-au căutat din priviri pe Scorilo. Unii au priceput de îndată şiretenia stratagemei, alţii nu au priceput-o.
— Aşa are să fie şi cu romanii, a glăsuit unul mai deschis la minte.
— Cum adică? a întrebat altul.
— Aşa, că romanii se sfîşie acuma între ei pentru ciolanul puterii. Dar cînd s-a ivi primejdia se împacă şi sar asupra vrăjmaşului.
Nobilii s-au uitat iar unii la alţii şi cu toţii la Scorilo. în gîndurile lor îi dau dreptate.
— înţelept bătrînul! a glăsuit unul.
— Numai că întîmplarea, ca banul, are două feţe: pe o parte e gîlceava din Roma, pe cealaltă stă neunirea noastră, a adăugat Scorilo.
Şi pilda lui Scorilo, cu cîinii, a ajuns să ocolească pămîntul.
A ajuns şi la Roma, unde înţelepţii au scris-o pe papirus. Şi papirusul a ţinut-o în văzul lumii, să ia aminte şi să priceapă cu toţii ce e de priceput dintr-însa.

STEAGUL LEGIUNII A V-A ALAUDAE

Pe malul drept al Istrului, unde statornicise Burebista stăpînire dreaptă peste daco-moesi, romanii au întemeiat o provincie.
Au aşezat în capul ei un guvernator, au adus legiuni de pază, cărora le-au zidit tabere întărite. Ochii le fugeau acuma peste fluviu, dincoace, la cîmpiile mănoase, la munţii din zare, cu pîntecele plin de aur.
Regii daci le cunoşteau gîndurile. Le-au dat mult de furcă. Treceau, iarna, fluviul, pe gheaţă, şi-i luau pe romani pe neaşteptate.
Dar dacii nimiceau un castru, două. Apăreau însă, în locul lor, altele. Imperiul roman era, de la un capăt la altul, un cîmp de oşti, pe care le mutau de colo, colo, după socotelile lor.
în vremea aceea, dacii erau cîrmuiţi de Duras Diurpaneus, fratele lui Scorilo, şi unchiul lui Decebal. Era bătrîn. Cunoscînd

primejdia mare ce-i pîndea ţara, şi-a chemat la sine nepotul, pe care-l ştia iscusit, îndrăzneţ şi neînfricat.
— în apele din care beau ostaşii noştri cînd pleacă la luptă se oglindesc acuma steagurile cu pajuri de aur în vîrfuri. Aşteaptă doar dezgheţul!
— Dezgheţul? Aşteaptă dezgheţul? Să-l aştepte! Noi însă nu adăstăm pînă or sparge puhoaiele podul, să-l fărîmiţeze în sloiuri, i-a răspuns nepotul, Decebal.
Apoi, vijeliosul nepot al lui Diurpaneus a ridicat în picioare căpeteniile oştilor comate. Le-a fulgerat din priviri. Căpeteniile au înţeles că nu era vreme de vorbe, aşa că şi-au rînduit cu toţii cetele de luptători. La ziua sorocită şi-au încălecat caii, au dat semn de plecare şi s-au încolonat în urma căpeteniei celei tinere, investită cu toată puterea de regele lor.
Se zice că era o vreme de viscol ce scula zăpada de pe pămînt şi-o ridica în slăvi. întunecase zările. Viscolul urla şi huia; huiau şi şuierau depărtările. Gerul era tăios. Pişca feţele de sub bărbile stufoase ale comaţilor.
Dacii, deprinşi cu urgii ca astea, au coborît în lunca Istrului, au tropăit cu copitele cailor pe podul de gheaţă, tăind dunele de nea, strînse de vînt în calea lor. Potecile le aveau ca în palmă. Le urmau cu ochii închişi. îi duceau telegarii ce adulmecau cu nările fiece pas.
Răsuflarea le îngheţa sub nas oamenilor şi dobitoacelor. Caii, păroşi, şi cojoacele ostaşilor, întoarse pe dos, prinseseră pe ele chiciură. îi albise. Cîmp, ostaşi şi cai albi! Totul era alb. în bărbi şi mustăţi, sloiuri. Se loveau unele de altele şi dau clinchete ca de clopoţei. Pletoşii mergeau însă înainte, mereu înainte.
Au trecut podul de gheaţă, au urcat povîrnişul de pe malul drept al apei. Acolo, străjile romanilor. Stau în adăposturi şi suflau în pumni şi-şi băteau cu palmele pulpele picioarelor să le încălzească.
— Aţi îngheţat! le-a strigat un dac.

Romanii au îngheţat acuma cu adevărat. Nu se aşteptaseră ca suflet de om să se încumete să pornească la drum pe o vreme cum era aceea.
— Tot sînteţi voi degeraţi, a mai glumit unul şi le-au smuls din mîini, pe rînd, la toţi, lăncile.
Apoi, împinşi de viscol, dacii au căzut asupra castrelor în care se aflau oştile ce adăstau dezgheţul.
Năvala dacilor a fost fulgerătoare şi încăierarea scurtă. Romanii au lăsat, cîţi au scăpat din harţă, armele la pămînt. Şi şi-au plecat şi privirile.
C. Oppius Sabinus, guvernatorul Moesiei şi căpetenia oştilor romane, a căzut şi el în mîinile dacilor şi a plătit cu capul lui îndrăzneala Romei.
Roma avea însă destui generali. Putea trimite, în locul celui doborît de daci, nu unul, ci doi, trei. împăratul Domiţian l-a luat pe semeţul Cornelius Fuscus, prefectul pretoriului, l-a luat iute cu vorba:
— îi fi mai vrednic decît Oppius? Ori ţi-i lăsa şi tu ciolanele în ţara bărboşilor?
Şi, după dezgheţ, în primăvara următoare, Cornelius Fuscus, a construit pod de vase, peste Istru, undeva în Oltenia, să-şi înşiruie pe el legiunile, carele de luptă.
Decebal, acum rege în locul moşneagului, cu oştile lui, era gata să-l întîmpine pe vrăjmaş. «Să-i întindem în cale un laţ în care să-şi vîre gheara, cum şi-o vîră vrabia ce saltă pe două picioare, holbînd ochii în toate părţile ca o zăludă», a socotit Decebal.
Ţinta lui Fuscus era Sarmizegetusa. Valea Oltului ducea într-acolo. O avea însemnată pe papirus. Asta pînă la un loc, pînă trece munţii. De acolo trebuiesc aflate alte căi.
Dacul însă cu oştile lui era şi nu mai era. Se ivea cînd ici, cînd dincolo, cînd în faţă, cînd în spate, cînd în dreapta lui, cînd în stînga, cînd în mai multe locuri deodată. îl simţea parcă şi pe sus, prin văzduh, în apele Oltului, de unde scotea capul ca un balaur.
Generalul intrase la mari griji. Ştia că are în faţa lui un vulpoi.

După o vreme, Decebal n-a mai fost niciunde. Nu s-a mai arătat prin preajma cotropitorului. Nici urmă de oşti dace!
«Năluciri!» şi-a zis romanul şi şi-a îndemnat legiunile la drum.
Au urmat ei aşa, fără să mai simtă iz de sarici, au urmat zile şi nopţi în şir. Mergeau, poposeau, prînzeau, dormeau noaptea cu pază.
Dar paza nu mai auzea decît huhurezii, urletul unei lupoaice, chiscuit de vulturi. Erau semnele pe care şi le trimeteau cetele de daci să ştie ce au de făcut acolo! Linişte! Nici adieri de vînt. Cerul senin. Senin ziua, senin noaptea.
S-au ivit munţii în zare. Fuscus şi-a trimis înainte călăreţi să dibuie ascunzişurile în care ar putea adăsta vulpoiul. Au cercetat dosuri împădurite, văi întunecoase, cotituri, rîpe; au privit coamele munţilor. Nimic! Au intrat mai adînc în defileul rîului. Tot nimic.
Iscoadele lui Fuscus au ajuns pînă la porţile cetăţii Tilişca. Şi aici linişte. Cetatea părea pustie.
«Asta nu-i a bună! a mai chitit romanul. în pămînt n-au intrat; într-altă ţară nu s-au dus. Aici sînt! Dar unde?» Generalul cunoştea iscusinţa adversarului. Aşa, nu s-a culcat pe o ureche. înainta, însă cu mare grijă, gata să dea piept cu pletoşii în fiece minută.
în faţă aştepta el să se ivească oştile căutate de atîta timp. Lăsase şi în urmă, unde şi unde, grupuri de călăreţi, aşezate în întărituri făcute în grabă, ba din pămînt, ba din piatră, din bîrne groase. Aveau poruncă să fie şi ei numai ochi şi urechi.
A mers generalul, a tot mers pînă a obosit, nu atît de drum, cît de grija de a nu cădea într-o capcană întinsă de Decebal. «De ce ţi-e frică nu scapi», spune un proverb. Aşa a fost şi cu Fuscus.
De cu seară, şi-a alcătuit el tabăra pe malul Oltului, la loc ferit.
Cercetase din vreme împrejurimile, dungă cu dungă, îndoitură cu îndoitură. îşi trimisese iscoade în toate părţile, pînă la mari depărtări. A întins în jur întărituri de piatră şi bîrne. Noaptea, pe marginea cercului, străji îndoite; la căpătîiul lui, om de nădejde; în jur, o sută de lăncieri.

Au cinat şi s-au culcat. Au dormit ca-n paturile lor din Roma, somn adînc, nestingherit de nimeni şi de nimic. Dimineaţa, deşteptarea. Gustarea.
Acum însă s-a-ntîmplat ce s-a-ntîmplat. S-a-ntîmplat ceva ca-n poveştile auzite de general prin părţile de răsărit ale lumii, ori ca-n vis. între ei, între romani, daci: un dac, un roman; un dac, un roman!
Cînd au venit? De unde au răsărit? Din pămînt? Din apele Oltului? Au mărşăluit ieri, alaltăieri cu ei? Au dormit împreună? Cine să ştie? Destul că s-au privit o clipă, apoi, fără nici o vorbă, s-au năpustit unii asupra altora.
Şi falangele, şi cohortele generalului s-au topit om cu om. Pe unii i-au doborît dacii la pămînt, pe alţii i-au prins. Se spune că, spre seară, mai erau în picioare doar stegarul şi cei din jurul lui.
Dacii i-au numărat. S-au repezit asupra lor numai atîţi cîţi apărători se aflau în preajma acvilei de aur. Au luptat ostaş cu ostaş. «Dacă înving romanii, le dăruim steagul», a spus un pletos.
Steagul trebuia apărat, scăpat. Dus împăratului, ce se oprise dincolo de fluviu. Acolo aştepta el veşti de la Fuscus. Acolo urma să-i ducă măcar steagul legiunii. împăratul n-avea cum să se întoarcă nici el în Roma fără steagurile oştirii.
Stegarul şi apărătorii din jurul lui au împuns în dreapta, au împuns în stînga, au muşcat cu dinţii din carnea dacilor. Ei purtau fala Cetăţii Eterne, Roma. Dar au căzut unul cîte unul; au căzut romanii, au căzut dacii. Mai erau doi: un dac şi un roman. Stau dacii, sta Decebal, care se-nvoise la lupta dreaptă, stau şi aşteptau sfîrşitul.
Romanul l-a străpuns pe dac cu suliţa. Dacul s-a repezit orbeşte cu capul în pîntecele stegarului, l-a răsturnat la pămînt, i-a pus genunchii pe piept şi cosorul sub bărbie.
— Dai steagul? l-a întrebat bărbosul.
— Nu-l dau, a gemut romanul.
Şi dacul i-a smîncit din mîini prăjina cu acvila de aur, a azvîrlit-o peste umăr la ai săi, a mai hîrîit o dată din piept, apoi s-a

prăvălit peste vrăjmaş. A rămas nemişcat, cu ochii aţintiţi la drapelul legiunii a V-a Alaudae, ce se afla acuma în mîinile lui Decebal.
Pe malul Oltului, undeva în defileul Turnu Roşu, mulţime de luptători daci şi romani, ciopîrţiţi, zăceau unii peste alţii. între ei, semeţul general Cornelius Fuscus.
Al doilea comandant de oşti romane sta răpus la picioarele lui Decebal.
Dacii au strîns de pe pajiştea înroşită în sînge morţii, i-au ostoit sub glie, laolaltă, comaţi şi împlătoşaţi. Au înşirat în faţa lor prinşii şi s-au îndreptat cu ei spre cetăţile din munţii Orăştiei.
în frunte, un ostaş roman, cu drapelul legiunii lor, aplecat spre pămînt.

SOLDAŢI DE LEMN

«Decebal, regele dacilor, era priceput în ale războiului şi iscusit la faptă... meşter în a întinde curse, viteaz în lupte. El a fost mult timp, pentru romani, un potrivnic de temut». Aşa spun istoricii din vremurile acelea despre vulturul din cetatea Sarmizegetusa.
Şi cum era căpetenia, aşa erau şi luptătorii lui.
Grea şi cumplită a fost bătălia din anul 88 de la Tapae. Au luptat cotropitorii, s-au apărat dacii. Legiunile împlătoşate s-au izbit de piepturile pletoşilor, alăturate unul lîngă altul. Şi, ca în atîtea rînduri: zăngănit de săbii, de suliţi, ce se încrucişau cu tărie, bubuit de scuturi de fier, de lemn, iz de sudoare, de sînge proaspăt, fierbinte!
Atît! Nici un vaiet, nici un scîncet! Au căzut daci, dar au căzut romani, zice-se, cîte doi şi trei de fiecare apărător. Nici unii, nici romanii, nici dacii nu s-au clintit să se dea un pas înapoi. Nu ştiai care va învinge. Romanii însă veniseră în Dacia cu oaste cît să nu o încapă pămîntul. Au mînat din urmă în bătălie mereu alte şi alte legiuni. Cădeau rîndurile din faţă, năvăleau peste trupurile celor rostogoliţi la pămînt alţi şi alţi luptători. Numai aşa au izbutit romanii să cîştige bătălia.

Ostaşii lui Decebal s-au împuţinat. Unii au căzut în luptă, alţii stau să-şi oblojească tăieturile şi împunsăturile de săbii şi suliţe.
Le trebuia timp pînă să-şi strîngă iar rîndurile, să-şi adune puteri noi. Trebuia însă închisă calea spre cetatea de scaun a ţării, spre care se îndrepta gîndul generalului Tettius Iulianus, comandantul cel mare al oştilor romane.
E adevărat că pînă acolo, pînă la cetăţile aşezate pe sprîncene de stînci, mai era cale de făcut. Apoi codrii aveau atîtea locuri dosnice, bune de pîndă; atîtea cotituri, bune de înfruntat duşmanul; urcuşuri şi coborîşuri greu de trecut. Mai era apoi Decebal, meşter în a întinde curse. El a pus în calea năvălitorilor fel de fel de obstacole, capcane, momeli.
Aşa, pe un povîrniş de munte, ce se afla în calea cotropitorului, a plăsmuit o mare armată. Voia să le arate romanilor că el, Decebal, scoate din pămînt, din iarbă verde, atîtea oşti încît să le stăvilească drumurile spre inima ţării. Şi-a pus anume oamenii de au scurtat arborii dintr-o pădure, aşa că i-a lăsat cît e înălţimea unui om, a aşezat alături de fiecare trunchi de copac arme. Din depărtare, mulţimea de trunchi scurtaţi aducea a oaste, gata să pornească la luptă.
Istoria spune că lucrurile s-ar fi întîmplat apoi întocmai cum a socotit iscusitul apărător: romanii, văzînd atîta ordie de luptători, au stat şi au chibzuit dacă trebuie or nu să meargă înainte.
«Daci! Or fi plini codrii ăştia de daci», a zis unul, şi au făcut calea întoarsă spre tabăra lor.
O legendă, ajunsă de-a lungul vremilor, din gură în gură, pînă la noi, şi nescrisă încă de nimeni, glăsuieşte însă altfel:
— Oşti! Oşti fără seamăn de multe! a răcnit din toate puterile o ştafetă întoarsă de pe căile pe care căutase urmele dacilor retraşi din lupta lor de la Tapae.
— Oşti!? Năluciri! De unde oşti? Oştile comaţilor zac la picioarele noastre, s-a răstit căpetenia la ştafeta lui ce părea cuprinsă de spaimă.
Ştafeta însă o ţinea pe a lui:

— Am văzut oşti! O pădure de oşti.
Căpetenia, înciudată, urmată de garda sa, s-a dus să vadă chiar el ce e şi ce nu e.
— O şiretenie a dacului, a spus căpetenia cînd a văzut soldaţii de lemn.
S-a întors la tabăra lui, şi-a încolonat cohorta şi a pornit-o într-acolo. O ducea să-i arate de ce s-a speriat ştafeta lui. Oastea romană a intrat în codrul cu copacii retezaţi la înălţimea unui om.
— Dacii?
— Dacii au intrat în pămînt, unii morţi, alţii de vii, a glăsuit un roman.
Dar, încă una! Printre soldaţii de lemn, grămezi, grămezi de crengi cu un strat gros de frunze pe ele. Păreau a fi paturi în care parcă dormiseră de curînd oameni. Din loc în loc, vetre de foc cu tăciuni gata să se stingă; resturi de mîncare, feşi pline de sînge.
— Tabăra dacilor! s-a mirat unul.
— Tabără păzită de momîi, a spus altul.
— Dacă nu mai au oşti!
— Fac şiretlicuri!
— Joacă de copii!
— Şi-au părăsit în grabă aşternuturile.
— Ne-au simţit pe noi.
— Sînt calde încă, a observat unul, care pipăia aşternutul de frunze.
Era seară şi căpetenia şi-a slobozit cohorta să-şi pregătească aici înnoptatul.
Ostaşii romani şi-au descins armele, platoşele. Au cinat, apoi s-au trîntit pe saltelele moi, cu aromă de răşină. Au aţipit îndată. Osteneala marşului i-a cufundat degrabă într-un somn adînc. Sforăiau unii, se zvîrcoleau alţii ca în lupta terminată abia de cîteva zile.
Doar santinelele de pe margini erau treze. «Dacii s-au topit de frica noastră, dar ce mai ştii? S-a găsi şi la ei un năzdrăvan,

care să dea prin întuneric o fugă încoace!» le-a spus căpetenia.
Colo, după ce a trecut bine de miezul nopţii, cînd şi paznicii moţăiau rezemaţi de trunchii retezaţi la înălţimea unui om, au ieşit dacii de sub paturile de crengi, cu saltele de cetină pe ele. Au apucat în grabă armele romanilor, au «adormit» o strajă ce da să ţipe, ce se trezise prea devreme şi era să-i dea de gol. S-au topit în întunericul codrilor, unde au stat pînă ce razele soarelui au împuns creasta muntelui. Atunci undeva, pe aproape, a sunat o tubă. îi dase glas unul, un dac, ce stătuse de pază în dosul unui pietroi, de pe sprînceana dealului.
Era semnalul de năvală.
S-au trezit străjile romanilor, s-au trezit ostaşii şi au zvîcnit din aşternuturi. Au dat să pună mîinile pe arme. Ia însă, săbii, suliţe de unde nu-s!
A năvălit oastea comaţilor în tabăra romanilor, a năvălit din toate părţile. Voiau să nu le scape nici unul, nici un roman. Aşa, cohorta semeţului a căzut toată în mîinile dacilor.
Căpetenia romană a stat apoi în prinsoare şi a socotit: «Un pic de minte, de isteţime, face mai mult decît o sută de alae.»

ARDE SARMIZEGETUSA

Iliada înfăţişează cititorului eroi şi lupte de legendă, cum omenirea nu ar fi cunoscut altele ca acelea.
Iată încă un episod istoric cu nimic mai prejos decît cel petrecut în jurul Troiei. Fapte întîmplate cu adevărat, săvîrşite de eroi adevăraţi, pe locuri cunoscute şi în vremi ştiute de toată lumea, încep să prindă şi ele miez de legendă. Nu s-a găsit încă pana care să le aştearnă pe hîrtie în stihuri, în cînturi, cum e epopeea lui Homer.
Noi nu ne gîndim la atît. Nu ne încumetăm la aşa ceva. Vrem numai a povesti cîte ceva din îndrăzneala şi vitejia străbunilor noştri, din eroismul lor care străluceşte atît de tare, încît văpaia focului de atunci a străbătut peste vremi pînă la noi.

Roma se înălţa falnică pe malurile Tibrului. Luptătorii acestei cetăţi învinseseră şi aduseseră sub ascultarea împăraţilor săi ţări după ţări, cu tot ce au avut ele, cu căpetenii, oameni şi avuţii. Acum îşi aşteptau rîndul alte neamuri, cu alte întinderi de pămînt şi ape.
în vremea împăratului Traian, Roma simţea însă un ghimpe în coastă: Decebal stăpînea o ţară mai mică, dar mai mîndră şi mai bogată decît toate cele pe care apucaseră romanii a le îngenunchea.
Munţi, dealuri, şesuri, lunci, o grădină ca un rai! Pe cîmpii, holde; pe dealuri, vii şi pomet; în păduri, vînat; pe păşuni, turme de vite şi herghelii de cai; prin poieni, prisăci de albine; în pîntecele munţilor, aur. Bărbaţii, feţi frumoşi cu adevărat, născuţi cu paloşele în mîini; femeile, zîne cu făpturi de marmoră, cu părul în culoarea spicelor de grîu; ochii lor, fărîme de cer senin. Copii, puzderie zburdînd şi deprinzînd meşteşugul săbiilor încovoiate, al arcurilor, Luau, de mici, vulturii din zbor; răpuneau fiara ce se da la turmele pe care le păstoreau pe păşuni.
Peste toate astea se mai adăugau şi altele: înaintaşii lui Traian purtaseră cu dacii războaie, cu biruinţi cînd de o parte, cînd de alta. Să-i îngenunche pe daci, romanii n-au putut. Acum, mai la urmă, regele Decebal înfrînsese oştile împlătoşate ale Romei. Le făcuse una cu pămîntul. îi ucisese generali vestiţi. Steagul unei legiuni, cu mulţime de prinşi, sta zălogit în cetatea învingătorilor, semn al tăriei lor. Ba, Roma îi plătea cutezătorului din vistieria ei bani mulţi; îi da meşteri dintr-ai săi, să-i zidească cetăţi şi întărituri; ofiţeri să-i muştruluiască oştile.
împăraţi şi regi îl slăveau pe Decebal.
Sarmizegetusa sta mîndră pe înălţimi de munţi, înconjurată de întărituri aşezate pe sprîncene de stînci. într-însa, bogăţii ca-n poveşti. Era acolo şi Decebal, cu luptători ca-n legendele grecilor.
Clagino, ostaş neînfricat, îl însoţise pe Decebal în Moesia, unde l-a prins viu pe Sabinus Oppius, la Turnu Roşu, unde l-a doborît pe Cornelius Fuscus. Uthis, fiica regelui, îl aşteptase

să se întoarcă din luptă. Acuma îi oblojea o împunsătură dintr-o pulpă, făcută de o suliţă vrăjmaşă.
Dar mai era şi sfetnicul lui Decebal, tarabostele Reburus. Reburus avea un fiu, Reburus şi el. Reburus cel tînăr, bine legat, cu barba mijind, cu pletele pînă la umeri — spune o legendă — stase tot timpul în cetate, cu ochii după frumoasa Uthis. Uthis însă nu-l lua în seamă mai mult decît că îi răspundea cuviincios la ”bună ziua”.
Fiica lui Decebal îl îndrăgise pe Clagino. Şi regele îl alesese pentru Uthis tot pe Clagino.
— îl vrei pe Clagino? l-a întrebat Reburus, tatăl, pe Decebal.
— Acum nu-i vreme de asta. Sînt altele înainte. Ne pîndeşte romanul, i-a răspuns regele.
Tarabostele a înţeles însă ce era de înţeles, a înţeles că Decebal îl are la inimă pe celălalt şi i-a devenit dintr-o dată duşman.
Avea acuma dacul un duşman dintr-ai lui, în cetate, şi altul dincolo de Dunăre.
Traian ştia de fir-a-păr cele din trecut, cunoştea vitejia dacilor, aflase despre bogăţiile fără seamăn din Sarmizegetusa. Aurul mult de acolo mai ales şi înfrîngerile suferite de înaintaşi nu-l lăsau în pace. Şi, ce şi-a zis? Pînă cînd mai putem răbda, mai putem aştepta? N-avem oşti care să împresoare şi să-i spargă zidurile Sarmizegetusei? Să pătrundem într-însa? Să o ştergem de pe faţa pămîntului? Să stăm pînă ne-a scula Decebal în cap neamurile supuse Romei? Ba şi altele, slobode?
Traian şi-a repezit iscoade în Dacia, să vadă, să audă, să afle gîndurile dacului. Şi iscoadele l-au întîlnit pe Reburus, tatăl.
— Vi-l dau viu în mîini, i-a zis tarabostele trimisului lui Traian, cînd a auzit că împăratul îi făgăduieşte coroană şi scaun de domnie în Dacia, în locul lui Decebal.
Şi Traian şi-a pornit acuma oştile, pe toate cîte le avea, alcătuite din romani, sarmaţi, mauri, marocani, iagizi, şi cine să mai ştie de la cîte neamuri au fost strînse armiile aduse de împărat împotriva vecinului său! Destul că nu li se ştia

numărul, atît au fost de multe. Şi-a ales dintr-ai săi pe cei mai destoinici generali. Şi-a luat şi ingineri, şi meşteri, care să-i construiască poduri, drumuri, castre, altare pentru zei, monumente.
în fruntea tuturora, împăratul.
Decebal şi-a strîns în jur taraboştii. Le-a iscodit gîndurile.
— Intrăm de bună voie în sclavia Romei? Ne dăm ţara pe mîinile romanului? Aurul nostru va intra în vistieriile cotropitorului? Vom merge, în lanţuri, în urma carului lui Traian?
Unii au ridicat glas tare, zicînd că nu. Că nu se învoiesc la nici una din cele spuse de regele lor, la ce-i aşteaptă dacă îşi pleacă frunţile în faţa vrăjmaşului. Alţii au clătinat din capete, semn de îndoială.
Au fost unii care au tăcut. N-au spus nici o vorbă, nici că-i albă, nici că-i neagră. între ei, Reburus.
— Fricoşii să ia aminte la Clagino, le-a zis regele celor ce-şi clătinaseră capetele vrînd să-i ruşineze că s-au speriat numai de atît, numai de veştile pe care le dase el, regele.
Cu toţii au privit spre Clagino. Clagino avea pe faţă urme de tăieturi de sabie.
— Iară cei ce tac, să tacă. S-a uitat la Reburus. Ei îşi tîrguiesc şi îşi cumpără libertatea de la vrăjmaş, dînd ca preţ ţara întreagă, i-a dat Decebal pe faţă gîndurile tarabostelui.
A pus apoi Decebal de a sunat din turnul cetăţii Sarmizegetusa tuba cea mare. Au auzit-o pîndarii de pe culmi de munţi, de dealuri, şi i-au mînat cu tubele lor glasul mai departe. L-au mînat din pisc în pisc, din culme în culme, pînă le-au auzit străjile din Piatra Roşie, Blidaru, Căpîlna, Vîrful lui Hulpe, Craiva, Tilişca, apoi s-a dus şi mai departe peste aşezările de pe povîrnişuri de munţi, din văi,de pe malurile rîurilor, ale pîraielor. Răspunsul s-a întors tot aşa, spunînd că au auzit căpeteniile chemarea.
Şi a sosit în grabă sub zidurile cetăţii pedestrimea, călărimea.

Unii purtau săbii curbe, paloşe curbe, alţii lănci, alţii arcuri cu tolbe de săgeţi la şold. Mai aveau scuturi din lemn, din piele de bou, argăsită. Fieştecare purta la cingătoare un cosor.
Reburus nu era între ei.
— 'L-aduc eu! 'L-apuc de barbă şi-l tîrăsc la picioarele tale, a spus Clagino.
Şi Clagino a-ncălecat, a zbughit-o pe poarta cetăţii şi s-a pierdut pe potecile ce duceau la aşezarea lui Reburus, ce se afla în preajma Appuliei.
Reburus însă nu mai era acolo.
Dar s-au urnit oştile din loc, unele dintr-o parte, altele din alta, şi-au deschis drumuri prin munţi, prin văi, au clădit poduri peste ape, adăposturi de noapte. Duduia văzduhul de troncănitul roţilor ce purtau berbecii grei, baliştile, proviziile, de tropotele călărimii, de paşii pedestraşilor, de strigăte, de porunci.
Acuma a picat la poarta cetăţii, ca adus de vînt, Reburus, fiul.
Uthis l-a zărit. A poruncit să i-l aducă.
— Unde e tarabostele, tatăl tău? l-a întrebat ea.
— Iertare, frumoasă Uthis! Iată sabia bunilor şi străbunilor casei noastre. Sub ea va cădea capul vînzătorului!
— Tatăl tău!?
— Nu mai este tatăl meu!
Atunci s-a izbit uşa de perete şi în prag a apărut Clagino. Se-ntorsese fără fugarul pe care făgăduise să-l tîrască de barbă în faţa lui Decebal.
Apoi a venit ziua în care oştile vrăjmaşe au stat faţă în faţă.
Erau în pasul Tapae.
Decebal cu oastea lui aştepta de-a curmezişul, pe şaua muntelui, coborîtă în jos, de pe povîrnişurile din dreapta şi stînga. Dacii se proptiseră pe loc de păreau crescuţi acolo din pămînt, că aveau rădăcini în pămînt. Privirile le erau aprinse. Ardeau ca focul. Mîinile, încleştate pe săbii, pe suliţe, pe arcuri. Răsuflarea lor isca vînt, vijelie.
Ridicaseră deasupra capetelor balaurii cu gurile căscate, prin care urlau de huia văzduhul.

Decebal sta şi el şi aştepta. Aştepta clipa în care să dea semn să pornească ai lui la luptă. Părea liniştit. Nu! Nu era liniştit.
în faţa lui, oşti împlătoşate, cu coifuri pe creştete, coifuri cu coame de colilie, cu scuturi în stînga şi suliţe în dreapta, cu genunchere, cu sandale în picioare. Acvilele de aur străluceau în vîrfurile steagurilor. Şirul oştilor romane, în urmă, nu avea sfîrşit.
împăratul, călare pe cal, neclintit ca o statuie din Roma. Ochii, ţintă înainte. îl căuta pe Decebal. L-a zărit. Li s-au întîlnit privirile. S-au înclinat unul către celălalt, semn că s-au văzut.
Alături de împărat, Reburus, tarabostele Reburus.
Dincoace, lîngă Decebal, Reburus, fiul. Tatăl şi fiul, faţă în faţă, vrăjmaşi. S-au văzut şi ei.
Căpeteniile au ridicat în sus săbiile, au pornit să sune, dintr-o parte tubele, din alta trîmbiţele. Rîndurile de ostaşi din faţă au pornit unele spre altele. S-au întîlnit. S-au tăiat în săbii şi s-au împuns cu suliţele. Au căzut toţi. Le-au urmat alte şi alte rînduri.
S-a năpustit apoi în luptă grosul oştilor. S-a făcut învălmăşeală. învălmăşeala se învolbura, scădea, se rărea. Scădea într-un loc, creştea într-altul. Se lupta pedestrimea, se lupta călărimea. Se învăluiau unii pe alţii pe dedeparte prinzîndu-se în cercuri largi. Apoi strîmtau cercurile pînă se trezeau iar faţă în faţă. Aşa romanii, aşa dacii.
A intrat în luptă Decebal. Era acolo unde i se răriseră rîndurile. Tăia în dreapta, izbea în stînga. După el, pletoşii.
A intrat în luptă Traian şi ucise pe mulţi dintre daci. Dar romanii doborîţi de ostaşii lui Decebal erau atîţi, încît împăratul nu avea unde să-şi pună piciorul. Iar cei ciopîrţiţi de săbiile încovoiate, de cosoare, îşi aşteptau rîndul la oblojeală. Felcerii însă nu mai aveau feşe, sfîrşiseră legăturile. Traian n-a stat la gînduri, ci şi-a sfîrticat în grabă cu mîna lui cămaşa, a făcut-o fîşii, fîşii şi le-a dat să lege cu ele rănile luptătorilor săi.
S-au trezit acuma faţă în faţă. Reburus, tatăl şi fiul. Şi-au încrucişat săbiile. S-au luptat. Tatăl i-a făcut fiului său o

crestătură în obraz, apoi l-a împuns sub coastă. Fiul a căzut. Atunci a sunat încetarea bătăliei.
Au învins romanii.
Traian a ridicat altar şi-a adus, pentru cei căzuţi, jertfă.
S-a dus acum Clagino în tabăra romanilor. I s-a înfăţişat împăratului.
— Cer să-mi daţi trupul lui Reburus, fiul, i-a cerut dacul.
împăratul i l-a dat. Clagino l-a aflat pe cîmp, l-a luat în spinare şi l-a dus în cetatea lor. Frumoasa Uthis l-a zărit. A tresărit. S-a apropiat de el. I-a mîngîiat cu palma obrazul, în jurul tăieturii.
Reburus a deschis ochii.
— Trăieşte, a strigat ea.
Apoi l-a îngrijit chiar Uthis. I-a spălat rănile, i-a dat din mîna ei cu lingura sorbitură. în scurtă vreme l-a pus pe picioare.
Venise iarna. Oştile romanilor stau în tabere întărite. Meşterii comaţi băteau în covălii fierul să făurească alte săbii, alte suliţe.
Ostaşii se căleau în harţe, în suişuri şi coborîşuri pe munţi, în călărie. Aşteptau primăvara, cînd urma să-i înfrunte iar pe cotropitori.
Frumoasa Uthis, Clagino şi Reburus, împreună. Clagino părea însă posomorît. Nu mai era singur cu Uthis. În gîndurile ei s-a furişat, poate, încă unul, Reburus, socotea el.
Primăvara, luptele cu romanii s-au dat sub zidurile cetăţilor dacului. Pînă acolo au străbătut cotropitorii. Clagino ţinea piept vrăjmaşului într-o întăritură, iar Reburus într-alta.
Ostaşii împăratului au adus berbecii cu bot de fier, baliştile, funiile, scările, au bătut în porţi şi în pereţii de piatră pînă i-au spart.
S-au trezit faţă în faţă, nu Reburus cu fiul său, ci cu Clagino. Clagino l-a-mpuns pe bătrîn sub coastă. Dar tarabostele a azvîrlit o suliţă romană şi i-a înfipt-o dacului în umărul stîng.
Pe trădător l-au ridicat romanii. Aveau nevoie de el. Iar pe Clagino l-a dus Reburus, fiul, în spinare într-altă cetate, unde i-a purtat de grijă tot frumoasa Uthis. îi lega rana, îi da sorbitură cu lingura. L-a pus repede şi pe el pe picioare.

A urmat apoi pacea.
— Ţinurăm piept, unul la atîţi! Ţinuturi dace pustiite, cuprinse sub ascultarea duşmanului, a glăsuit Decebal mai mult pentru sine.
— Şi-acum ne dăm în mîinile romanului? a întrebat Clagino, îngrijorat.
— Un... răgaz, a gîndit tare regele.
Apoi, Clagino şi-a luat în seamă ostaşii, iar Reburus pe ai săi. Trebuiau căliţi pentru ce va urma. Oştile cotropitorului se aflau doar dincolo, peste doi, trei munţi. Se socoteau stăpînii ţinuturilor cucerite.
Frumoasa Uthis, cu ţesutul, cu împletitul. Trebuiau cămăşi, feşi, atîtea! într-ascuns, călărea. Asampaios, ostaşul ei credincios, îi aducea murgul, în zori, ori pe-nserat, o lăsa să încalece şi nălucă se făcea pe potecile codrilor. Asampaios, în urma ei, ca la o bătaie de săgeată.
Regele ştia şi el şi-o lăsa pe Uthis să colinde, în spinarea calului, desişul pădurilor.
într-un revărsat de zi, fata pică în poiana din mijlocul codrului. Acolo, Clagino şi Reburus.
— Să mă ucizi, îi spusese Clagino lui Reburus.
— Nu, să mă ucizi tu, a cerut Reburus.
Uthis a auzit. O îndrăgiseră amîndoi pe Uthis. Dar şi prietenia lor era mare. Aşa, fiecare voia să o lase celuilalt.
— Atît? Numai atît? Unul din doi! Şi romanul? i-a întrebat Uthis.
Ostaşii au aplecat capetele spre pămînt.
— Şi capul trădătorului? a mai zis fata.
Reburus s-a uitat în lături.
— întîi cotropitorul, sorţii războiului cu romanii, a încheiat Uthis, fiica lui Decebal, şi a zvîcnit în spinarea murgului, de a făcut calea întoarsă, în cetate.
La Drobeta, «Traian făcu un pod de piatră peste Istru, pentru care nu găsesc cuvinte de laudă aşa cum s-ar cuveni», spune un istoric. Douăzeci de stîlpi de piatră cioplită se ridicau cu o sută cincizeci de picioare deasupra apei. De la unul la altul, de

la un stîlp la altul, se bolteau arcuri măiestrit ţesute din lemn tesluit în dungi. Peste arcuri, podine, iar pe de lături meşterii au aşezat balustradă.
Au început apoi să duduie podinele podului. Ziua, noaptea, duduiau întruna, fără să tacă o clipită măcar. Au trecut peste ele legiuni după legiuni. Şirul lor avea un capăt la Roma şi celălalt undeva dincolo de Tapae. Curgea ca o apă ce tot vine şi nu se mai sfîrşeşte. Tăcuţi, ca muţii, ostaşii, pe jos, călări, în care, mărşăluiau, mărşăluiau şi iar mărşăluiau.
Unde se duceau? Cu cine aveau să lupte? Cine e vrăjmaşul atît de temut încît să ridici împotriva lui atîta puhoi de luptători? Nici Roma nu cunoscuse pînă acuma o armată alcătuită din aşa de multe legiuni, strînse la un loc. Le avusese şi mai înainte, dar una, o legiune se afla în Galia, alta în Maroc, în Mesopotamia, în Macedonia, în Egipt. De data asta, împăratul le-a îndreptat pe toate spre Dacia.
Dacia trebuia adusă sub ascultarea Cetăţii Eterne. Pentru asta, urma ca Sarmizegetusa să fie spulberată de pe coama muntelui pe care sta, iar vulturul dintr-însa prins, înlănţuit şi tîrît în faţa senatorilor.
Aşa planuri îşi făcuse împăratul.
în Sarmizegetusa, sfat cu căpeteniile:
— Să împînzim munţii cu ostaşi care să pice în calea romanului din mai multe părţi deodată, a zis Decebal.
— Să sune tubele şi ici şi colo, şi pe un pisc de stîncă şi pe altul, şi în faţă şi în spate, în dreapta vrăjmaşului şi în stînga lui, a adăugat un pileat.
— Iară Clagino să se ivească cu ostaşii lui, pe neaşteptate, o dată pe sprîncenele înălţimilor de pe malul Sargeţiului, altă dată dincolo de Marusiu (Mureş).
— Reburus să-şi poarte ceata în părţile de răsărit. Eusir să le aţină calea pe cursul Alutusului...
Eusir? Eusir nu era de faţă la sfat. Eusir fugise şi el în tabăra romanului.
Toţi şi-au azvîrlit privirile spre Reburus, fiul.

— Reburus, fiul, ne-a făgăduit capul tatălui său, trădătorul, s-a auzit un glas de femeie. Era al lui Uthis.
— După Reburus, Eusir.
— Şi Mucatru! a tunat un glas din gura uşii ce se deschisese chiar atunci.
— Şi Mu-ca-tru! a scandat Decebal, apoi s-a sculat în picioare. După el, ceilalţi. Stau şi aşteptau să vadă ce a mai zice regele.
— Zamolxis şi-a deschis, se vede, larg porţile cerului. Şi le-a deschis aşa ca să străbată printr-însele, nu cîte unul, ci gloate, gloate de suflete de ostaşi daci, a mai spus Decebal şi le-a făcut semn că de-acum numai săbiile din mîini le mai au drept pavăză.
Dacii nu se temeau de moarte. O căutau, dar nu se dau cu una cu două. Mureau cu doi, trei vrăjmaşi în braţe.
Şi Traian, de astă-dată, «făcu războiul mai mult cu pază, decît cu înfocare». Dacii apăreau ca nălucile, cînd dintr-o parte, cînd din alta, cînd din mai multe locuri deodată, izbeau ca trăsnetul, apoi se topeau în desişul codrilor.
Clagino îl lovise şi el pe duşman la o cotitură a apelor Sargeţiului.
într-un zori, sta la pîndă. Ţinea palma streaşină deasupra ochilor. A simţit atunci, pe umăr, o mînă. Şi-a întors privirile înapoi.
— Uthis, a spus el.
Uthis era.
— Cîţi? Cîţi romani îmi dai să-i duc regelui? a întrebat fata.
Clagino a aplecat ochii spre pămînt. Uthis s-a azvîrlit în spinarea murgului şi s-a topit în desişul pădurii. în urmă, Asampaios, ostaşul ei credincios.
încolo, undeva, în părţile de răsărit, Reburus, fiul, se afla în grea încleştare cu romanii care îşi statorniciseră tabără la Angustiae (Breţcu). Reburus rupsese aripa din stînca inamicului. Împingea ostaşii încercuiţi spre o surpătură de stîncă în vîrful căreia lăsase el cîţiva comaţi, gata să rostogolească peste vrăjmaşi bolovanii strînşi acolo sus.
în partea cealaltă a stîncii sta Uthis şi-l urmărea pe Reburus.

După o vreme, jos, la poala pietrii, s-a făcut linişte. Romanii, încleştaţi din toate părţile, se apăraseră, cît se apăraseră. Acum aruncau armele la picioarele dacului.
Atunci a simţit şi Reburus pe umărul lui o mînă. A întors capul să vadă cine e.
— Uthis, a spus şi el.
— Cîţi? Cîţi îmi dai să-i duc regelui? I-a întrebat şi pe el.
Reburus i-a arătat prinşii. I-a spus:
— Pe toţi! Nu, stai, stai să adunăm coifurile celor doborîţi la pămînt.
Şi dacii lui Reburus au cules de pe scăfîrliile romanilor ucişi coifurile. Le-au dat prinşilor să le poarte ei.
Aşa, Uthis a dus regelui romani cu două şi trei coifuri pe cap, puse unele peste altele.
Traian făcuse însă în jurul munţilor Orăştiei un ţarc larg de oşti, închis din toate părţile. A înaintat pas cu pas, şi a cucerit munte cu munte.
Romanii se aflau în primăvara anului 106 sub zidurile Sarmizegetusei. Reburus, tatăl, sta în cortul său. Aştepta să sfarme oştile lui Traian porţile, zidurile, să străbată în cetate, unde împăratul să-i aşeze pe creştet coroană de rege.
Într-un miez de noapte, la intrarea cortului lui Reburus, tropot de paşi. Se ridică draperia uşii şi apare în faţa lui un roman.
Romanul salută în felul lui şi spune:
— împăratul! La împărat!
Reburus l-a urmat pe ostaş. Afară, gardă romană. Garda l-a dus pe căi ocolite, printre soldaţi şi străji romane, în cetate.
— împăratul a cucerit Sarmizegetusa? a întrebat trădătorul.
însoţitorul nu i-a răspuns cu nici o vorbă.
în cetate, ostaşul roman şi-a ridicat coiful de pe cap, şi-a descins armele.
— Uthis! s-a bîlbîit tarabostele.
Uthis i l-a înfăţişat fiului acestuia pe tarabostele trădător Reburus.
A venit acolo şi Decebal.
— Ţi l-am adus, i-a spus Uthis lui Reburus, fiul.

Reburus, fiul, şi-a luat de la şold sabia încovoiată a străbunilor lui şi i-a strigat tatălui său:

— Zamolxis te izgoneşte din rîndul seminţiei tale!

Romanii au făcut spărturi în zidurile Sarmizegetusei. S-au încleştat cu cei dinăuntru. O ultimă încleştare. Apoi torţele romanilor au căzut în lemnărie şi cetatea a fost cuprinsă de flăcări. Un rug din care zvîcneau vîlvătăi. Vîlvătăile creşteau, scădeau, năvăleau în dreapta, în stînga, vrînd parcă să-i prindă pe cotropitori în limbile lor de foc.

Ardea Sarmizegetusa.

BRISTENA, FIICA DACILOR

Vremea a dăltuit în piatră o sarică cu glugă colţuroasă în creştet, pe care a cîrpoşit-o apoi cu petice de muşchi negru-verde.

Din depărtare, piatra pare o femeie ce stă în picioare, dreaptă, nemişcată. Lumea îi spune BABA.

Se zice că, mai înainte, femeile îi duceau ba un cocoloş de mămăligă cu brînză, ba o oliţă cu lapte, i le aduceau, i le aşezau la picioare şi se depărtau în vîrful degetelor, să nu le simtă.

Unii au surprins piatra întorcînd capul după trecătorii de pe drum; îşi ridica încetişor colţul glugii de lespede şi mijea dintr-un ochi, apoi îşi lăsa perdeluţa pe faţă şi încremenea iar.

Şi se mai spune că baba asta are mulţi copii. De unde să-i aibă? De unde are baba atîţia copii? Asta îi povestea războiului lui Decebal cu rîmlenii.

...Că s-a dus vestea despre bogăţiile ţării ăsteia, despre munţii ei de aur, pînă la Roma. Şi pe împăraţii Romei nu-i mai încăpea pămîntul: aveau în stăpînire mări şi ţări cu robi fără seamăn de mulţi — şi lor tot nu le ajungeau. îşi puseseră în gînd să cucerească toată suflarea de om ce se afla atunci pe pămînt.

Aşa, au pornit cu război şi peste ţărişoara lui Decebal. Acuma, ce să spun, ştie o lume întreagă cum au luptat dacii, bărbaţi şi femei, şi cum au fost zdrobiţi de rîmleni.
Numai că la război au luat parte şi copiii dacilor. Aşa, dacii îi aşteptau acum pe rîmleni în cete, cete, prin munţi.
— Unde or fi duşmanii? şi-a întrebat un taraboste ceata lui.
— Eu am să aflu, zice Bristena, fetiţa unui luptător.
— Cum ai să afli?
— Aşa, că am să mă duc cu mieluşeii la păscut iarbă.
Zis şi făcut: a luat cu ea încă doi copilaşi mai mici, frăţiorii ei şi cu cîţiva berbeci s-a apropiat de tabăra duşmanilor.
— De unde aveţi voi berbecii ăştia? au întrebat-o rîmlenii.
— Din turmă.
— Să ne arătaţi şi nouă turma voastră! s-au răstit ostaşii la copii.
Şi Bristena a adus cu ea o sută de ostaşi rîmleni, prin Cheie, spre fundătura Velii, unde s-au trezit înconjuraţi de daci.
— Aşa, fata tatii, ni-i puseşi în palmă, i-a zis taică-său. Dar pe frăţiorii tăi unde i-ai lăsat?
— Ostateci!
— Ostateci?
— Ostateci. Dar îi aduc şi pe ei. Şi încă cu mare alai.
— Cum «cu mare alai»?
— Cu oaste rîmleană, pe care să o aşteptaţi şi să o cinstiţi cum se cuvine.
Aşa, Bristena n-a mai spus nimic, ci a luat din mîna unui rîmlean prizonier scutul şi de la altul lancea, şi s-a dus cu ele la rîmleni.
— Unde-s soldaţii noştri? a întrebat-o mînios mai-marele oştirii.
— Unde să fie? Vă aşteaptă. Au pregătit un ospăţ: o leasă de jăratic plină cu berbecei în frigări!
— Să te credem? a întrebat unul mirat de o veste ca asta.
— Păi, de ce au trimis ei scutul şi lancea asta? Ca să aveţi încredere.

— Bine, dar să nu ne porţi cu vorba, că apoi ţi-a sta capul unde îţi stau picioarele, îi zice mai-marele oştirii, arătîndu-i tăişul unei săbii.
— Cum să vă duc cu vorba!? se miră fetiţa.
— De ce nu au trimis un soldat de ai noştri? o mai întrebă el, neîncrezător.
— Pe cine să trimită, că au dat şi de muntele Bulzul de Aur şi acum se muncesc să-l sfarme în bucăţi, zice fetiţa.
— Un munte de aur?! se miră rîmleanul.
— Un munte de aur! îşi întăreşte fetiţa spusele.
— Dar oastea lui Decebal unde e? o mai întreabă comandantul.
— Dacii au pierit cu toţii în luptă, la Dierna, la Tapae, la...
Comandantul rîmlean luptase şi el la Dierna şi la Tapae, aşa că i-a dat fetiţei crezare.
Acum, Bristena şi-a luat frăţiorii de mînă şi, cu pază la spate, i-a dus pe rîmleni prin Cheie, acolo unde le pregătiseră dacii primirea.
Aici se trezesc ei cu pietroaie rostogolite de pe creştetele stîncilor.
— Aşa ne fu vorba? se răsteşte soldatul la fetiţă, cu sabia ridicată în vînt, gata să-i reteze capul.
Dar, în clipa aceea, un bolovan mare l-a luat de pe picioare şi el s-a răsturnat pe spate. Bristena i-a ridicat de jos sabia şi, cu frăţiorii de mînă, s-a furişat printre pietroaiele din Cheie, pînă la ceata lor.
Şi au pierit şi aici mulţi rîmleni, că dacii au coborît apoi de prin munţii din jur şi i-au prins din toate părţile, ca în cleşte.
Dar rîmlenii nu s-au lăsat şi, pînă la urmă, i-au învins pe daci.
Tatăl Bristenei a fost prins şi dus în robie.
— Vreau să-l scap! i-a zis fetiţa tarabostelui ei.
— Cum ai să-l scapi?
— Aşa, că m-oi înfăţişa iar la duşmani.
Bristena şi-a potrivit acum părul băieţeşte, s-a îmbrăcat cu haine de copil şi, desculţă, mîna din urmă doi viţeluşi.
— Unde-i duci? s-a răstit o strajă duşmană la băieţel.

— La păscut! răspunde el.
— Atunci să-i laşi cu ai noştri, i-a zis ostaşul, şi i-a luat viţeluşii băieţaşului.
— Să-i păstoresc eu, s-a rugat el.
— Să-i păstoreşti pe toţi, şi pe ai noştri.
Băieţaşul a ajuns păstor la ciurda de vite a rîmlenilor. Şi duşmanii nu au mai luat seama la prichindelul cu ochii vii ca de veveriţă. Ba, băieţaşul le mulgea vacile şi le da ostaşilor să bea lapte.
— Aşa... Cum te cheamă?
— Ţimoca.
— Aşa, Ţimoca, să păstoreşti vacile şi să ne dai lapte, i-au zis duşmanii.
Dar Ţimoca era numai ochi şi urechi. într-o zi a văzut un şir de robi, mînaţi din urmă de ostaşi duşmani.
— Unde-i duceţi? a întrebat un rîmlean.
— Să taie muntele de aur, i-a răspuns ortacul lui.
Ţimoca a auzit unde îi duceau pe robi. L-a zărit între ei şi pe taică-său. Noaptea au poposit în Veree. Ţimoca s-a strecurat printre străji pînă la el, l-a îmbrăcat în haine rîmleneşti şi aşa, în chip de ştafetă, taică-său s-a înfăţişat la comandantul cioporului de robi.
— Aduc porunca să-i întorci pe drumul Uzii, i-a zis ştafeta.
Acum, ceata de robi, urmată de paznici, s-a înfundat în codrii Uzii, de pe muntele Bulzul de Aur, unde au căzut în mîinile dacilor, care i-au slobozit.
Dar războiul a împuţinat luptătorii daci; bărbaţi şi femei erau din ce în ce mai puţini. Bristena a strîns copiii de prin sate.
— Ce să faceţi voi? a întrebat-o tarabostele.
— îi ducem pe vrăjmaşi în partea cealaltă şi apoi voi îi luaţi din urmă.
Aşa au făcut: o sută de copii, cu Bristena în frunte, au prins a lărmui pe povîrnişul Rachişului, intrînd şi ieşind din codri. Rîmlenii i-au zărit din depărtare. N-au mai stat să ia seama că îs copii şi s-au rînduit în linii de bătaie, într-acolo. Aşa, dacii i-

au înghesuit din urmă pe vrăjmaşi, în strîmtoarea dintre stînci, unde i-au măcinat pe toţi.
într-o noapte întunecoasă, fetiţa s-a strecurat în cortul comandantului rîmlenilor şi i-a luat scutul şi suliţa, lăsîndu-i vorbă: «Să vii după ele!» Altă dată le-a dezlegat, noaptea, caii de la iesle şi le-a dat drumul prin păduri.
— Bristena! Să mi-o prindeţi, a urlat comandantul rîmlenilor, care aflase despre isprăvile fetiţei îndrăzneţe.
Şi au prins-o pe fetiţă, au legat-o în lanţuri, că abia le putea tîrî după ea. Au pornit-o ostaşii pe drum, spre mai-marele lor. Dar, în dreptul Babei, s-a ivit de după pietroi bătrîna.
— Ce-a greşit? i-a întrebat femeia pe ostaşi.
— Ne-a prăpădit mulţi luptători, zic aceia.
— Fetiţa asta?! se face a se mira bătrîna.
— Fetiţa asta! îi răspund ostaşii.
— Şi unde o duceţi acum?
— La mai-marele nostru, să-i taie capul, pe care să-l trimită la Roma.
— Sărăcuţa! Parcă i-ar fi sete! Să o lăsaţi să bea un strop de apă, a mai zis bătrîna şi i-a dat să soarbă o gură de udătură din ulciorul ei, apoi baba s-a făcut nevăzută.
— Tu eşti Bristeana? a întrebat-o rîmleanul, cînd i-au înfăţişat-o ostaşii lui.
— Eu îs Bristeana, a răspuns fetiţa fără frică.
— Apoi, iaca, ţi-a venit şi ţie rîndul. Să-i retezi capul! a poruncit el ostaşului de la spatele fetiţei.
Ostaşul a scos sabia şi, pe loc, harş, a izbit cu ea, să-i reteze capul Bristenei.
Dar sabia a făcut «ţnnn!» şi s-a rupt în două.
Au adus altă sabie şi iar «ţnnn!» şi sabia s-a frînt în două.
— Cum?! Se rup săbiile de gîtul fetiţei? se întrebau rîmlenii.
Ostaşul mai încercă o dată, de două ori, de nouă ori, dar toate săbiile se frîngeau de gîtul fetiţei.
De ce se frîngeau săbiile? Păi, baba i-a dat să bea apă din ulciorul ei fermecat. I-a dat şi a prefăcut-o într-o piatră vie:

fetiţă de piatră, cu mîini, picioare, gură, nas de piatră, numai ochii îi erau vii şi avea grai.
Ce să facă acum rîmlenii cu Bristena? Au trimis-o la Roma, împăratului lor, să vadă şi el ce fel de luptători sînt în Dacia.
— De piatră!? s-a mirat împăratul cînd a dat cu ochii de fetiţă.
— La voi oamenii sînt de piatră? a întrebat-o unul.
— Toţi sînt tari şi neclintiţi, ca pietrele, a răspuns cu curaj fetiţa.
Dar, pînă la urmă, rîmlenii i-au învins şi pe daci şi le-au cucerit toată ţărişoara. Şi au strîns de prin munţi mulţi robi, pe care i-au trimis în ţara lor. Au strîns şi copii, mulţi copii, băieţi şi fetiţe, i-au făcut ciopoare şi i-au pornit şi pe ei pe drumul fără capăt al robiei.
Nici plînsul, nici oboseala pruncilor nu au muiat inimile ostaşilor, care îi mînau din urmă, ca pe oi.
însă, aici, în Cheie, baba din piatră le-a auzit vaietele. Şi-a ridicat gluga de lespede de pe ochi, să vadă ce o mai fi şi asta. Cînd a zărit cîrdul de copii, mînaţi din urmă ca oile, a zvîcnit din adăpostul ei şi s-a proptit în calea generalului.
— Unde-i duci? l-a întrebat ea.
— La Roma.
— De ce îi duci la Roma?
— îi duc împăratului nostru.
— Ce să facă împăratul vostru cu plodurile astea mărunte?
— Să-i vîndă prin tîrguri!
— Ca pe oi?
— Ca pe oi!
— Să mi-i vinzi mie.
— Să ţi-i vînd ţie?...
— Să mi-i vinzi.
— îi avea cu ce să-i cumperi?
— Oi avea.
— Daaa... nu aşa, un criţar, doi.
— Nu un criţar, doi.
— Aur!

— Aur! îi răspunde baba şi îl duce pe rîmlean la Peştera Preuşa, plină cu aur.
Generalul a încărcat atunci din peşteră o sută de care cu aur, pe care le-a pornit pe drumul Romei, însoţite de ostaşi cu săbii şi suliţe.
Numai că, în Cheie, cînd să-şi ia tălpăşiţa pe urmele carelor, generalul s-a răzgîndit.
— Haide şi copiii! a poruncit el.
— Aşa ne fu vorba? îl întreabă baba.
— Aurul e prea puţin, zice el.
— Prea puţin? Să-ţi mai dau, îi făgăduieşte ea.
— Să-mi mai dai, se învoieşte rîmleanul.
Şi baba l-a dus la peştera Bogzuţului, de unde lacomul a mai încărcat o sută de care cu aur.
Dar, în Cheie, a dat a-i porni iar la drum pe copii.
— Cum? Tot nu-ţi ajunge aurul? l-a întrebat baba.
— Nu-mi ajunge! s-a răstit generalul.
— Să-ţi mai dau!
— Să-mi mai dai!
Şi baba l-a dus la peştera Bedeleului, de unde a încărcat altă sută de care cu aur.
— Să mergem! s-a răstit el iară la soldaţii lui, făcîndu-le semn să ia şi copiii.
— Ho! Stai! Stai să te satur eu de aur! i-a strigat baba.
— Mai ai şi alt aur? s-a mirat generalul.
— Mai am. Am cît doreşti! Am atîta aur, încît să satur toată Roma, i-a zis femeia.
— Scumpi ţi-s copiii! se miră generalul.
— Mai scumpi decît tot aurul pămîntului! Şi scump ai să-i plăteşti tu!
— Să-i plătesc eu? se înfurie generalul.
— Să-i plăteşti tu!
— Cum să-i plătesc?
— Cum se plătesc toţi robii!
— N-oi fi eu robul tău?!
— Ba îi fi.

— Roob...! urlă cela, de a răsunat toată valea Cheii.
— Dar, pînă una, alta, să-ţi dau ce ţi-am făgăduit.
— Aur!
— Aur!
Şi l-a dus baba la muntele Bulzul de Aur.
— Hăăă! s-a mirat rîmleanul cînd a văzut un munte de aur.
— îl vezi?
— îl văd!
— Ţi-l dau!
— Pe tot?
— Pe tot. Dar să te văd cum ai să-l urneşti din locul lui.
— Cum? Cu robi!
— De unde robi?
Şi rîmleanul a adus ceata de copii şi i-a pus să sfarme muntele în pietre mărunte de aur, pe care să le încarce în care, să facă un şir cu un capăt la Roma şi cu celălalt aici, în Cheia, şi să treacă prin faţa împăratului o sută de zile şi tot să nu se mai sfîrşească.
— De ăştia îmi eşti!? îi mai zice baba, cînd a văzut copilaşii scurmînd cu degetele lor, să dezghioace muntele de aur.
Rîmleanul nu a mai avut vreme să asculte vorbele femeii. El a pocnit din bici şi a plesnit copiii peste spinări, zorindu-i la treabă.
Bătrîna, dacă a văzut-o şi pe asta, dacă a văzut lăcomia şi răutatea omului, a făcut cu mîna ei uscată un semn, şi copiii au împietrit în faţa vrăjmaşului, adică s-au făcut pietroaie; numai că pietroaiele erau ca nişte statui de aur.
— Ce-i asta? s-a răstit generalul la bătrînă.
— Nimica toată!
— Cum «nimica toată»?
— Tu nu vezi?
— Ba văd statui de aur.
— Dacă le vezi!?
— Să le duc la Roma!
— Ba îi face bine să te bolovăneşti şi mătăluţă aici, lîngă copilaşii noştri.

Generalul a simţit atunci că îl cuprinde o răceală ca de piatră. Dar, ce mai atîta vorbă? Rîmleanul s-a făcut şi el pietroi, aici, la poalele muntelui de aur. Numai că ochii nu i-au împietrit. Şi nici limba nu i-a împietrit. El vedea,auzea şi vorbea ca mai înainte.
— Ce-am făcuuut! Ce-am făcuuut! se bocea viteazul din pietroi.
— Te-ai prins în laţ, ca un sticlete prost! îi zice baba.
— în laţ?
— în laţul robiei!
— Eu, rob!?
— Tu rob!
— Să mă slobozi!
— Să te răscumperi!
— Să mă răscumpăr? Cum să mă răscumpăr?
— Cum se răscumpără toţi robii!
Generalul din pietroi a dat poruncă ostaşilor lui să alerge, să ajungă din urmă carele cu aur şi să le întoarcă înapoi.
— Nu vreau aur! i-a zis baba.
— Dar ce vrei?
— Să-mi întorci din robie pe toţi taţii şi pe mamele copilaşilor ăstora, i-a cerut baba.
— Că taţii lor or fi pierit în război! zice cela.
— Atunci îmi dai alţii în loc, cîte doi de fiecare tată şi mamă.
Şi s-au întors din robia rîmlenilor de două ori atîţia bărbaţi şi femei cîţi taţi şi cîte mame au avut copiii din Cheie. Baba l-a despietrit apoi pe general şi l-a lăsat să se ducă în ţara lui.
A despietrit şi copiii.
Numai că s-a pornit al doilea război cu rîmlenii şi baba a bolovănit iar toţi copiii satului. Dar acum i-a făcut pietroaie, nu statui de aur.
Asta ca să nu-i mai ia vrăjmaşii şi să-i ducă la Roma.

CHIUPUL DE APĂ

Întîmplarea s-a petrecut în anul 106, în cetatea de pe stînca Piatra Roşie.

Doi băieţi îi căzuseră în lupta de la Tapae. Tatăl se retrăsese odată cu toate oştile puse de Decebal să apere gurile văilor ce duceau spre aşezările şi întăriturile din munţii Orăştiei. Acuma lupta pe meterezele cetăţii de la Piatra Roşie.

Femeia lui cocea, în cuptoarele din redută, turtă de mei pentru luptători. Bristena oblojea tăieturile şi împunsăturile de săbii şi suliţe ale ostaşilor. Catur, fratele ei, ultimul copil al lor, care, pînă nu demult hoinărise prin poieni cu cîrlanii la păscut, se afla şi el în cetate. Căra cu un chiup, de dimineaţă şi pînă seara, apă de la cisterna cetăţii. Se împuţinaseră ostaşii, aşa că fieştecare sta zi şi noapte stană neclintită unde îl aşezase căpetenia lui. Acolo le aduceau să îmbuce ceva ţinînd privirile spre adîncurile de la poala muntelui, acolo aţipeau, pe rînd, o clipă, de-a-mpicioarele, cu ochii deschişi, ca huhurezii. Copilul îşi umplea chiupul, apoi trecea din om în om, turna apă într-un linguroi de lemn şi-i da să bea celui care îi făcea semn că-i e sete.

Slăbănogii, femeile, ţîncii le aduceau luptătorilor bolovani, săgeţi trebuitoare, vipere închise în coşercuţe, pe care să le verse în capetele vrăjmaşilor. Nimeni nu sta cu mîna în gură. Fiecare avea ceva de făcut. Lui Catur asta i-o daseră în grijă: să potolească setea celor ce stau la pîndă pe buzele zidurilor.

A cărat Catur apă zile, săptămîni şi luni în şir. Dar în cisternă, apa a prins a se împuţina. De unde tot iei şi nu mai pui, de la o vreme se isprăveşte. Cetatea le era împresurată de romani, iar izvorul se afla tocmai la rădăcina muntelui, aşa că ei nu aveau cum să mai împrospăteze cisterna. Catur a văzut şi el cum scade apa de băut.

«Scade apa, scad şi puterile de luptă», a socotit băiatul. Începuseră a-i miji tuleiele sub nas, iar în minte se înfiripase înţelegerea lucrurilor, a întîmplărilor, a faptelor ce se petreceau în preajma lui. Îl căliseră şi pe el nevoile luptelor, pe care le cunoştea de atîţia ani.

Vremea era şi ea nemiloasă cu asediaţii. Daseră căldurile şi setea era tot mai mare. Ostaşii îi făceau băiatului din ce în ce mai des semne să le aducă apă de băut. El umplea acuma chiupul numai pe jumătate. Mai la urmă l-a umplut pe sfert. în linguroi turna tot mai puţine picuri, numai atît cît să le sfîrîie pe limbile învăpăiate.
A început să li se usuce ostaşilor cerul gurii, să hîrîie din gîtlejuri. Li se brăzdează de arşiţă buzele cu tăieturi adînci şi scorojeală. Copilul vedea şi ofta. împuţina mereu udătura. O împuţina că nu mai avea de unde să ia. Nu se mai afla decît pe fundul rezervorului, ca de un lat de mînă.
Catur a dosit într-un ol cîteva sorbituri de apă, de care să nu afle nimenea. Să-i picure atunci cînd n-a mai fi în cisternă nici strop, să-i picure pe buzele celui care dă semne de sfîrşeală, unei lehuze, unui ostaş ce moare, ca să-i uşureze sfîrşitul, a socotit vajnicul ortac al luptătorilor. A ascuns apoi olul într-un loc pe care-l ştia numai el.
Copilul aştepta ploaie. O aştepta ca să-i umple cisterna. Dar ploaia nu a venit. Cerul, senin; soarele, pîrjol. Ostaşii aşteptau să cadă noaptea rouă, pe care să o lingă de pe firele de iarbă. Dar nici rouă nu a căzut.
A trecut multă vreme, în care ostaşii doar că şi-au amăgit setea.
Ziua mai ales li se tăia răsuflarea. Din locurile lor de pîndă nu s-au mişcat nici acuma. Stau gata să se azvîrle asupra romanilor care s-ar ivi sub sprînceana meterezelor.
Aveau în cetate cîteva dobitoace. Răgeau vacile, nechezau caii, behăiau oile. Le frigea şi pe ele arşiţa lăuntrică. Lărmuiau şi trăgeau să rupă opritorile. Omul rabdă şi tace. El pricepe firea lucrurilor.
Pricepe de ce trebuie să rabde. Animalul însă îi animal. Mănîncă atunci cînd îi e foame, bea apă cînd îi e sete. Cînd nu le are, le caută.
Acuma însă erau priponite la iesle. Catur le auzea şi i se rupea inima de mila lor. Le ducea apă într-un hîrdăiaş şi le lăsa să-şi

moaie şi ele buzele, să soarbă o înghiţitură, numai cîte o înghiţitură.
— Să le taie pe toate, a poruncit căpetenia cînd l-a văzut odată pe Catur ieşind din ţarcul dobitoacelor.
Şi le-au tăiat. Aşa e la război.
Romanii au simţit ce se petrece sus, în cetate.
— Aşa! Dar să-i mai lăsăm olecuţă pînă or scoate limbile de un cot, de arşiţă, a zis sutaşul lor.
Şi i-au mai lăsat, dar au întărit paza în jurul cetăţii. Iscodeau crenelurile, porţile cetăţii, povîrnişurile stîncii pe care era cocoţată cetatea. Aşteptau să se ivească pe metereze daci care saltă armele în sus, semn că se dau de bună voie prinşi în mîinile lor. Dacii nici gînd n-aveau de aşa ceva. Erau hotărîţi să piară de sete, ori să deschidă porţile şi să se năpustească asupra vrăjmaşului, să moară în încăierarea cu el. Ştiau că aşa le mai împuţinează luptătorii.
— Romanii! Romanii! Romaniiiii! au huit într-o dimineaţă văzduhurile cetăţii.
Străjile din turnurile de pază simţiseră încă de cu noapte ţîşţuieli şi tîrşîieli pe povîrnişurile muntelui. Au dat de ştire căpeteniei.
Căpetenia şi-a slobozit pe funii, pe întuneric, iscoadele, care s-au întors cu ştirea: urcă, urcă pedestraşii, împing în sus berbecii cu bot de fier, baliştile, urcă din toate părţile. Aşa se face că dacii stau gata să sară asupra lor. Aşteptau doar strigătele paznicilor din turnuri.
Vrăjmaşul se aşteptase să dea doar cu berbecii în poartă o dată, de două ori, să-i facă lobdele de lemn ţăndări şi să dea buluc în cetate, unde să-i afle pe daci întinşi la pămînt, uscaţi de sete ca broaştele pe vreme de secetă. Cînd au auzit chiotele străjerilor, au înlemnit.
în clipita aceea au şi început să curgă de sus bolovani, răşină aprinsă, tăciuni înjîrdaţi, ploaie de vipere, ştiubeie cu albine şi mai ales potop de săgeţi. S-a deschis şi poarta cetăţii pe care au bujit bărboşii de i-au luat pe romani în vîrfurile săbiilor, ale suliţelor.

A fost o încăierare în care au căzut şi daci, dar s-au rostogolit pe povîrniş, fără număr, vrăjmaşi arşi, fripţi, cu capetele sparte de pietroaie, cu mădularele picioarelor fărîmate, crestaţi de săbiile încovoiate ale însetaţilor de pe metereze.
La urmă, dacii au cărat în cetate armele şi uneltele de luptă, părăsite de asediatori: suliţe, căngi, scări, funii, balişti, berbeci, pe care le suiseră romanii pînă sub zidurile meterezelor. I-au împins de la spate în cetate pe ostaşii cu coif, prinşi vii în harţă. Apoi au scîrţîit iar ţîţînele de fier neuns şi peste canaturile porţii comaţii au lăsat stinghii de lemn, de le-au proptit, cum fuseseră mai înainte.
Aşa erau dacii: mureau şi înviau; înviau şi mureau. Era destul să adulmece duşmanul, că se şi sculau din zăcăreală, din groapă, şi dau năvală asupra lui.
Romanii nu s-au lăsat nici ei doborîţi de spaimă. Au adus sub cetate alte cohorte, alte balişti, alţi berbeci cu botul de fier. Au aşteptat alt prilej de încăierare.
Vestea despre izbînda luptătorilor pletoşi de la Piatra Roşie a trecut în zbor peste colinele dealurilor şi ale munţilor, de a ajuns în celelalte cetăţi. A ajuns în cetatea de pe Vîrful lui Hulpe, la Blidaru, Sarmizegetusa, unde se afla şi căpetenia cea mare a dacilor.
în depărtări s-au aprins, pe creştete de stînci, facle, focuri. Noaptea luminau, gata să aprindă cerul. Era semn că cei de acolo au ştire despre îndrăzneala cu care i-au înfruntat ei pe cotropitori.
într-un zori, în cetatea Piatra Roşie a răsărit pe pragul unei uşi ce stase pînă atunci sub lacăt, a răsărit ca din pămînt regele. Venise din Sarmizegetusa. Se strecurase printre vrăjmaşi pe cărări dosnice. Sta în picioare şi-şi privea luptătorii. Unii îşi dau la tocilă săbiile, alţii îşi cîrpeau iţarii; unii îşi oblojeau tăieturile, îşi ferecau în scîndurele oasele frînte. Străjile, străji, la locurile lor. îşi uitaseră de dogoarea setei.
Supt la faţă, Decebal părea îngîndurat, dar îndîrjit. Se vedea că era nedormit, nehodinit. îşi muta privirile de colo, colo, de la

un ostaş la altul. în colţul gurii i se înfiripa un zîmbet dulce-amăriu.
îi îmbărbăta din priviri. Ştia lipsa mare de apă din cetate. îi dogorea şi lui gura de sete. în drum aflase apă, dar n-a voit s-o guste măcar. De vreme ce ostaşii lui rabdă cu tărie, nu se cade ca el să se arate mai slab decît ei. Catur nu-i ştia gîndul. A adus olul dosit de el. în ol se mai aflau cîţiva stropi de apă. L-a întins regelui.
Regele însă l-a ferit cu dosul mîinii în lături. A arătat spre ostaşi.
Apoi, apa s-a isprăvit de tot.
Luptătorilor li se împăienjeniseră privirile de atîta foc ce-i ardea pe dinlăuntru. Nu mai aveau chip să ţină armele în mîini. Catur nu s-a mai arătat între ei nici cu chiup, nici fără chiup. Nu-l mai aşteptau. Ştiau că cisterna e goală. «L-a mistuit şi pe el setea», au chibzuit cîţiva. Urma să o dezlege într-un fel: să se usuce de vii, ori să deschidă porţile şi să dea buzna peste vrăjmaş. Să cadă ei, dar să-l mai împuţineze o dată şi pe cotropitor. Alta n-aveau ce să facă.
Atunci, iaca feciorul. Sta în picioare pe pragul pe care stătuse regele. Avea în braţe chiupul plin cu apă. Ostaşii au chiuit una de au răsunat văzduhurile. Catur le-a potolit flăcările din măruntaie cu cîte o înghiţitură de udătură. Le-a dat aşa ca să le ajungă la toţi. El ştia măsura, ştia cîţi oameni sînt. Le-a turnat atît cît să fie doar de un deget apă pe fundul linguroiului.
Şi, după asta, Catur a adus în fiecare dimineaţă un chiup plin cu apă. De unde? Asta o ştia numai el. Ostaşii nu l-au întrebat de unde şi cum o rostuieşte. Erau bucuroşi că îşi potolesc setea şi aşa pot să ţină, ca mai înainte, armele în mîini.
Tatăl lui Catur îl lua pe băiat în zilele de luptă, lîngă el, pe metereză. îi făcuse un arc pe puterile lui, cu coarda bine întinsă şi-l deprinsese să tragă în romani.
— Vezi tu mogîldeaţa de colo? Se ascunde în tufiş. Tu să tragi între ramuri, i-a zis şi omul a tras acolo.
A tras apoi şi copilul. După o vreme, săgeţile au prins a nimeri tocmai unde voia el.

— Numai că, vezi tu, mă ţîncule? Vrăjmaşul are în faţă scut, iar pe piept platoşă pe care săgeata nu le străbate. Urmează să-l iei la ochi cînd stă cam într-o dungă, într-o parte, să-i ţinteşti subsuoara. La subsuori n-are decît cheutori. Şi printre cheutori este destul loc pe unde să-l străpungă fierul săgeţii, l-a mai dăscălit taică-su.
Copilul a luat aminte ce i-a spus bătrînul luptător şi a încercat-o şi pe asta. A stat la pîndă, şi-a luat ţinta în vîrful săgeţii şi, cînd dumnealui a stat olecuţă mai aşa, mai cu stînga spre el, zbrrrr! a slobozit moartea spre vrăjmaş de l-a muşcat sub braţul stîng.
Acuma, Catur se lua la întrecere cu taică-su şi cu alţi luptători. Nu se lăsa mai prejos decît ei. Avea ochiul ager, braţul tare şi inima de foc. Nu s-a mai despărţit de arc. Tolba îi era mereu plină cu săgeţi. Se aflau într-însa şi săgeţi de-ale romanilor.
— De unde le ai? l-a ispitit taică-su în vreme ce încerca una.
— De unde le am? De acolo! Copilul a arătat cu mîna spre romani.
— Cum de acolo!? s-a mirat omul.
Catur l-a dus pe ostaş de mînă spre metereză, a îngenuncheat, şi-a pus o săgeată în arc şi a tras.
— Trage şi tu, i-a zis el. Nu sta. Pune-i mai întîi semn.
Luptătorul a făcut ce i-a spus băiatul, şi-a crestat săgeata, a pus-o în arc şi a tras.
— Să tragă şi Naparis, a cerut copilul.
Naparis a făcut pe săgeata lui două crestături, a pus-o şi el în arc şi a tras. Băiatul a luat bine seama unde au căzut romanii ţintiţi de ei.
în dimineaţa următoare, ce să vadă luptătorii? Catur sta iar acolo unde a stat regele. Ţinea cu dreapta chiupul plin cu apă, iar sub braţul stîng avea săgeţi şi suliţe.
— Ce sînt astea? l-au întrebat fîrtaţii lui, nedumeriţi.
— Ce să fie? Săgeţi şi suliţe. Iaca şi o spadă! le-a răspuns băiatul şi a aruncat braţul de arme la picioarele lor.
Erau arme romane. între ele şi săgeţile lor cu crestături.
— De unde le ai? l-a întrebat iar taică-su, înciudat.

— De unde le-aţi azvîrlit voi.
Adică, năzdrăvanul, uşurel cum era, se strecurase noaptea, pe unde numai el ştia, se strecurase devale, la poala cetăţii. Acolo smulsese din trupurile duşmanilor căzuţi săgeţile trimise de daci, a mai cules de pe jos şi altele, şi dintr-o piramidă a smuls arme romane şi, ţuşti cu ele în locuri dosnice, de unde a făcut calea întoarsă la ai lui, tot pe unde venise.
Bătrînul luptător şi-a îmbrăţişat copilul. Unul l-a încărcat pe umăr şi l-a purtat prin cetate, să-l vadă ostaşii şi să ia aminte la îndrăzneala lui.
După asta, Catur a lăsat puţine zile în care să nu se ducă, în amurg, în zori, ori noaptea, jos, la poala stîncii unde îşi umplea chiupul cu apă, smulgea din trupurile vrăjmaşilor săgeţile trase de el. Ştia locul unde căzuseră romanii luaţi în ţintele lui. Acolo nu pierdea vremea bîjbîind. Făcea ce făcea cît ai bate din palme şi se topea după o cotitură dosnică.
Aducea acuma şi săgeţi şi apă.
Căpetenia cetăţii l-a luat pe băiat la întrebări:
— Cine ţi-a destăinuit calea?
— Regele, i-a răspuns Catur fără ocol.
Adică, cetatea avea o cale subpămînteană pe care n-o ştiau decît mai-marii oştilor. O săpaseră tocmai pentru lipsuri ce trebuiau împlinite în chip tainic. Galeria ducea pe sub zidurile cetăţii pînă în coasta cea mai prăpăstioasă. De acolo cobora o cărăruie adăpostită de jnepeni şi mărăciniş, şerpuită pe trepte de colţi de piatră, ieşiţi din pămînt ca acele. Adică nu era o cărăruie tăiată de mînă de om, ci dibuită de copil cu piciorul.
Regele îl luase pe Catur de mînă şi-l dusese pe acolo pînă la pîrîul ce făcea sub umărul muntelui un ochi de apă. Şi lui Catur atît i-a trebuit.
Şi treaba asta a dus-o copilul o bună bucată de vreme fără stînjeneală. într-un rînd însă, cînd a scos Catur capul din gura tunelului, l-a şi tras degrabă îndărăt. La bulboana de unde lua el apă sta un roman. I-a văzut mai întîi umbra întoarsă în undă cu capul în jos. Se plimba încoace şi încolo. Sta de pază.

Băiatul,nici una, nici două, a pus o săgeată în arc, a ţintit şi a tras. Săgeata a nemerit unde o trimisese el. S-a repezit acolo, şi-a smuls de la subsuoara duşmanului săgeata, a împins în prăpastia de alături mortul, şi-a umplut chiupul, apoi, ca unul ce a isprăvit bine ce avea de isprăvit, s-a furişat pe unde venise şi aşa a ajuns la ai lui, în cetate.
Ziua asta a stat, de dimineaţă pînă seara, pe muchea zidului în partea de unde se zărea ochiul de apă, să vadă ce se întîmplă acolo.
Romanii au adus altă santinelă. Santinela sta şi privea în toate părţile.
Ce să facă băiatul? Să se mai ducă? Să-şi lase ortacii cu gura arsă? Să jinduiască un strop de udătură? Nu! în zorii următori, a făcut ce făcuse şi ieri. Adică a ajuns iar la gura tunelului, i-a zărit în apă umbra romanului, întors cu capul în jos, a pus săgeata în arc şi a tras, s-a furişat la bulboană, a smuls săgeata din stîrvul romanului, l-a împins şi pe ăsta în prăpastie, şi-a umplut chiupul şi hai cu el la luptătorii din cetate.
Catur uşurel era, pas de pisică avea, iuţeală în mîini tot aşa, îndrăzneala nu-i lipsea, calea o ştia pe de rost, aşa că a dus trebuşoara asta zi de zi, adică mai mult în zori, ori în amurg.
Acuma, într-un rînd, cînd iese din tunel, Catur, se uită, se uită.
La bulboană nu mai era paznic. «Ce să fie?» s-a întrebat el. S-a lăsat pe povîrniş mai mult tîrîndu-se. Cînd să zvîcnească de după o tufă, zăreşte romanul. Sta la pîndă sub un pietroi. în vîrful săgeţii nu-l mai putea lua. S-a tîrît pe pîntece pînă în dosul bolovanului, şi-a smuls de după cingătoare cosorelul, a ţîşnit în faţa lui şi, cît ai clipi din ochi, şi-a trimis vrăjmaşul pe lumea ceealaltă. I-a azvîrlit trupul în prăpastie, a luat apă şi şi-a văzut de cărările lui.
Dar, într-un zori, cînd să iasă din gura tunelului, romanul l-a şi împuns cu suliţa. I-a găurit pîntecele. Dacul nu şi-a pierdut cumpătul, i-a azvîrlit olul în obraz, apoi s-a năpustit pe neaşteptate asupra lui, l-a doborît la pămînt, i-a cules de jos

şpanga şi i-a făcut şi el ce-i făcuse lui vrăjmaşul. Şi-a pus apoi pumnul în spărtura din foale şi s-a tîrît cum a putut în cetate.
în cetate a zăcărit pe un braţ de paie. Bristena l-a oblojit întruna cu unsori şi buruieni, să-l însănătoşească.
Catur aştepta să se pună pe picioare, să-şi ia trebuşoara lui de la capăt.

DACUL ŞI CEZARUL

împăratul Traian avea obiceiul să cerceteze împrejurimile unde urma să se încaiere cu vrăjmaşul. însoţit de lăncieri, se strecura, cînd nici nu te aşteptai şi acolo unde nu se gîndea nimenea să-l întîlnească.
Aşa, în vremea războaielor cu dacii, împăratul căuta — spune legenda — drumul prin care să cadă în spatele întăriturii ridicate de Decebal, undeva în munţi, şi aşa să-şi deschidă calea spre zăcătorile de aur de la Abrud.
Acum, împăratul, cu garda în urma sa, într-un revărsat de zi, a încercat culmile Rachişului, socotind ca pe aici să găsească potecile peste Curmătura şi Bulz şi aşa să-i prindă pe comaţi din partea de unde ei nu se aşteptau. Dase lăncierilor poruncă aspră să ia seama la toate cotiturile văiugilor, să iscodească întunericul desişurilor, să asculte şi adierea vîntului, care s-ar fi putut să nască din răsuflarea mînioasă a oştilor ce-şi apărau cu dîrzenie ţara.
Dar, în strîmtoarea Cheii, într-un pisc de stîncă, un dac. Dacul zărise călăreţii duşmani. Sta cu ochii aţintiţi spre ei. îi urmărea pas cu pas.
— Să mi-l prindeţi! a strigat cezarul lăncierilor lui, arătîndu-l cu mîna.
Dacul l-a auzit pe împărat. I-a înţeles şi porunca. Le-a dat lăncierilor răspuns chiuit, făcîndu-le şi el semne cu mîna:
— Nu vă osteniţi! Am auzit porunca ce v-a dat-o cezarul. Picioarele mă ţin încă bine, aşa că oi da eu fuga să-i aflu dorinţa.

Dacul a coborît de pe stîncă şi s-a apropiat de călăreţul semeţ. Acesta a luat seama la ostaşul din faţa lui: să fi tot avut cincizeci de ani; capul, descoperit; pletele, cu fire multe de argint într-însele, îi erau încîlcite şi încîrligate în toate părţile; barba, ce da în roşu, argintată şi ea, o avea împărţită în două, adusă de vîrfuri în lături; din priviri îi ţîşneau săgeţi de lumini. în picioare, opinci cu păr pe ele; de sub ismenele din pînză de cînepă, strîmte, i se umflau muşchii puternici ai pulpelor şi ai coapselor; pieptul, păros, dezgolit în gura cămăşii şi în spărturile făcute de vîrfuri de lănci, îi creştea şi-i descreştea ca burduful unei foale de covălie; braţele, vînjoase, păreau legate la coate cu potîng, iar pumnii, strînşi, aduceau cu două cioturi, două noduri de lemn. Peste mijloc avea o cingătoare împletită din coajă de tei. în mîini, un arc; la şold, tolba cu săgeţi şi un cosor mare, sabia lui încovoiată. Atît!
împăratul l-a privit îndelung. A prins apoi firul vorbelor ce ar fi voit să le aibă cu pletosul din faţa lui. Şi, fiindcă nu ştia cum să o ia ca să o scoată la capătul unde îi era gîndul să ajungă, a luat-o pe ocolite:
— Stai de strajă? l-a întrebat cezarul.
— Stau de strajă, i-a răspuns dacul.
— Neee... pîndeşti pe noi?
— Vă pîndesc pe voi.
— Daaa... care ţi-e numele?
— Numele? Atît şi mai multe nu vrei să ştii?
împăratul a dat a zîmbi.
— Apoi, Drabal mi-e numele.
— Şiii... suman, cojoc n-ai? l-a întrebat împăratul cu gînd să-l prindă pe ostaş în vorbă, privindu-i cămaşa ruptă.
— Suman? Sumanul meu îi, iaca, împărate, pe umerii tăi.
— Cum pe umerii mei!? s-a înciudat cezarul.
— Cum? Aşa, înciotorat sub bărbie cu lănţişor de aur, că împăraţii, dacă nu i-am îmbrăca şi nu i-am încălţa noi, ar umbla desculţi şi goi.
— Purpura asta îi haina ta? l-a mai întrebat cezarul, mirat.
— A mea, ori a altuia ca mine, de aici, ori de aiurea, că mult

ai prădat pe unde ai mărşăluit cu oştile tale. Ai smîncit-o de pe umerii unuia şi ai azvîrlit-o pe ai tăi. Aşa că, vezi, eu şi toţi cei jefuiţi de tine şi de alţii ca tine am rămas numai cu cămăşi. Şi astea sfîrticate în harţa cu dumnealor, a zis dacul arătînd lăncierii.

împăratul a stat, a socotit şi ce şi-o fi zis? «Graba n-are sfat bun». A urmat:

— Oştile unde vă sînt?

— Cu asta era să începi, împărate. Dar iată-le colea, i-a răspuns dacul şi a arătat cu mîna într-o parte.

împăratului i-au fugit privirile într-acolo unde îi arătase.

— Şi colo, a adăugat dacul, întinzînd mîna într-altă parte.

Cezarul l-a privit pe Drabal în luminile ochilor.

— Şi dincolo, a mai zis el.

Cezarul a privit, fără să vrea, şi într-acolo.

— Şi în vîlceaua ceea, a mai glăsuit dacul.

împăratul s-a uitat acum lung la ostaşul din faţa lui. L-a mai întrebat:

— Dar Decebal unde e?

— Decebal? Eu îs Decebal!

— Tu, Decebal! a tunat împăratul.

— Eu, şi-a întărit dacul spusele.

— Ca tine am văzut atîţia în ţara asta. Toţi sînteţi Decebali?

— Inima mea tresaltă de bucurie, împărate, cînd aud vorbele astea din gura ta, i-a răspuns Drabal.

— Socoţi că o să mă înspăimînţi cu semeţia ta? s-a răstit împăratul la ostaşul din faţa lui.

— Semeţie? Mînia mea o socoţi semeţie? Semeţia îi în inimile fricoşilor. Se oglindeşte în ochii lor, în privirile lor iscoditoare. Iată că nici împăratul Romei n-a îndrăznit să iasă la larg decît cu pieptul împlătoşat şi urmat de lăncieri.

— Piei din faţa mea! s-a răstit acuma cezarul la dac.

— Că n-oi putea să mă urnesc din locul acesta. Nu vezi că am prins rădăcini? Şi rădăcinile îmi sînt înfipte adînc în pămîntul de sub picioarele mele, aşa că nu m-oi putea clinti din loc.

împăratul dădea semne de nerăbdare.

— Te mînie spusele mele? Aşa e: vorbele au şi ele, unele, tăiş de sabie.
— Sub sabie ţi-a cădea şi capul tău!
— Nici că s-ar putea face un lucru mai de folos. Rădăcinile trunchiului ăsta al meu or lăstări apoi tulpini întinerite, mai vînjoase decît astea sleite de urgia anilor.
împăratul preţuia îndrăzneala, bărbăţia, aşa că l-a lăsat pe dac acolo unde l-a aflat. A făcut calea întoarsă spre tabăra sa.
Şi gîndul împăratului s-a împlinit. După război, Traian a alcătuit din daci unităţi militare romane, formate chiar de el din ostaşi recrutaţi în Dacia.
Apoi s-au adeverit şi spusele lui Drabal: din rădăcinile lui şi ale celorlalţi daci, adînc înfipte în pămîntul străbun, au lăstărit întruna şi lăstăresc şi acuma tulpini vînjoase, cu mlădiţe tinere.
Urmaş, al nu ştiu cîtelea vlăstar din spiţa lui Drabal, este astăzi Daraban de pe uliţa Lazului. Dacă ai sta să iei mai bine seama la el, ai vedea că este chipul celui din legendă: îndesat, îndrăzneţ şi cu fulgere în priviri, doar că are şi ceva din semeţia romană.

GLOSAR

ÎN CÎMPIA ISTRULUI

Helis — localitate dacă, în cîmpia Dunării, neidentificată încă. Aici a fost reşedinţa lui Dromihete.
Olăcar — curier care, în trecut, ducea porunci, veşti în ţară.
Taraboste — nobil dac, proprietar de pămînt, păşuni; turme de vite, mine. Era căpetenie de trib. Spre deosebire de oamenii de rînd, care umblau, în mod obligatoriu, cu capul descoperit, taraboştii purtau bonete, căciuliţe, semnul lor distinctiv.
Bărbos — de la barbă, folosit în text în loc de dac, pentru a scoate în evidenţă chipul dacilor.
Pletoşi — de la plete. Dacii purtau părul mare, aveau plete.
Lysimahia — localitate, capitala regatului trac al lui Lysimah.
Chiup — vas de lut cu diferite întrebuinţări.
Comaţi — comat. De la coamă. în latineşte: comatus, cu păr mare, lung. Şi capilat. în latineşte: capillatus, păr bogat, lung. Romanii îi numeau pe daci şi într-un fel, şi în altul: comaţi, capilaţi. Neavînd avere, dependenţi de nobilime, munceau pe pămînturile, în minele acestora. Alcătuiau însă, în războaie, grosul oştirii dace.
Istrul sau Istros, sau Donaris — Dunărea. Fluviul era socotit ca avînd apa sfîntă. Din ea beau dacii cînd porneau la luptă.

OROLES

Tubă — bucium din lemn cu care dacii îşi dădeau semne, sunau alarme, chemări la oaste. Avea asemănare cu tulnicele de azi ale moţilor.

CLOILIOS

Jitniţe — magazii, depozite pentru păstrat alimente, bani.
Stateri — bani de aur şi argint.
Hlamide — mantale.
Hoaba — ceva, cineva inexistent.

CUIB DE VULTURI

Argedava — aşezare dacă, reşedinţa lui Burebista, tatăl. Azi Popeşti pe Argeş, în apropiere de Bucureşti.
Nedeie — loc neted pe vîrful unui munte, unde aveau loc felurite serbări cîmpeneşti.
Senatul — senatul roman, sfatul de bătrîni care a condus, în vechime, statul roman. Mai apoi senatorii au fost simpli sfătuitori ai împăraţilor.
Rhabon — numele dac al Jiului, folosit aici ca nume de persoană, ca în româneşte: Jiul, Jianu.
Pileat — taraboştii se mai numeau şi pileaţi. După altă versiune, ar fi micii boiernaşi, aflaţi şi în perioadele următoare.
Porolissum — aşezare dacă în Transilvania, azi Moigrad, în raionul Zalău. A fost reşedinţa conducătorilor romani ai Daciei de nord.
Olbia, Tyras, Histria, Tomis (Constanţa), Callatis (Mangalia), Odessos, Mesembria, Apollonia sînt cetăţi întemeiate de negustorii greci pe malul Mării Negre, încă cu multe veacuri î.e.n. Adesea au fost ocrotite împotriva cotropitorilor de către căpeteniile daco-gete din Cîmpia Dunării.

TAITI

«Prieten şi aliat roman» — era căpetenia unui trib, ţinut, popor, care primea de bunăvoie protecţia Romei, ceea ce însemna supunerea faţă de romani.

STEAGUL LEGIUNII A V-A ALAUDAE

Alauda — în latineşte, ciocîrlie. Deci Steagul legiunii a V-a Ciocîrlia.
Prefectul pretoriului — comandantul gărzii pretoriene, însărcinat cu paza persoanei împăratului.
împlătoşaţi — soldaţi cu platoşe.

SOLDAŢI DE LEMN

Alae — trupe de călăreţi, unităţi romane de 500 şi 1000 de oameni, staţionate în număr mare în Dacia.

ARDE SARMIZEGETUSA
Drobeta — Turnu Severin.
Sergeţiu, Sargeţia — Streiul, rîul sub albia căruia şi-a ascuns Decebal comorile.

CUPRINS

Lector: IOANA RICUS
Tehnoredactor: ELENA GĂRĂJĂU
Dat la cules 14.I.1977. Bun de tipar 12.III.1977. Apărut 1977. Comanda nr. 1371.
Tiraj 105000 broşate. Coli de tipar 7.
Tiparul executat sub comanda nr. 70034 la Combinatul Poligrafic ”Casa Scînteii"
Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România